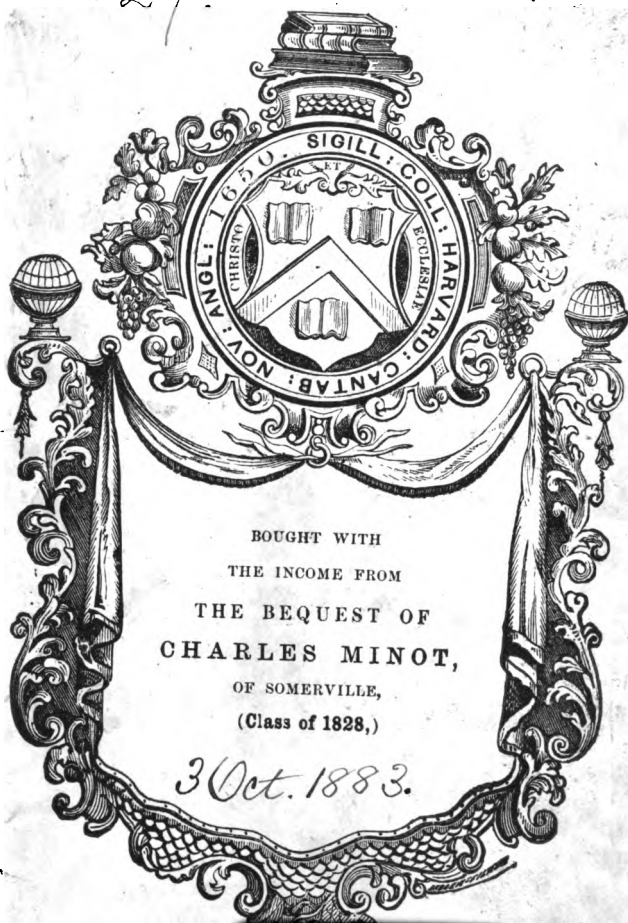

27225

27

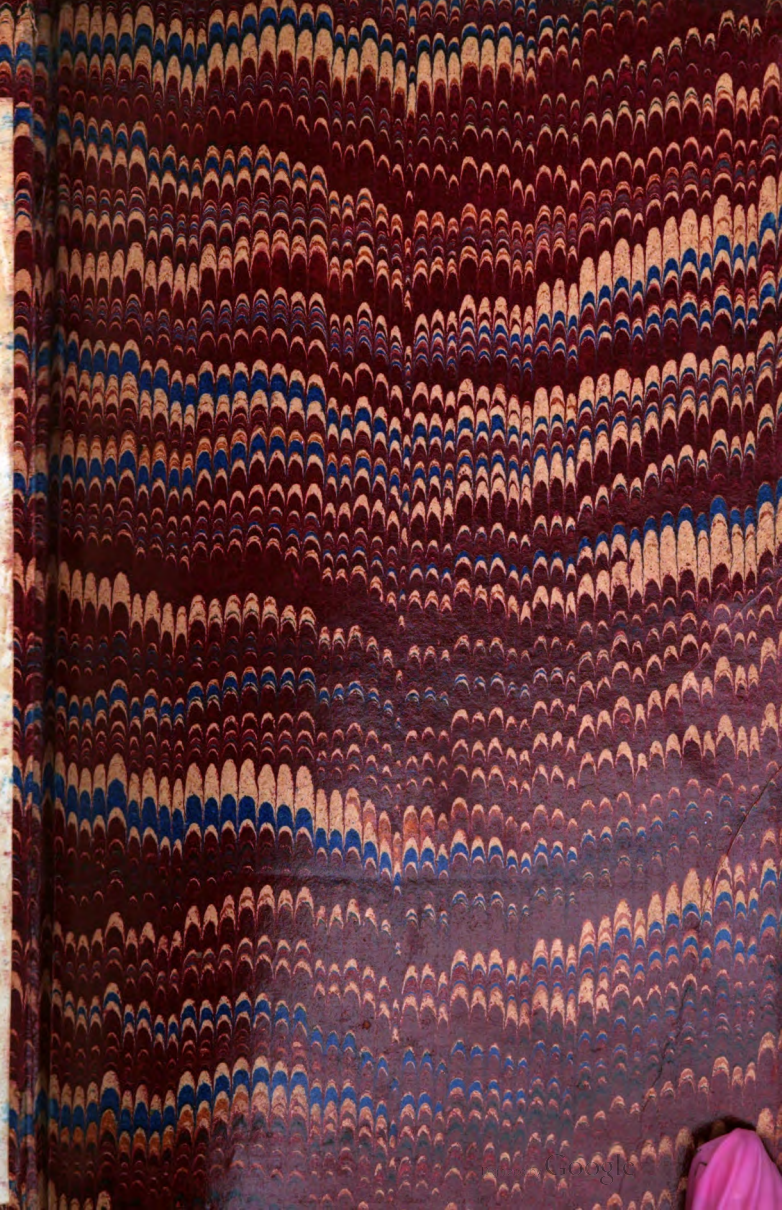
27225. 27

BOUGHT WITH
THE INCOME FROM
THE BEQUEST OF
CHARLES MINOT,
OF SOMERVILLE,
(Class of 1828,)

3 Oct. 1883.

YSTEN SIONED;

NEU

Y GRONFA GYMMYSG.

Compiled by John Morgan.

“Pob sorod i'r god ag ef.”—DIAREB.

ABERYSTWYTH :

CYHOEDDWDYD GAN JOHN MORGAN, SWYDDFA YR “OBSERVER,”

1, NORTH PARADE.

1882.

27/225, 27

OCT 3 1883

W. B. Wood.

RHAGY MADRODD.

—: o :—

YR oedd gynt, meddant hwy, hen wraig o'r enw Sioned yn arfer myned oddi amgylch y wlad i gardota; a'r llestr oedd ganddi i dderbyn cardodau yr haelionus ydoedd ystên, cynnog, neu biser. Pa elusen bynnag a roddid iddi, ai gwlyb ai sych, ai gwerthfawr ai gwael, teflid y cwbl yn ddiwahan-iaeth ac yn bendramwnwgl i'r ystên fawr a gludai wrth ei hystlys: o ba herwydd daeth *Ystên Sioned* i fod yn gyfystyr â chymmysgfa neu gybolfa o bethau anghydryw; a gelwir y cyffelyb dryblith mewn rhai parthau dan enw *Piser Alis*.

Crybwyllir cymmaint a hynna er mwyn dangos ystyr ac urddas a phriodoldeb enw ein llyfr, yn gystal ag ansawdd ei gynnwysiad.

Nid ydoedd Sioned yn gwrthod dim, nac yn beio ar ddim a roddid yn ei hystên; ond derbyniai'r cwbl gyda gwên foddhaol, gan fod yn ddiolchgar am dano. Cofnodir hyn o ffaith er mwyn cyn-northwyo tipyn ar yr "hynaws ddarllenwydd" i ymlwybro at ei ddyledswydd yn ei berthynas â'r Ystenaïd a gynnygir yn awr i'w ystyriaeth.

Dydd Gwyl Gewydd, 1882.

YSTEN SIONED.

Y FERCH ANFFODUS.

CÉFAIS yr hanesyn canlynol mewn papyryn a ysgrifenydd er ys mwy na chan mlynedd yn ol; a geilw yr ysgrifenydd ef yn "Ystori Wirioneddol." Yr wyf yn ei adrodd yn lled agos yng ngeiriau yr ysgrifenydd gyntefig.

Yr oedd yn trigiannu yng Ngwern Hywel, yn agos i Ysppyty Ifan, wr yn byw ar ei dir ei hun, ag iddo ddau fab; ond nid oedd yr hynaf o honynt, sef yr etifedd, mor ffetus a dynion ereill; eithr gwirion a phlentynaidd ydoedd; ac nid oedd rhianedd mewn un modd yn wrthddrychau deniadol yn ei gyfrif ef. Y tad, wrth weled ei gynfab felly, a feddyliodd wneuthur y mab arall yn etifedd yn ei le. Yn yr un gymmydogaeth yr oedd yn byw wr arall â dwy ferch ganddo; ac yr oedd ef yn ddyn o gryn feddiannau a gwerth. Beth a wnaeth y gwr yma ond ceisio gwthio un o'i ferched, o chwant y tir, ar yr etifedd gwirion, a rhoddi cryn dwysgen o eiddo gyda hi yn gynnysgaeth. Ac felly gwnaed cytundeb, a hwy a briodwyd, ac aethant i fyw yng nghyd ar y tyddyn a berthynai i'r gwr egwanbwyll. Dros flwyddyn neu ragor ymddygodd y ferch yn wraig go wastad; ond ar dro daeth rhyw hen gydymaith iddi heibio, a hudodd hi i'w ganlyn ef.

Aeth hithau i ffordd gydag ef dros ryw hyd, ac nis gwyddid pa le yr oeddynt; ond gadawodd yr adyn hi, a hi a fu yn cerdded i lawr ac i fyny o fan i fan, heb neb yn gwybod dim o'i hanes; ond hi a ddeuai weithiau i ryw un o'r caeau nid neppell o'r tŷ, ac a roddai rywbeth yno i annerch ei gwr, a hynny mor fynych ag y gallai hi gael y peth a garai ac a hoffai ef; eithr nid ai i'r tŷ er dim a geisient ganddi, ond i ffordd drachefn fel chwibleian nas gwyddid i ba le. Hi a fu ddwy neu dair blynedd yn y cyflwr crwydrus hwn, megys wedi cywilyddiaw o herwydd ei hymddygiad, a'i thad (yr hwn a wnelsai y briodas) yn ddig iawn wrthi, ac yn barod i'w tharaw yn ei phen ond cael ei gweled. Ond ym mhen hir a hwyr hi a ddaeth i dŷ ei thad; eithr nid oedd yr hen wr ei thad yn dygwydd bod yn y tŷ y pryd hynny, ond ei chwaer yn pobi wrth y bwrdd. "O! fy chwaer," ebai hi, "i ba beth y doit ti yma? Cymmer fwyd, a dos i ffordd cyn dyfod fy nhad i'r tŷ, rhag ofn iddo dy daraw a'th friwo, o herwydd ei fod yn ddig iawn;" ond hi a arosodd nes dyfod ei thad i mewn. Aeth yntau heibio tuag at y tân heb ei gweled, ac eisteddodd mewn cadair: ond hi a syrthiodd ar ei gliniau o'i flaen ef, gan ofyn ei fendith. Ebai'r hen wr, "Beth wyt ti, a phwy sydd yma?" Ebai'r chwaer arall wrtho, "Fy chwaer yw hi." Yntau a gododd ei ddwylaw ac a'u rhoes ar ei phen, gan ddywedyd, "Daw a'th fendithio, ac a ddiwygio dy fuchedd!" Ar hynny hi a ollyngodd ei phen ar ei liniau ef, ac yntau yn ceisio ganddi godi: ond yn ofer. Erbyn edrych yr oedd hi wedi marw! A'r hen wr, pan wybu ei marw, a gododd ei ddwylaw, gan ddiolch i Dduw na roisai ef na chlais na dyrnod iddi, er diced ydoedd.

TWMPATHAU ARTHUR.

PAN oedd Sioned ym Morganwg ar ei thro, rhoddwyd a ganlyn, ym mhlith pethau derbyniol ereill, yn ei Hystên.

Y mae rhes o fynyddau yn rhedeg drwy Ddeheu-barth o'r dwyrain i'r gorllewin, ag arnynt dwmpathau neu wyddfaoedd, a elwir Twmpathau Arthur, neu Neidiau Arthur; yr hwn, meddir, a'u cododd, gan osod dewisedigion o'i filwyr mewn lleoedd cyfaddas arnynt i wylled ymgyrch gelynion o fôr ac o dir; a phan welid y cyfryw yn agosâu, neidiai yr un a'u gwelai gyntaf o dwmpath i dwmpath, oni ddelai ef â'r newydd i Gaerlleon ar Wysg, lle yr oedd y milwyr dan arfau yn barod i fyned yn erbyn y gelynion. Y nesaf i Gaerlleon o'r Twmpathau hyn sydd ar ben Twyn Barlwm, yng Ngwaenllwg; yr ail, ar Arth Llanilltud Faerdref; y trydydd, ar Arth Maelwg; y pedwerydd, ar Fynydd y Gaer, Llangrallo; y pummed, ar Fynydd Morgeila, yn Nhir Iarll; y chweched, ar Fynydd y Gaer, Glyn Nedd; y seithfed, ar y druman rhwng Nedd a Thawy; yr wythfed yw'r wyddfa ar y mynydd uwch ben Trewyddfa, yn Llangyfelach; a'r nawfed, yr hon yw y naid fwyaf oll, ac yn drigain milltir o leiaf, ar y Frenni Fawr, yn Nyfed. Nid aml y gwelir Cymro y dydd heddyw a ddichon neidio cyn belled; a phrin y gallasai Sioned gyflawni yr orchest pan oedd yn ei hamser goreu.

TRADDODIAD AM Y BARD D CWSG.

Y MAE (neu o leiaf yr oedd) y bobl gyffredin, yng nghymydogathau'r Las Ynys, yn o agos i Harlech, lle yr oedd Elis Wynn yn byw, yn credu mai damweiniau a ddygwyddasent mewn gwirionedd oedd i Elis Wynn gael ei gymmeryd i fynydd gan y Tylwyth Teg oddi ar ben y mynydd a elwir Moelfre, ac iddynt ei ddwyn ef gyda nhwy drwy yr holl fyd; ac iddo feddwl ei fod ef wedi bod gyda nhwy lawer iawn o flynyddau, neu gylch einioes hir; ond pan ddaeth ef yn ol nid oedd ei foreufwyd hanner parod, er bod ei dylwyth wedi bod yn ddiwyd iawn i'w barotoi iddo erbyn yr amser yr arferai gymmeryd ei bryd bore.

Ac am Weledigaeth Uffern, y maent yn credu ei fod ef mewn gwirionedd wedi cael ei ddwyn i Uffern gan Angel o'r nef; a phan ddaeth ef yn ei ol, yr oedd, meddant, ei ddillad a'i benguwch wedi eu greidio a'u golosgi, a chymmaint o sawr ffaidd uffern ganddynt, fel na thalent mwyach eu gwisgo; eithr eu llosgi ar lan y môr a wnaed mewn lle y byddai sicr i'r llanw eu cyrhaedd, a chymmeryd ymaith yn lân eu lludw. Yn ei daith drwy uffern, ni fu ef mewn gwirionedd ond meityn bychan o amser, er iddo ef feddwl ei fod wedi bod oesoedd meithion yno.

Yr oedd amryw goelion ereill o'r cyfryw am Elis Wynn ym mhenau hen wragedd eisingrug y wlad o amgylch y Las Ynys.

Sonir yn gyffredin fod Elis Wynn wedi bwriadu cyhoeddi gweledigaeth arall, dan enw Gweledigaeth y Nef; ac yr oedd ef, meddir, wedi ysgrifenu llawer o'r weledigaeth honno; a pheth, fel y dywedir, o Weled-

igaeth Angeu yn ei Freninllys Uchaf, a hefyd o Weledigaeth y Farn Ddiweddaf; ond bu farw (gwae ni!) cyn gorphen un o'r tair Gweledigaeth hyn. Dywedir i Ffowc Prys, offeiriad Llanllyfni, yn Arfon, ofyn iddo unwaith pa bryd y gorphenai ef Weledigaeth y Nef. "Dim," eb yntau, "cyn myned yno, os Daw yn ei drugaredd a'm dwg yno; am fod yn angenrheidiol myned yno, cyn y gellir gwybod a son yn gyfiawn am yr hyn ni welodd llygad, ac ni chlywodd clust, ac ni ddaeth erioed ar feddwl a deall dyn ei amgyffred yn y byd hwn. Ond am Weledigaeth Uffern, hawdd oedd i mi ei hysgrifenu, am fy mod yn gweled Uffern o'm blaen yn amlwg yn y byd hwn, i ba le bynnag yr elwyf."

CAN Y FFERMWR.

O'r holl alwadau sy'n y byd,
 A'u rhifo i gyd yn gysson,
 Pen arnynt oll yw'r ffermwr call
 Sy'n attal gwall ar ddyniou;
 Heb hwn fe fyddai'r byd bob awr
 Dan lwythi mawr anghenion;
 Iawn iddaw barch a chlod ar gân
 Am ffrwythau'i lân orchwylion.

Llafurio'n ddiwall tir ein gwlad
 Yw pen pob mad amcanion;
 Cawn amledd gwenith, ceirch, a haidd,
 Cawn bawr i'r praidd eu digon:
 Rhydd â'r ei chnwd o'r erfin gwych,
 Dwg lwyth o'r bresych breision;
 Ymborth o'n holl gorlannau cawn,
 A'n dyddiau'n llawn cysuron.

Rhoer diog mewn anialwch gwyllt,
 Ac yno hyllt ei galon ;
 Bydd farw o newyn cyn bo hir,
 Er meddu tir o gylchon :
 Ond ffermwr gwych, sy'n caru gwaith,
 Gwna'r gwylltoedd maith yn ddofion;
 A'i offer llym, a'i eidion gwâr,
 Fe dyn o'r âr ei ddigon.

Tra bo'r uchelwyr yn eu rhwysg
 Yn dirwyn twysg ynfydion,
 Ymarfer o bob drwg yn syth
 Heb weled byth eu digon ;
 Mae'r ffermwr doeth sy'n trin ei dir,
 Yn meddu gwir fendithion;
 O'i gylch mae llwyddiant ym mhob rhith,
 A'i barch ym mhlith y doethion.

Fe god o'i wely ar glais dydd
 I rodio'r meusydd tirion,
 I drefnu'r gwair, i drin yr yd,
 Gan alw yng nghyd ei weision ;
 Gwr llawn ei dŷ, nid oes un gell
 Yn meddu gwell danteithion ;
 Heb arno ddiffyg mewn un modd,
 Pob peth wrth fodd ei galon.

Mae'n canfod liwyddiant ar bob llaw,
 Ni theimla fraw'n ei ddwyfron ;
 Mae tâl diwydrwydd yn ddifeth,
 Mae ym mhob peth yn gyfion :
 Caiff fiith o'r ddôl, o gesail bryn
 Caiff wenith gwyn ei ddigon ;
 Ffy'r newyn gwelw hyd eithaf coll
 O blith ei holl blwyfogion.

Teg olud o gyfiawnder yw
 A ddaw o'i syw orchwylion ;
 Gan fyw'n ddi-gribddail a di-dwyll,
 Fe ddilyn bwyll yn gysson :
 Doeth a diniwed yw ei swydd,
 Mae'n gyfaill rhwydd ei galon ;
 Y dyn a fo fal hyn yn byw,
 Fe gaiff gan Dduw ei ddigon.

Ar bob diwydrwydd rhown ein bryd,
 A'n campau i gyd yn rhadlon,
 Cawn gan Ior nef ei rad i'n plith,
 Rif defni gwllith y meillion ;
 Gwelir digonedd ym mhob cell—
 A pheth sydd well gan ddoethion,
 Cydwybod lân, pob awr yn hedd,
 Dim gwell ni fedd nefolion.

1801.

TYLWYTHOG WR TREGAIAN.

AR yr unfed dydd ar ddeg o Fawrth, yn y bedwaredd flwyddyn ar hugain o deyrnasiad y Frenines Elisabeth, ym mhlwyf Tregaiian, ym Mon, bu farw Wiliam Dafydd Powel Ierwerth, yn gan mlwydd a phump oed. Bu iddo dair gwraig briod : cyntaf, Elin ach Wiliam ; o ba un y bu iddo ddau ar hugain o blant ; ail, Catrin ach Rhisiart ; o honno cafodd ddeg o blant ; trydedd, Elin ach Wiliam ; o'r hon y cafodd bedwar o blant. Bu iddo hefyd, yn ei amser, ddwy gariad-wraig : un, Sioned ach Wiliam ; y llall, Lleucu

Llwyd; ac o hon bu iddo bump o blant; ac o Sioned ach Wiliam bu iddo ddau o blant.

Rhif plant y gwagedd oedd un ar bymtheg ar hugain, a'i blant o'i gariadwagedd oedd saith; y cwbl yn dri a deugain. Yr oedd ei fab hynaf, Sion ab Wiliam, yn bedwar ugain a phedair oed, â chanddo blant, a phlant i blant, lawer o rifedi; a'i fab isaf, a elwid Gruffydd ab Wiliam, a oedd yn yr amser hwnnw yn ddwyflwydd oed; ac yr oedd y ddau yng nghynhebrwng eu tad. Ei ferch hynaf oedd Alis ach William, yr hon oedd yn ddeuddeg a thrigain oed, ac a fu yn briod ddwywaith, â chanddi blant, a phlant i blant, lawer o rifedi.

Yr oedd yn fyw ym mhlwyf Tregaian yn amser y gwr hwnnw fwy na phedwar ugain o bobl, y rhai a hanent o hono ef yn unig; ac yr oedd o'i hiliogaeth ef yn Sir Fon fwy na thri-chant a naw. Nid oedd ef ond gwr bychan o faintioli, ond o natur gref. Blinid ef yn aml gau y goluddwst a'r garreg; cymmerai luniaeth cymmedrol; yr oedd yn byw wrth hwsmonaeth, ac yn difyrru ei hun wrth bysgota ac adara. Yr oedd ei olwg a'i gof, a'i synwrau ereill, yn gwbl berffaith hyd at ei ddydd diweddfaf.

Y TOELI.

GAN fod toeliöd yn myned yn anamlach bob blwyddyn, a bod perygl iddynt lwyr ddiplannu, a bod llawer heb gymmaint a chlywed son am danynt, chweithach eu gweled â'u llygaid eu hun, augenrheidiol wrth gschwyn yw rhoddi rhyw faint o eglurhâd ar y gair, ac ar y peth y mae'r gair yn ei ddynodi.

Toeli, yng Ngheredigion, sydd yr un peth â *tholaeth* neu *dolath* mewn rhai parthau ereill o Ddeheubarth; a thybir fod y naill yn llygriad gwerinaidd o'r gair *teulu*, a'r llall o'r gair *tylwyth*; ac felly mae'r ddau yn bar debyg o ran eu hystyr. Yr hyn a olygir wrth y naill a'r llall ydyw yspryd neu ddrychiolaeth angladd, claddadigaeth, neu gynhebrwng. Gelwir yr un ddrychiolaeth hefyd yn *gyheuraeth* mewn rhai manau o'r Dywysogaeth. Y mae y toeli bob amser, pan y dygwyddo, yn myned o flaen marwolaeth mewn rhyw deulu neu gilydd. Cychwyn y ddrychiolaeth allan o'r tŷ yr ä'r corff marw o hono, ar hyd y ffordd angladd tua'r eglwys, aiff i mewn i'r adail gyssegredig honno, ac wedi aros amser cymmesur yno, daw allan drachefn at y bedd; ac wedi darfod y claddu, ymwasgara y dyrfa ledrithiol, a derfydd am y toeli hwnnw. Mewn gair, y mae'r toeli yn gyffelyb ym mhob dim i'r angladd gwirioneddol, ond yn unig nad oes gan y gwyddfodolion toeliawl gnawd ac esgyrn, nac, hyd y gwyddys, un sylwedd arall. Nid oes, fel yr ymddengys, un amser pennodol i doeli gychwyn o'r tŷ y bydd marwolaeth i ddygwydd ynddo, ac wrth bob tebygolrwydd y mae cryn ryddid wedi ei roddi iddo o ran yr amser. Gall y farwolaeth a ragarwyddir ganddo ddygwydd yn ebrwydd iawn. ond nid oes rhaid iddi ddamweinio am rai wythnosau; eto bernir nad oes un toeli uniongred i'w ganfod am fwy na rhyw fis o amser cyn y gwelir angladd yn teithio ar hyd yr un ffordd. O herwydd yr ansicrwydd a dardd o'r rhyddid hwn, nis gellir gwybod, gyda dilysrwydd, pa bryd y dygwydd y farwolaeth ddisgwyliedig yn y tŷ a'r tŷ, er gweled o honoch y toeli yn dyfod allan yn ei grynswth o hono. Gwyddoch beth sydd i ganlyn,

cystal a phe buasai yno gelain eisoes yn gorwedd dau ei chrwys, ond y toeli yn unig sydd yn gwybod yr amser, os gŵyr hwnnw hefyd.

Nid oes toeli, yn ol barn y dysgedigion, yn rhagflaenu pob claddedigaeth; ond y mae *rhywbeth* yn gyffredin i'w weled o flaen pawb. E fallai mai canwyll gorff sydd i fod yn ragredegdydd i ambell un, neu gwn wybr, neu gwn annwn, neu wrach y rhubin, neu ryw ysprêd ereill. Y mae y ganwyll gorff, fel y gwyddys, yn gyfyngedig i Esgobaeth Tŷ Ddewi; ac nid wyf yn deall fod toeli o'r iawn ryw i'w weled byth yng Ngwynedd a Phowys; er bod yno ddigon o ryw fân ysprydion a drychiolaethau.

Ond â'r toeli, ac â dim ond un enghraifft neillduol o'r toeli, y mae a wnelwyf ar hyn o bryd.

Yr oedd cynhanaf y flwyddyn 1816 yn un o'r rhai gwlypaf, os nid y gwlypaf oll, y mae genym gof am dano yng nghorff y can mlynedd diweddf. Dydd ar ol dydd, ac wythnos ar ol wythnos, nid oedd dim ond

“Gwlaw, gwlaw, ar bob llaw yn llwyd.”

Eginai yr yd ar ei draed, a phydrai yr hyn a fedasid. Nid oedd modd cael cymmaint a diwrnod sych i achub sopyn o hono. Yng ngeiriau Gwallter Mechain, gellid dywedyd am y flwyddyn honno:

“Leni ni bu hardd-gu hin,
 Mai hafaidd na Mehefin;
 Ni ffynnodd ein Gorphenaf,
 Pêb dyffryn a glyn yn glaf;
 Yn Awst gwlyb wair mewn ystod,
 Medi heb fedi i fod . . .
 Pydra, eginan gwenith,
 Ceiroh a haidd mewn cywair chwith;
 Daiar ni bu'n deori
 Hanner ffrwyth, o'i hadwyth hi;
 Ffrwythau ac eginan gant,
 Anhawdd fyd, ni addfedant.”

Yn ystod yr amser hwn yr oedd gwr a gwraig o amaethyddion yn byw mewn un o'r plwyfau helaethaf o fewn cantref Moeddyn, yng Ngheredigion. Dalient dyddyn canolig o ran maint, a chyfrifid hwynt yn ddynion synwrol, gonest, geirwir, ac yr oeddynt yn barchus yn y gymmydogaeth y preswylent ynddi. Yr ydwyf yn eu cofio yn dda ddigon, a byddwn dra hoff o ymgomio â hwynt yng nghylch y pethau a welsent ac a glywsent. Benyw dal lathraidd oedd y wraig, ac o ran cynneddfau meddwl, helaethrwydd gwybodaeth, a pharodrwydd ateb, yr oedd hi ym mhell iawn o flaen ei chymmydogesau a droent mewn cylch cyffelyb. Yr oedd y ddau yn llygad eu hamser, ac yng ngrym eu dyddiau.

Un prydawn tua diwedd mis Medi peidiasai y gwlaw, cododd y gwynt yn lled uchel, a dechreuodd yr yd a dorresid gryn bythefnos o'r blaen ysgafnu a sychu. Aeth y gwr allan ym min yr hwyr i un o'r caeau llafur cyfagos; gwelodd fod yr yd yno bron â bod yn barod i'w rwymo; dychwelodd i'r tŷ, gan ddywedyd wrth ei wraig fod yr yd ar y Banc Uchaf (canys dyna oedd enw y cae) yn lled sych, a bod chwant arno ef fyned a'i rwymo; gan chwanegu y byddai achub cymmaint a sopyn o hono yu gryn beth, gan na wyddid ar glawr daiar pa bryd y ceid ef mor sych a hynuy drachefn. "Aroswech i mi weled rhoi'r plant yn y gwely, a mi a ddeuaf allan gyda chwi," ebai'r wraig. Dodi y plant yn y gwely, a'u gadael hwy a'r tŷ dan ofal llances o forwyn. Cychwyn a wnaethant allau i'r cae, yr hwn nid oedd ond rhyw hyttir o ffordd oddi wrth y tŷ. Yr oedd y lleuad Fedi yn llawn, neu yn agos i'w llawn faint, ac yn goleuo yn danbaid, ond bod ambell gwmwl tywyll yn

myned yn awr ac eilwaith dros ei hwyneb gwyl, a hithau drachefn pan ddeuai i'r golwg, a ymddangosai "fal yn brysiaw ar ei hwyl." Yr oedd maes yr yd â ffordd fawr y plwyf yn myned gydag un ochr iddo, heb na chlawdd na gwrych rhyngddi a'r cae, ond yr oedd clawdd gweddol uchel yn rhedeg finfin â'r ffordd yr ochr arall iddi; neu, mewn geiriau ereill, nid oedd clawdd ond un ochr i'r ffordd, a'r ochr honno y bellaf oddi wrth y cae. Yr oedd y ffordd fawr felly yn myned drwy'r cae, ond ei bod yn cadw gydag un ochr iddo. Pan gyrhaeddasant y cae, cawsant yr yd wedi sychu yn bur wych; dachreusant ar unwaith ar eu gwaith o rwymo; ac ymddiddanent yn siriol ddigon yng nghylch yr yd, yr hin, a phethau cyffelyb. Aent rhagddynt yn hwylus gyda'u gwaith. Eithr pan yr oeddynt wedi bod ryw yspaid hanner awr, neu ychydig yn chwaneg, yn diwyd gylmu yr ysgubau, dygwyddasant glywed, ar eu llaw chwith, tua phen uchaf y ffordd oedd yn arwain i'r cae, ryw swm a sisial megys o bell, megys fel pe buasai bagad o ddynion yn dyfod y ffordd honno. Safasant eunyd a'u tuswyau yd yn eu dwylaw, ac erbyn edrych tua'r lle y clywent y swm yn dyfod o hono, gwelent, wrth lewyrch y lloer, haid o bobl yn dyfod i'r golwg, ac yn symmud yn y blaen tuag atynt. Plygasant drachefn at eu gwaith heb feddwl nemawr yn chwaneg am a welsent ac a glywsent. Tybiasent fod rhywrai yr oedd y nos wedi eu dal yn tynnu rhagddynt tua'r pentref, yr hwn ydoedd tua milltir oddi yno. Ond cynnyddu a wnaeth y si, a chwanegu a wnaeth y godwrdd; ac wedi ymunioni a chraffu, gwelent fod yno dyrfa fawr; ac erbyn hyn yr oedd wedi dyfod yn agos ar eu cyfer ar y ffordd, ac o fewn ychydig bellder oddi wrthbynt.

Tra yr oeddynt fel hyn yn syllu ar yr orymdaith, ac yn ceisio meddwl beth a allasai hi fod, gwelent yn eithaf amlwg arch ac elor yn cael eu dwyn ar ysgwyddau rhai o'r bobl, ac ereill yn cyfnewid â hwynt, yn ol fel y mae arfer angladd. "Dyma angladd," ebai'r naill wrth y llall, gan anghofio ar y mynydyn nad yw claddedigaethau i'w gweled yn y nos. Parhasant i syllu ar y dorf, yr hon oedd bellach yn gyflawn gyferbyn â hwynt; a chan nad oedd na chlawdd na gorclawdd rhwng y ffordd a'r cae, daeth amryw o bobl yr orymdaith allan o'r ffordd, a cherddasant y cae gydag ochr y ffordd, fel y gwelir lluwys o ddynion yn gwneuthur yn fynych pan na bo na chlawdd na chledrau, na dim o'r cyfryw, i'w cadw o fewn terfynau priodol. Mewn gair, cerddent ar hyd rhan o'r yd oedd yn gorwedd wedi ei dori ger llaw y ffordd. Clywai y ddau rwymydd y siarad a'r sibrd, y trwst a'r berw, fel pe buasai yno gynnifer o bobl yn myned heibio mewn gwirionedd, ond ni ddeallent gymmaint a gair a leferid gan neb. Clywent drwst a hustyng y dyrfa yn myned heibio, ond ni ddeallent yr un sill, ac nid adwaenent uu wynob. Daliasant i edrych ar y nosawl orymdaith angladdol hon hyd oni chyrhaeddodd gwr arall y cae, a myned allan o'u golwg, ar hyd y ffordd a arweiniai tuag eglwys y plwyf.

Wedi myned o'r olygfa drosodd, clywai y gwr a'r wraig ryw gymmaint o chwithdod a diflasder yn dyfod drostynt; edrychasant ar eu gilydd; gadawsant y rhwymo, ac aethant tua'r tŷ, gan obeithio cael hin a hwyl i gynnwll yr yd ar ryw adeg arall.

Daeth angladd i waered y ffordd honno o barthau uchaf y plwyf ym mhen rhyw dair wythnos.

Ni welsant ac ni chlywsant hwy chwaneg o'r ddrychiolaeth; ond yr un noson, ychydig yn ddiweddarach, ac yn nes ym mlaen ar y ffordd, yr oedd dilledydd o'r gymmydogaeth yn dyfod adref oddi wrth ei waith o'r pentref y cyfeiriwyd ato. Cyfarfu â thyrfa fawr o bobl yn lleinwi y ffordd yn dyn o glawdd bwygilydd. Ni ddeallai ddim o'u siarad. Methodd mewn un modd wthio ei ffordd trwyddynt; a chymmaint oedd gwasg y dorf fel y bu gorfod iddo fyned dros y clawdd allan o'r ffordd, cyn gallu o hono fyned rhagddo tua'i gartref; canys yn y cyfryw fan yr oedd y ffordd yn lled gul, a chlawdd ar bob ystlys iddi.

Y mae ar hyd a lled y wlad ddigon o chwedlau am doeliad, a digon dros ben: ond y mae rhywbeth yn y chwedl hon yn wahanol i bob un arall a glywais i erioed yn eu cylch; a dyna rheswm neillduol sy genyf am ei chyhoeddi yn *Ystên Sioned*. Gallaf egluro, o leiaf i'm boddlonrwydd fy hun, y rhan fwyaf o'r ffreglau a adroddir yng nghylch ysprydion, canwyllau cyrff, a bwciad; ond y mae hon yn gwahaniaethu mewn amryw bethau pwysig oddi wrth bob un o'i cheraint a ddygwyddodd ddyfod dan fy sylw i; a byddat ddiolchgar dros ben i esponwyr llên gwerin gwlad a gorwlad am eglurbâd ar y ddrychiolaeth.

Dyna ddau ddyn yn eu hamser goreu gyda'u gilydd yn ddyfal ddiwyd wrth eu gwaith mewn cae llafur o'r eiddynt ger llaw'r tŷ, a'r awr o'r nos heb fod yn an-amserol; canys nid oedd y noson mewn un modd yn noson fwciad. Nid oeddynt ddyrion ofergoelus, o'u cymharu â'u cyfoedion; yn hytrach dynion oeddynt ryw gymaint o flaen eu hoes. Nid oeddynt ofnog, ac felly yn creu bwganod o bob llwyn a thwmpath; canys yr oeddynt, fel y gwelsom, ill dau gyda'u gilydd;

ac ni feddylent ar y pryd am nac angladd na drychiol-aeth angladd, am doeli, am fendith eu mamau, nac am un peth annaiarol arall, ond am rwymo yr yd ag oedd eisoes wedi goddef yn drwm od'i wrth wlybaniaeth y tywydd, a'i osod, os oedd modd, yn ei sopyn erbyn y bore. Gwelodd a chlywodd y *ddau* y cyfan oll yr un wedd â'u gilydd; a siaradent â'u gilydd am yr hyn oedd yn myned heibio ger bron eu llygaid; ni redasant i ffwrdd, yn ol braint ac arfer gweledyddion drychioliaethau; ac nid oeddynt yn breuddwydio am ddim cyffelyb pan glywsant y siffrwd, ac y gwel-sant yr angladdwyr yn dynesu tuag atynt ar hyd y ffordd eglwys.

Gofynir i'r chwedlofyddion pa beth a welodd y ddau ddyn hyn, neu pa beth y tybiasant iddynt ei weled. Ai dyfeisio chwedl anwir a wnaethant er mwyn fy nhwyllo i ac ereill? Nid oedd yn un fantais iddynt dwyllo neb pwy bynnag, heb law eu bod yn ddyinion llawer rhy onest i wneuthur hynny. Yr wyf yn credu eu tystiolaeth, fel dynion geirwir, syml, dihoced, mor gadarn a phe buaswn wedi gweled yr olygfa fy hun. Adroddent y peth a welsent, neu a gredient eu bod wedi ei weled. Yr oedd ffugio chwedl ddychymmygol o'r fath yn hollol allan o'u cyrhaedd. Nid llenorion na chrach-lenorion mo honynt, ond a'naethyddion gwledig syml. Ni allent lunio chwedl o'r cyffelyb, ac ni wnaethent pe gallasant. Nid oedd dim i'w cymhell a'u hannog i ddyfalu anwiredd noeth, a cheisio gan ddyinion ei gredu yn lle gwirionedd. Nid wyf yn gwybod iddynt adrodd y weledigaeth wrth neb ond wrthyf fi, a dau neu dri arall o'u cydnabod. Rhaid cael rhyw gynhyrfydd neu ysgogydd i bob gweithred. Adroddent i mi yr hanes fel gwirionedd syml, gwir-

ionedd nas medrent ei egluro; ac ni cheisient nac amddiffyn cred na chadarnhau ofergoel. Pan glywais hwynt y tro diweddfaf yn adrodd y dygwyddiad, yr oeddynt er war eu bedd; i'r hwn y disgynodd y ddau ym mhen ychydig wythnosau ar ol eu gilydd yn gynnar yn y flwyddyn 1852. Hunant eu tawel hun yn y fynwent y gwelsent y toeli yn ymdynnu tuag ati.

Y mae chwedl marchog y nodwydd ddur yn sefyll ar ei phen ei hun, ac yn annibynol ar adroddiad yr amaethwr a'i wraig. Ni wyddai y naill ddim am y llall pan yr adroddasant eu hap a'u hanhap gyntaf. Gwelodd y gwr a'r wraig rywbeth, a bu'r gwniedydd mewn cryn drybestod o herwydd rhywbeth a'i cyfarfu yntau ar y ffordd.

Dyna'r modd y clywais i hanes y toeli nodedig hwn o ben y rhai a'i gwelsent. Gadawaf i'r athronydd mewn pethau o'r fath egluro a deongli y weledigaeth: ond dymunaf adgofio iddo mai nid dattod cwlwm yw ei dorri.

PROFIAD CEISPWL.

ADDEFA pawb bron yn ddieithriad fod swydd ceispwl neu feili yn un lled waradwyddus; ac eto ar yr un pryd, yr ydys yn barnu ei bod yn hollol angenrheidiol. Darfu i mi ymgymmeryd â hi yn unig ar yr ystyriaeth y byddai yn foddion i mi ennill bara i'm gwraig a'm plant; a gwirionedd profedig yw, os bydd dyn yn methu mewn un peth, fod yn bosibl iddo ragori mewn peth arall.

Cefais ddechreu ar fy swydd drwy fy ngalw i gynnorthwyo hen swyddog oedd wedi bod yn y gwaith

am lawer o flynyddoedd, a thrwy i mi brofi fod genyf gryn lawer o athrylith yn cyflawni y swydd, dyrchafwyd fi bob yn ychydig i fod yn ben-ceispwl. Bûm yn llwyddiannus dros ben am lawer o flynyddoedd, ac mewn parch ac ymddiried gan fy meistriaid, P. ac A. Gwell yn ddiau gan y cyffredin fydd clywed am rai o'r troion trwstan a ddygwyddasant i mi, gan mai gwrthddrych i'w gasâu ac i'w erlid, y rhan amlaf, yw y swyddog a adwaenir wrth yr enw *Bwm-beili*.

Cefais fy ngalw ryw brydnawn ym mis Tachwedd, yn y flwyddyn a'r flwyddyn, i'r swyddfa, pryd y rhoddid ar ddeall fod yn rhaid i mi fyned yn fore iawn draunoeth i Ffos y Cranc, i wasanaethu gwr y tyddyn hwnnw â *gwrít* am arian oedd yn ddyledus arno i fasnachwr yn nhref A——. Gan fod genyf gryn bymtheg milltir o ffordd cychwynais yn fuan ar ol hanner nos, a chyrhaeddais y lle o gylch saith o'r gloch y bore; aethym i mewn, pryd y canfum y teulu, sef y gwr a'r wraig, a dau neu dri o blant, yn cymmeryd eu boreufwyd yn y gegin fawr, o gwmpas y bwrdd crwn o flaen y tân; a dau was, dwy forwyn, a thri o ddynion mewn oed, y rhai, fel y gallaswn feddwl, oeddynt weithwyr wrth y dydd, yn cymmeryd eu boreufwyd hwythau wrth y bwrdd mawr o flaen y ffenestr. Amneidiais ar y gwr i ddyfod allan am fynyd; fe ddaeth yn ddiocedi. “Mae yn ddrwg iawn genyf,” ebai fi, “fod yn rhaid i mi roi y papyr hwn i chwi am ddyled i ——.” “Peidiwch ag yngan gair yn awr,” ebai yntau, “rhoddwch ef yn ol yn eich llogell, nes yr ä pawb allan ar ol eu boreufwyd.” Gwnaethym innau felly. “Dewch i mewn,” ebai yntau, “rhaid eich bod yn flinedig, ac eisieu rhywbeth i'w fwyta erbyn hyn.” I mewn yr aethym. “Dewch

ym mlaen, a neswch at y bwrdd; gwnewch eich hun yn gartrefol;" ac yna, ebai fe wrth y wraig, "fe gymmer y gwr dieithr yma ei foreufwyd gyda ni, ac y mae iddo bob croesaw, fel y mae yma." "Na chaiff yn wir," ebai y wraig serchog; "mi wnafw gwpanaid o de nais iddo mewn mlynid, ac ychydig o foncagau (crempogau); mae ein bara ni yn hen ac yn gryf iawn." Erfyniais innau arni beidio â myned i ddim trafferth er fy mwyn i; a dywedais y byddwn yn ddiolohgar am ryw beth oedd ar gerdded. "Dim trafferth o gwbl," ebai'r wraig, "pleser i gyd." "Mari," gwaeddai ar y forwyn, "dos â'r badell ffrio yma, a dyro hi ar y tân." Gwnaed hynny; ac ar y tân y bu am ychydig nes oedd yn wynias. Erbyn hyn yr oedd pawb wedi gorphen eu boreufwyd; yna dygodd y wraig ystôl fechan dair troed, a dododd hi ar lawr yn fy ymyl, a chymmerodd y badell oddi ar y tân ac a'i rhoddes ar yr ystôl; a chyn i mi ystyried dim, ymaflwyd ynof gan y tri dyn oedd wrth y bwrdd mawr, a rhoddwyd fi i cistedd ar y badell ffrio; a chadwasant fi yno! Ysgrechais, bygythiais, rhegais, ac o'r diwedd ymbiliais am ymwarded; ond ofer fu y cwbl; yr oeddynt yn rhy drech i mi. Nis gall y darllenydd ddychymmygu yr arteithian yr oeddwn yn en dioddef, a phawb oedd yn bresennol yn chwervthin fel ellyllon! Ym mhen ychydig—yr hyn a ymddangosai i mi yn oriau—"dyna," ebai gwr y tŷ, "gadewch iddo; fe allai na fydd mor barod i ddyfod yma i frecwest yn fuan ar ol hyn." Ceisiais ymlusgo rywfodd oddi yno wedi fy anafu; a da oedd i mi gyfarfod â rhyw Samariad ag oedd yn casglu carpiau gyda mul a throl ar hyd y wlad, i'm dwyn adref. Bûm am wythnosau yn gorwedd cyn i mi wella; o blegid yr oedd *eistedd* allan o'r pwnc.

Nid wyf yn gallu dirnad pa ham y galwyd y lle yn Ffos y Cranc, oddi eithr iddo gael ei enwi yn brophwydoliaethol am fy null i yn ceisio symmud oddi yno y boreu bythgofiadwy hwnnw.

RHISIART IORWERTH BRYDYDD.

(TRADDODIAD A GAED MEWN YSGRIFEN).

RHISIART IORWERTH (mab Iorwerth Fynglwyd, fal y tybir), o Langynwyd, y Prydydd, yn myned i fan, ac yntau yn fachgen, lle ydd oedd Cwrdd Prydyddion; gofynwyd iddo pwy oedd ef. "Prydydd," ebe fe. "Prydydd," ebe'r gofynwr; "a fedri di brydyddu?" "Mi fedraf ei gynnyg weithiau," ebe Rhisiart. "A fedri di ddodi ar englyn y pethau a ofynaf ac a ddangosaf iti?" "Mi a amcanaf eu doddi y naill ai ar englyn neu englynion," ebe Rhisiart; "dechreuwch ofyn a dangos." Yna dechreuwyd:—

"Beth yw hwn?"—"Padell."

"Beth yw yr un oco?"—"Cawell."

"Beth a weli yn gorwedd oco?"—"Chi."

"Beth arall?"—"Costog (Cheneu),"

"Beth yw yr un yna?"—"Cawnen."

"Beth a weli ar y graig oco?"—"Tharth."

"Beth yw'r pren glas oco?"—"Ywen."

"Beth yw'r pren nesaf eti?"—"Gewien."

"Beth sy'n llaw'r wraig yna?"—"Thorth gri."

"Dod y cwbl archa englyn." "Gwnaf."

"Padell, a Chawell, a Chi,—a Chawnen,

A Cheneu costawcci,

A phren Yw, a phren Ewi,

A Tharth y graig, a Thorth gri."

Y FFYNNON FYW.

YM mhlwyf Llangian, yn Lleyrn, Swydd Gaernarfon, yn agos i bentref bychan distadl, noethlwm, dadfeiliog Wellington, neu, ar lafar yr ardal, "*Y Wilings*," yr oedd gynt Ffynnon ragorol yn bwrw allan helaeth-rwydd o ddwfr gloew, odiaeth, ag ynddo, meddai yr hen bobl, lawer iawn o rinweddau i wellau gwahanol glefydau a dolurian. Gelwid hi y Ffynnon Fyw, ac yr oedd y dwfr bywiog a darddai i fyny ynddi, ac a redai yn ffrwd gref allan o honi, yn rhoddi iddi gryn hawl i'r cyfryw enw. Hi oedd y ffynnon glodforusaf yn yr holl ardaloedd hynny ond Ffynnon Leudad, ym mhlwyf Bryncroes, nid neppell o Aberdaron, os nad oedd hi yn rhychor i honno; a chyrchid ati gan lawer o gleifion o bell ac o agos, yn enwedig y sawl a flinid gan y cryd cymmalau, yr hwn anhwylder sy bur gyffredin yn Lleyrn; ond y mae ei gogoniant drosodd, a'i defnyddioldeb wedi darfod. Amryw flynyddoedd yn ol darfu i ryw ddyinionach bawaidd fod mor anystyriol ac anwar a thafu iddi gelain ci. Peidiodd ei dyfroedd ar unwaith, a sych ydyw, haf a gauaf, o'r pryd hwnnw hyd y pryd hwn. Y tro diweddaf yr ymwelais â hi, ryw ngain mlynedd yn ol, nid oedd ynddi ddim dwfr; ond yr oedd peth o'r maenwaith a'i hamgylchasai gynt fyth yn aros; ac ond odid nad oes rhyw faint o hono yn aros hyd heddyw. Bernir mai ffynnon gyssegredig i Cir Ferthyr ydoedd y Ffynnon Fyw; canys y mae traddodiad yn y gymydogoeth fod eglwys gyflwynedig i'r sant hwnnw yn sefyll ger llaw y fan yn yr oesoedd gynt; a chaed rhywbeth tebyg i weddillion hen fynwent yn agos yno o fewn cof rhai sydd yn awr yn fyw.

AERONWYDD MARGAM.

PAN ymwelodd Tywysog Cymru ag Abertawy yn Hydref 1881, efe a blannodd bren ffrwyth ym Margam, pan yr ydoedd ar ei daith tuag yno. Nid y waith hon yw y waith gyntaf fod a fynno breninoldeb ag aeronwydd Margam. Y mae ar gof a gafael hanesyn i'r perwyl canlynol.

Aeronwydd Margam a gyrchwyd o'r Eidal, gan Syr Harri Wotton, dros y Brenin Siarlas y Cyntaf. Ond pan oedd y llong a'u dygai ar ei mordaith, cyfododd tymmestl-wynt aethus, yr hwn a'i gyrrodd hi i Fôr Hafren, lle y tarawodd ar y traeth yn agos i Fargam. Erbyn hyn yr oedd y Brenin a'r Senedd ben yng nghad â'u gilydd, ac yn y benbleth a'r terfysg anghofiwyd yr aeronwydd y gyrrasid mor bell i'w cyrchu: plannwyd hwynt, gan hynny, rhag eu myned yn ofer, yng ngerddi harddwych Margam. Pan adferwyd teyrnogaeth, a dyfod Siarlas yr Ail i'r orsedd, nid oedd hwnnw, mwy na'i frawd Iago, yr hwn a'i holiannodd, yn gofalu dim am y fath bethau; ac nis gellid disgwyl fod gan Wilym yr Isallman ddim archwaeth at arddoriaeth na phlennyddiaeth; ond pan ddaeth y Frenines Ann i arwedd coron y deyrnas, hi a gyflwynodd yr aeronwydd hyn i'r Arglwydd Mansel, o Fargam; ac, medd un a ysgrifai er ys llai na chan mlynedd yn ol, y maent yno yn awr mewn llwysiedy hardd dros ben o gerryg nadd addurnedig, a'r mwyaf yn y deyrnas; a'r ffrwythau yn addfedu yn dda iawn arnynt. Hyd y gŵyr yr ysgrifenydd presennol, y maent yn yr un cyflwr llewyrchus hyd y dydd heddyw.

YSPRYD CORELWEST.

AMRYW flynyddoedd yn ol daethai un o Weinidogion enwog o Sir Gaernarfon, a chydag ef flaenor parchus ac adnabyddus iawn i lawer drwy Gymru yr amser hwnnw, i Gymdeithasfa y Methodistiaid Calfaidd, a gynnelid yn Aberystwyth; a rhoddent i fyny gyda'r diweddar Mr. Robert Davies, Masnachydd, yn yr Heol Fawr, tŷ yr hwn oedd yn llawn o ddiethriaid, fel llawer o dai ereill yn y dref, yn amser y Gymmanfa; a chan fod mwy o helaethrwydd yng nghalon y gwr da hwnnw nag oedd yn ei dŷ, talai am welyau i amryw mewn tai oedd yn derbyn dieithriaid.

Y tro hwn cymmerodd wely i'r ddau wr y sonir am danynt uchod gyda Mrs. Lewis, yn y *Coburg House*, ar y *Terrace*; mae y tŷ hwnnw yn bresennol yn rhan o'r *Belle Vue Hotel*. Ar ol swpera yn nhŷ Mr. Davies, hebryngwyd hwynt i lawr i'w lletty; aethant i'r gwely; ond cyn hir clywent lawer o symmudiadau yn yr ystafell nesaf, a dawnsio, yng nghydag offerynau cerdd yn lleisio, fel nad oedd yn ddichonadwy iddynt gysgu; ac yn ddisymmwrth clywent ryw beth trwm yn cwmpo ar y llawr; a dyna y dawnsio a'r beroriaeth ar ben; a rhai yn rhedeg i fyny ac i lawr y grisiau, a phob peth yn profi fod rhyw beth pwysig wedi cymmeryd lle; a chyn hir wele ddrws eu hystafell hwythau yn agor, fel pe buasai llawer o ddynion yn dyfod i mewn yn dwyn rhyw beth a'i ddodi ar y bwrdd. Ac yn y man aeth y cwbl yn hollol ddistaw. Yr oedd y ddau wr dieithr wedi dychrynu yn anarferol, ac ni chysgasant drwy y nos. Drannoeth adroddasant yr holl helynt wrth Mr. Davies; nis gallent ddyfalu beth oedd yn bod.

Yr wythnos ganlynol, ar ol iddynt ddychwelyd adref, derbyniasant lythyr oddi wrth Mr. Davies yn eu hyspysu am y peth a ddygwyddasai "neithwyr" yn y *Coburg House*; sef bod teulu o Saeson wedi cymmeryd yr ystafelloedd hynny gan Mrs. Lewis, a'u bod wedi cadw dawnsfa neu gorelwest yno y nos o'r blaen, ac ar ganol y dawnsio, syrthiodd boneddiges ieuanc i lawr yn farw ar ganol yr ystafell. Defnyddiwyd pob moddion er ei hadferyd, ond yr oedd y "wreichionen fywiol" wedi dianc, a rhoddwyd hi "heibio" ar fwrdd yn yr ystafell lle y gorphwysai y ddau wr o Sir Gaernarfon yr wythnos o'r blaen.

TRO AR FYD.

WRTH fyned ar hyd y ffordd fawr o Aberystwyth i Ystrad Meurig, ac yng nghylch dwy filltir a chwarter o'r lle blaenaf, deuir i waelod y dyffryn bychan prydferth a elwir Dyffryn Paith; ac wrth y bout sydd yn croesi yr afonig fechan honno mae y Pandy. Nid oes yno yn bresennol un pandy; ond bu felly am lawer iawn o flynyddoedd, a dygid y gorchwylion hynny ym mlaen gan wr o'r enw Dafydd Morris, gwr da, ac yn feddiannol ar amryw ddoniau, ond yn benaf, cerddoriaeth oedd ei brif ddifyrrwech. Bu fyw yn hen lanc dibriod nes y gorfu arno, ar ol marwolaeth ei fam, geisio rhyw un i'w amgeleddu; a phan aeth yr hen lanc i hwylio am wraig, aeth, bid sicr, fel llawer o'i gyffelyb, i chwilio am un i blith y merched ieuanc, a chafodd un dda iawn, yr hon a fu yn amgeledd cymhwys iddo tra y bu ef byw.

Tuag ugain mlynedd yn ol, ar fore oer llwydrewog yn yr Hydref, dyma eneth ieuanc a golwg dlodaidd iawn arni, ond eto yn brydweddol dros ben, a phlentyn bychan pythefnos neu dair wythnos oed yn ei choff, yn galw yn y tŷ gyda Mrs. Morris, ac yn gofyn a welai hi fod yn dda roddi rhyw damaid iddi i'w fwyta. Synodd Mrs. Morris wrth y dirfawr dlodi mewn cyssylltiad a chymmaint o brydferthwch a lledneisrwydd; a thrwy fod y plentyn, yn gystal a'r fam, heŵ feddu ond ychydig am dano, cafodd yr eneth amryw gymwynasau ganddi mewn dillad yn gystal a bwyd. Ar ol cael ei diwallu, aeth y fam a'i phlentyn i ffwrdd gyda chalon ddiolchgar i wynebu eto ar y byd mawr llydan. Ni chafodd Mrs. Morris, er maint ei chwilfrydedd, wybod nemawr na dim o'i hanes; ac aeth yr helynt yma heibio fel llawer helynt arall.

Ym mhen rhai blynyddoedd ar ol hyn, dyma gerbyd, yn cael ei dynnu gan ddau geffyl, a gwas yn ei yrrn, a gwas arall tu ol, yn aros wrth ddrws y Pandy. Yr oeddynt yno yn ddigon cyfarwydd â gweled cerbydau yn *pasio*, ond dyma'r cerbyd cyntaf a welwyd yn *sefyll* wrth y tŷ hwn, a boneddiges landeg iawn, wedi ei gwisgo a'i haddurno â'r pethau gwerthfawrocaf oedd yn bosibl i gyfoeth ei wneyd, yn disgyn o'r cerbyd, ac yn dyfod i mewn i'r hen fwthyn, ac yn gofyn yn serchog i Mrs. Morris, "A odych ch'i yn 'nabod i?" Synai y wraig ei chlywed yn siarad Cymraeg, ac atebodd, "Nac wyf, yn siwr, m'am." "A odych ch'i ddim yn cofio hogen ifanc, a phlentyn ganddi, yn gofyn cardod gyda ch'i ar fore oer er ys hyn a hyn o flynyddau yn ol?" "Ydwyf yn cofio yn eithaf da, m'am." "Wel, y *fi* oedd honno; bŵm yn eich bendithio fil o weithiau, herwydd ch'i

naethoch drugaredd â fi y pryd hynny, gan fy mod i bron a ll'wgu eisieu bwyd, ond ni fu arna' i fyth eisieu ar ol hynny." Nid oedd derfyn ar ei diolchgarwch; ni ddywedodd ddim o'i helynt, ol na blaen; ac wrth ymadael, rhoddodd bapyr *deg punt* yn llaw Mrs. Morris; gwrthodai hithau ei gymmeryd; ond nid oedd wiw iddi ddywedyd gair; ac yna y foneddiges a ymadawodd, ac ni welwyd mo honi mwyach. Achosodd yr amgylchiad lawer o benbleth i bobl y dyffryn; carent wybod o ba le daethai yr eneth, a'i hanes cyn ac ar ol yr helynt cyntaf; a phawb yn ceisio dychymmygu yn ol ei ffordd ei hun. Nid oes genym ond gadael y darllynydd i wneyd yr un peth.

HIR YW AROS ARAWN.

YN rhywle yng ngodre'r wlad,* yn yr amser gynt, yr oedd amaethdy cyfrifol, a phobl gyfrifol ddigon yn byw ynddo; ond yr oedd un o ystafelloedd y tŷ, yr hon a arferasai fod yn ystafell wely, yn ddiwerth, ac yn waeth na diwerth, i'r preswylwyr, o herwydd bod aflonyddwch ynddi, a rhyw swm rhyfedd ar brydiau yn dyfod o honi. Os cynnygiai neb fyned iddi i gyngu, ni fuasai waeth iddo geisio gwneuthur hynny ar ben llwyn drain, gan na chai ddim tawelwch na

* Wrth "odre'r wlad" y golygir, yng nghanolbarth Ceredigion, ranau isaf y Sir henno, yng nghyd â'r parthau cyfagos o Sir Gaerfyrddin a Sir Benfro, yn enwedig yr olaf. Nid hawdd nodi y terfynau, gan nad arferir yr enw gyd ag un math o fanyldeb; ond ymddengys nad yw yn cynnwys "gwaelod Sir Benfro," y parth, yn ol llên y werin, y mae y dynion hynny sydd â'u meddyliau ar grwydr mor hoff o hono, ac mor gymhwys i'w breswyllo.

gorphwysdra; ac o blegid hynny, bu gorfod gadael yr ystafell heb wneuthur un defnydd o honi. Clywid ynddi bob math o dwrw a dwndwr annymunol; a gallesid meddwl lawer tro na buasai cymmaint a dodrefnyn o'i mewn heb gael ei wneuthur yn gandryll. Yn nhrymder y nos clywid yn fynych yn y gell honno, ac weithiau o amgylch y tŷ, ryw lais irad yn dolefain yn hirllaes:—"Hir yw'r dydd, a hir yw'r nos, a hir yw aros Arawn." Yr un oedd y geiriau bob amser, a'r un oedd tŷn y llais anhyfryd a'u llefarai. Yn y wedd hon elai pethau ym mlaen am lawer o amser, nes yr oedd y teulu, i ryw raddau, wedi cynnefino â'r aflonyddwch a'r oernad; ond prin yr oedd neb o honynt byth yn beiddio agoryd drws yr ystafell honno.

Un noswaith dduoer yn y gauaf, a phobl y tŷ yn eistedd o amgylch tân y gegin cyn swper, dyna rywun yn galw yn y drws. Ateb y drws, ac erchi i'r neb oedd yno ddyfod i mewn at y tân ac ymdwymo. Gyda'i fod wedi eistedd a chyfarach y teulu, gofynodd y gwr dieithr am damaid i'w fwyta, ac am letty o dan y gronglwyd dros nos. Dywedwyd wrtho fod iddo groesaw calon i fwyd, a diod, a chynhesrwydd, ond am y gwely, yr oedd yn ddrwg iawn ganddynt nas gallent gynnyg un iddo; gan fod yr holl welyau yn ddigon bach i wabanol aelodau'r teulu; ac am yr unig ystafell segur oedd yn y tŷ, nis gallent feddwl am gynnyg honno iddo ef, am fod ynddi ryw gythrwfi a dwmbwr parhäus, ac na chai neb lonyddwch na thawelwch i gysgu ynddi gan rywbeth nas gwyddent hwy yn iawn pa beth. "Nid gwaeth am hynny," ebai'r teithiwr blin; "nid oes yno ddim a wna niwed i mi; mi a'i cymmeraf yn ddiolchgar, ac na fyddwch

anesmwyth o'm plegid." Edrychai y gwr dieithr yn flin iawn; ni siaradai braidd ddim ond a ofynid iddo; ac ni welid cymmaint a gwên ar ei wyneb-pryd. Cytunwyd ar unwaith â'i gais, er bod yn ddrwg ganddynt feddwl y buasai raid iddo fwrw'r nos yn yr ystafell anniddan honno; a thra yr ydoedd yn cymmeryd lluniaeth, gofynodd gwr a gwraig y tŷ iddo beth oedd ei enw, ac os ydoedd wedi dyfod o bell. "Fy enw," ebai yntau, "yw Arawn; yr wyf wedi dyfod o bell ffordd, ac wedi cerdded yn galed." Pan glywyd ei enw, edrychodd y teulu yn syn ddifrifol ar eu gilydd, a buwyd am beth amser heb yngan un gair.

Wedi bwyta hyd ddigon, ac ymdwymo hyd gynhesrwydd, gofynodd y dyn dieithr am gael myned i orphwys, gan ei fod yn ddiffygiol gan y daith a'r tywydd. Dangoswyd iddo yr ystafell fwciaidd; dymunwyd iddo noswaith dda, a chwsg tawel; er mai prin yr oedd neb o honynt yn disgwyl y cai gysgu amrentyn.

I'w wely yn yr ystafell brudd yr aeth; ac yn yr amser arferol aeth y tylwyth oll i'w gorphwysfaoedd hwythau. Y noson honno ni chlywyd dim trybestod yn yr ystafell gythryblus, nac mewn un man arall. Pan ddaeth y bore, cododd y teulu fel arferol; edrychwyd yn gyntaf dim am y gwr dieithr; ond nid oedd efe yno; ni welwyd mo hono mwy, ac ni chlywyd dim am dano; eithr deallwyd yn rhyw fodd ei fod wedi gadael y lle, a chychwyn i'w daith gyda rhaciad y wawr; ac o'r pryd hwnnw allan darfu yr aflonyddwch a'r dwndwr a'r terfysg; ac ni chlybuwyd byth, nac yn y tŷ nac o'i amgylch, neb yn oeraidd gwynfan am feithder dydd, na meithder nos, na meithder aros Arawn.

CAN SERCH.

Mwyn-ddyn deg, clyw fab a'th gais
 Yn d'alw i glais y glasdon,
 Lle mae pebyll dan do dail
 Ym mhlith y gwiall meinion ;
 Llannerch deg rhwng tefyll coed,
 Lle caed erioed gerddorion,
 Ceiliog mwyalch euraidd big
 Ym mylchau brig irleision.
 Prydydd wyf yn moli'th ffriw,
 A'th liw fal ewyn gwendon ;
 Cur a'm dothyw, gwae fi, ferch,
 O arwain serch i'm dwyfron.

Gweais iti, dan frig brwys,
 Dy gerdd yn fwys bennillion ;
 Bach y tâl a roddaist, fun,
 Er maint fu'm anhun digllon ;
 Fi ni'm ceri, ni chaf air
 O'th ben a bair gysuron ;
 Mae'm holl anadl arna'i'n bwys,
 I gyd yn ddwys och'neidion.
 Gorfod goddef hyn i'm llwyn,
 Ac er dy fwyn ddolorion ;
 Meudwy erod dan gudd byllt, —
 Pa fodd na hyllt fy nghalon !

Llawen oedd im' weled Mai,
 A chylchoedd tai mor leision ;
 Credu'th gawn i ddal oed dydd
 Dan fentyll gwŷdd y goedfron ;
 Gobaith oedd cael yno'n glau
 Newid cusanau mwynion,

Dadwrdd cariad heb un iaith,
 Ond cyfnyw gwaith golygon;
 Adrodd iti'm serch a'm cwyn,
 A chael dy swyn yn dirion:
 Gwae fi'r gobaith, mawr fy ngwall,
 O rhoddi ball yr awron.

Adar mân a'th gerydd di;
 Maent oll i mi'n llateion,
 Yn dwyn atad fy nghân serch
 I'th annerch di, nith hinon;
 Ac os ti ni wrendi'm cwyn,
 Gan ddodi mwyn atebion,
 Rhaid darparu bedd ar ffysg,
 A'm rhoddi'm mysg y meirwon.
 Oll a'th gerydd ar eu cân
 O'r adar mân o gylchon,
 Am ladd mab, y wlad a'i gŵyr,
 A'th garai'n llwyr o'i galon.

Cylch 1660.

PENNILL MEWN BREUDDWYD.

OWAIN GRUFFYDD; o Lanystumdwy, yn Eifionydd, yn ei gwsg, a welai, ym mynwent Dolbenmaen, ddyn yn egori bedd, yr hwn a ddywedai wrtho mai iddo ef ei torrid; yntau a ganodd, eto yn ei gwsg, fal hyn:

Dyma'r fan lle'r af fy hun;
 Ffarwel bob dyn a'm caro:
 Pan roddir fi'n fy lletty llesg,
 Rhoi'r pridd a morhesg arno.

Bu farw Owain Gruffydd yn y flwyddyn 1730, yn bedwar ugain a saith mlwydd oed.

Y FERCH O'R BEILI EINON.

TUA chant a hanner o flynyddoedd yn ol, yr oedd yn trigiannu yn Aberystwyth wr o'r enw John Williams, neu, fel y gelwid ef yn gyffredin, Sion William; ei alwad oedd morwriaeth; ac yr oedd yn llywydd ar long fechan o'i eiddo ei hun, a elwid y *Twenty Tons*. Dywedir mai dyna oedd hi yn abl i'w gario, ond hwyrach mai dyna oedd ei mesuriad; os felly, yr oedd, yn ol yr hen fesur, yn gyfaddas i gario deg neu bymtheg tonnell ar hugain. Pa un bynuag, yr oedd yn un o'r llongau mwyaf oedd yn perthyn i'r porthladd hwnnw y pryd hynny. Y dwylaw oeddynt gynnwysedig o ddau neu dri, sef ei wraig a'i fab, a hwyrach hogyn gyda hynny.

Nid oedd ganddynt ond un plentyn, sef y mab hwn, yn fachgen glandeg, heini, a siriol dros ben; a phan aeth y llanc yn wr ieuanc, yn rhywle rhwng ugain a phump ar hugain oed, penderfynodd gael llong iddo ei hun; a'r amser hwnnw, fel am ugeiniau o flynyddoedd gwedi hynny, cyrchid agos yr holl goed i adeiladu llongau yn Aberystwyth o Sir Faesyfed. Aeth y gwr ieuanc yma, enw yr hwn, fel ei dad, oedd John Williams, i Sir Faesyfed i brynu coed at ei long newydd; ac yng nghymydogoeth y Rhaiadr canfu wrthddrych na welodd erioed o'r blaen mo'i chyffelyb—geneth ieuanc brydweddol, hawddgar, a serchog, sef merch y Beili Einon—fferm helaeth, a'r tŷ yn hanner plas, ger llaw y ffordd fawr sydd yn arwain o'r Rhaiadr Gwy i Ben y Bont. Ei rhieni oeddynt bobl gyfrifol a chyfoethog. Ymserchodd John Williams yn y ferch, a'r ferch ynddo yntau. Pan y deallwyd

hyn, caed allan nad oedd y gwynt yn deg, a bod morio yn y ffordd yna weithian yn beryglus; tymmestl-oedd geirwon a godent, nid o gyfeiriad y môr, ond o'r tir; a bu'r ddau mewn enbydrwydd am eu heinioes (briodasol). Dywedir nad oedd *Chubb* a'i "gloiau breintebol" i'w cael yn y dyddiau hynny; a phe buasant, y mae cariad yn chwerthin am ben pob dyfeisiau o'r fath, er pawb a phob peth. Er anfoddlonrwydd y fam, a digllonedd y tad, priodi a fynnent, a phriodi a wnaethant; gan na chaffai John Williams ei gariad drwy deg, aeth â hi heb wybod iddynt; ac y mae y gair ar led fod peth o'r elfen yma wedi treiglo i lawr drwy y teulu hyd yn ddiweddar iawn.

Daethant i fyw i Aberystwyth; gorphenwyd y llong newydd; ganwyd iddo fab, a bedyddiwyd ef yn William; a phan oedd y bychan yn dair neu bedair blwydd oed, cymmerodd y Cadben Williams ei wraig a'i fab gydag ef yu y llong, a buant felly am ryw gymmaint o amser yn morio.

Ar fore teg tawel yn yr haf, yn rhyw le yn *Cardigan Bay*, cyfarfuant â'r *Twenty Tons*, sef llong eu tad, yn myned adref i Aberystwyth; deisyfodd y tad eu a'r fam gu am gael William bach, sef eu hŵyr, i fyned adref gyda hwy. O'r diwedd gildiodd y tad a'r fam iddynt ei gael; a chyrrhaeddodd Sion William a'i wraig a'r ŵyr yr hafn dymunol yu y prydawn; ond y noson honno cododd yu ystorm o wynt dychrynlyd, a'r môr yn ymgodi fel mynyddau mawrion; a galarus adrodd, aeth llong John Williams i'r gwaelod; collodd ef a'i wraig, a phawb oedd yuddi, eu bywydau, heb neb i fynegu pa fodd y bu. Ym mhen rhai dyddiau ar ol hyn, daeth cyrff y ddau i'r lan yn agos i Fochras, yn Ardudwy, y naill yn cofleidio y

Hall, ac nid hawdd oedd eu tynnu oddi wrth eu gilydd, o herwydd eu bod wedi sythu yn yr agwedd honno; a thrueni fuasai eu hysgaru. Claddwyd hwynt felly yn yr un bedd, ac yn yr nn arch, yn mynwent Llandanwg. “Cariadus ac anwyl oeddynt yn eu bywyd, ac yn eu marwolaeth ni wahanwyd hwynt.”

Adnabyddid eu mab ar ol hynny wrth yr enw William Sion William, gan mai ei dad cu a'i magodd; a bu fyw oes faith, ac am lawer o flynyddoedd yn gadben llong; ac ar ol rhoddi y môr i fyny, bu yn *Harbour Master* yn Aberystwyth.

Bu *Sion William* a'i wraig fyw i gyrhaedd oedran mawr, uwch law nawdeg o flynyddoedd, a buant feirw o gwmpas wythdeg a dwy o flynyddau yn ol. Y mae eu hiliogaeth y dydd hwn yn lluosog, ac yn gwneyd i fyny ran helaeth o drigolion Aberystwyth; heb law ereill “sydd ar led y byd.” Y maent ar 7 cyfan yn bobl gywir, onest, a chrefyddol; o natur braidd yn finiog, a'u teimlad, i raddau yn *clannish*; edrychant yn ammhëus a'r estroniaid a fyddant yn dyfod i gysylltiad â hwynt; ond wedi iddynt ddyfod, cyfrifir hwynt bron fel rhai o'r teulu. Mae genym barch iddynt oll, a mwy na hyny i *un* ag y sydd yn orwyres i'r hawddgaraf ferch o'r Beili Eionon.

NANSI'R FAGABONIAD.

DYNA enw oedd yn ddigon adnabyddus yng nghanol-barth Sir Aberteifi y rhan flaenaf o'r ganrif bresennol. Hen ferch hannercall, gyfrwysddrwg, a thafodrydd tu hwnt i ddysgrifiad oedd Nansi; ac yn derbyn ei chynnalïaeth gan y plwyf. Gwyddai hanes pawb a phob

peth drwy y cymmydogaethau; ac os byddai rhyw anhap wedi dygwydd i neb, yr oedd y cyfan ganddi hi, a byddai yn ei adrodd gyd a "nodiadau a chwanegiadau" ym mhob man yr elai. Nid oedd neb yn dewis ei gweled yn dyfod yn agos i'w tai; ond o herwydd prinder arian yr amseroedd hynny, byddai ffermwyr y plwyf yn ei chadw yn eu tai am fis ar gylch, drwy gael tâl da gan arolygwr y tlodion am hynny. Ond yr oedd pawb yn hiraethu am weled y mis yn tynnu at ei derfyn i gael gwared o honi.

Adwaenid un o'r plwyfolion dan yr enw Nat Pen Cefn, dyn yn cadw fferm o faintioli cyffredin; a chyda hynny arferai gludô coed o Sir Faesyfed i adeiladu llongau yn y Graig Las ac Aberaeron. Un tro dygwyddodd yn anffodus, pan oedd ef â Thwm Ysgubor Hen, yng nghyd ag un arall o'r gymmydogaeth, yn llwytho coed mewn dyffryn cul ag y sydd yn troi allan o'r ffordd fawr sydd yn arwain o Raiadr Gwy i Lanfair Muallt. Hen greadur tirion, cymmwynasgar, a charedig oedd Nat yn gyffredin; ond pan y byddai rhyw beth yn ei gyffroi, gwylltiai mewn eiliad, a chollai bob llywodraeth aruo ei hun, a tharawai y nesaf ato â'r peth a ddygwyddai fod yn ei law; ac felly bu y tro hwn; aeth rhyw gamddealltwriaeth rhyngddo a'i gyfaill Twm o'r Ysgubor Hen, a dygwyddodd fod y fwyell yn ei law ar y pryd; a tharawodd Twm yn ei ben, a lladdodd ef yn y fan. Nid amcanai Nat wneyd y cyfryw beth, a theimlai yn dost o herwydd yr anffawd dorcalonus; ond nid oedd dim i'w wneyd ond gwneuthur y goreu o'r gwaethaf. Ar y cychwil neu'r trengholiad, cafwyd allan fod Twm wedi cael ei ddiwedd drwy i bren mawr syrthio arno wrth lwytho y bedrolfen. Aeth hynny drosodd; ond ni allai y

trydydd person, mae yn debyg, fod yn berffaith ddistaw. Sibrydid o bryd i bryd yn y gymmydog-aeth nad oedd y dygwyddiad yn hollol fel y tystiwyd ar y cychwil; ond ni feiddiai neb ddywedyd dim yn eglur.

Ym mhen blynyddoedd lawer ar ol y dygwyddiad uchod, aeth Nat Pen Cefn yn sal, ac yr oedd pob arwyddion ei fod yn nesau i farw; a theimlai Nat ei hunan fod y babell bridd yn ymollwng; a deisyfai gael ychydig nifer o gymmydogion yng nghyd i gadw cyfarfod gweddi gydag ef. Daethai cryn nifer ar ei ddeisyfiad, a chynnaliwyd y cwrdd. Wrth y tân eisteddai yr hen Nansi y soniasom am dani; gan mai Nat Pen Cefn oedd yn "cadw ei mis" hi ar y pryd. Cadwai Nansi y lle goreu, a'r nesaf at y tân, pa le bynnag y byddai yn cartrefu, er pawb ar bob amgylchiad. Ar ol diwedd y cwrdd aeth y cyfeillion at y gwely, i'r "pen isaf," i ysgwyd llaw, a chanu yn iach i'r claf. "Wel, gyfeillion bach," ebai Nat, "nos da'wch i gyd, a ffarwel hefyd; mae yn debyg mai yn y nefoedd y cwrddwn nesaf." "Beth," ysgrechai yr hen Nansi o ymyl y tân, "yn y nefoedd 'wedaist ti, aie? Mae gen' ti lawer o waith *settlo* â Thwm Ysgubor Hen cyn byth y cyrhaeddi di yno!" Aeth yn ddistawrwydd mawr, ac aeth pawb i'w ffordd heb ddywedyd gair. Yr oedd Nat wedi marw cyn y bore.

Dylasid hyspysu y darllenydd yn gynt y byddai y cymmydogion yn gweled yspryd Twm Ysgubor Hen yn rhodio yn hamddenol o gwmpas Pen Cefn, ac yn ysgwyd bwyell danllyd gyferbyn â'r tŷ, ac yn ymadael fel olwyn o dân drws y mynyddoedd tua Rhaiadr Gwy!

Y DDWY GOES BREN.

Y MAE yn hen draddodiad yng Ngogledd Cymru er ys oesau, y bydd i bwy bynnag a elo wrtho ei hun at ddrws yr eglwys blwyfol am ddeuddeg o'r gloch y noson olaf o'r flwyddyn, ac aros yno i glustfeinio am ychydig fynydau, y caiff glywed yr holl helyntion pwysig a ddygwyddant yn ystod y flwyddyn ddilynol yn y plwyf.

Mewn treflan yn Sir Ddinbych, er ys amryw flynyddoedd yn ol, mewn tafarndy ger llaw y fynwent, yr oedd amryw gymmydogion wedi crynoi at eu gilydd i gyd-yfed y flwyddyn allan, ac i siarad am helyntion y gymmydogaeth; ac wedi iddynt ymloni nes ei myned yn lled hwyr, coffaodd un o'r gyfeillach yr hen draddodiad, a chymmerwyd y peth i fyny gydag ynni a gwresogrwydd. Annogwyd un, ac ail, a thrydydd i ymgymmeryd â'r anturiaeth, ond gwrthodai y naill ar ol y llall; ond yr oedd yno un yn fwy gwrol, neu, fe allai, yn ffolach na'r lleill, a dywedai yr ymgymmerai ef â'r gorchwyl gyda hyfrydwch; a mawr y llawenydd yn eu plith, a churent ei gefn yn annogaethol iawn, a rhoddwyd iddo amryw o hanner peintiau yn chwanegol i'w gryfhau a'i wroli yn yr anturiaeth bwysig. Ac fel yr oedd yr amser yn nesau, cychwynodd yng nghanol bloeddiadau y cyfeillion cynnulledig drwy borth y fynwent, ac ym mlaen rhwng y beddau at ddrws yr eglwys, yn y tywyllwch a'r distawrwydd mwyaf. Yna, rhoddes ei glust wrth y drws, gan feddwl y buasai y bod uwchnaturiol yn sibrd yr holl ddirgelion yn ddistaw bach wrtho drwy y rhigolau oedd yn yr hen ddôr; clustfeinio yr oedd nes tarawodd

cloc yr eglwys ddeuddeg o'r gloch; ond nid oedd dim argoel am ddim; yna, penderfynodd fod awrlais y byd hwn yn rhyw gymmaint ar y blaen ar amser y byd arall, a chafodd amynedd i ddisgwyl wrth amser hwnnw; ac yn y man, clywai ryw beth yn araf gerdded i lawr oddi wrth y ganghell, gyda rhyw si fel pe buasai gwisgoedd sidanaidd am dano, ac yn cryfhau fel yr ydoedd yn dynesu at y drws; gwrandawai yntau yn astud, ac yn lle sisial ei newyddion yn ei glust yn arafaidd, wele hen ddrws yr eglwys yn agor yn ei hanner, a'r ddau ddarn yn cael eu tynnu yn ol fel cortynau gwely, gydag ysgrêch a thwrf ofnadwy. Methodd â dal yr olygfa ddychrynlyd, ac ymaith ag ef nerth ei draed yn ei unionsyth dros y beddfeini; a chan fod y ffordd oedd yn myned gyda gwal y fynwent gymmaint a deuddeg neu bymtheg troedfedd is law gwyneby fynwent, aeth (druan o hono!) i lawr bendramwnwgl; daeth ato ei hun mewn amser, a chafodd allan ei fod wedi torri ei ddwy goes yn ysgyrion, a bu raid i'r meddygon dorri y ddwy i ffwrdd uwch law y benlîn; gwelwyd ef am flynyddau lawer ar ol hyn yn symmud yma a athraw drwy gymhorth *dwyllo goes bren*.

Y CYDWELY ANGHYNHES.

Er ys amryw flynyddau yn ol, aeth dau ddyn ieuanc, dau saer coed, o Sir Gaerfyrddin (o herwydd bod y gwaith yn brin yn eu hardal enedigol) i lawr i Loegr i chwilio am waith yn rhai o drefydd mawrion y wlad honno. Teithient yr amser hwnnw, wrth gwrs, ar eu

traed; a phan oeddynt wedi cyrhaedd rhyw dref yn Swydd Gaerwrangon, gwnaethant eu meddwl i fyny i lettya mewn hen dŷ tafarn mawr ar eu mynediad i'r dref. Yr oedd hyn yng nghanol y gauaf, a chawsant fyned i'r gegin o flaen y tân cysurus oedd yno. Ar ol iddynt fwyta eu tamaid, a chael ychydig beintiau o ddiod, a chan ei bod yn lled hwyr, meddylasant mai gwell oedd iddynt fyned i orphwys, gan eu bod wedi blino yn enbyd. Arweiniwyd hwynt i fyny i'r llofft, ac ym mlaen drwy fynedfa hir, o ba un yr oedd amryw ddrysau yn agor i ystafelloedd i gysgu. Ew y naill oedd Dafydd, a'r llall oedd Thomas. Aeth Dai (fel y galwai ei gyfaill ef) rhag ei flaen i'r gwely; a chyn i Tom fyned, diffoddodd y ganwyll. Erbyn hyn, cofiodd Tom fod ganddo ryw beth heb ei gyflawni cyn dyfod i fyny; ac, ebai fe wrth Dai, "Rhaid i mi fyned i lawr eto." "A wyt ti yn gwybod y ffordd," ebai Dai. "Mi treiaf hi, beth bynnag," ebai Tom; ac i lawr ag ef. Ym mhen tipyn, trodd yn ei ol ac i fyny y grisiau, ac ym mlaen, a throdd i mewn i ystafell, ac wedi ymddihatru, i'r gwely ag ef rhag blaen. "Mae hi yn oer ofnadwy, Dai," ebai Tom; ond nid oedd neb yn ateb; "nesa draw, Dai," ebai fe; "yr wyt ti yn cadw y gwely ym mron i gyd; a wyt ti'n cysgu, Dai? Wyt, mi warantaf," meddai Tom; "yr wyt ti, fel finnau, wedi blino." "Lle tost yw hwn i lettya, Dai," ebai Tom; "nid oes dim byd ganddynt hwy ar y gwely—dim ond un pilyn; pwy synwyr talu am le fel hyn?" Ac ar yr un pryd ymwasgai at Dai i geisio cynhesu. "Yr wyt ti yn oer arswydus, Dai; fachgen, yr wyt ti fel y rhew." A dyna lle y bu Tom bron a sythu am rai oriau, ac yn methu cysgu yn lân. Erbyn hyn, yn nistawrwydd y nos, clywai swn traed amryw yn dyfod i fyny y gris-

iau, ac ym mlaen ar hyd y *corridor*, ac wele ddrws yr ystafell yn agor gan ddyn â chanwyll yn ei law, ac yn ei ganlyn yr oedd dau neu dri o ddynion yn dwyn arch (*coffin*)! Cododd Tom ar ei eistedd, a phan welodd yr arch, ysgrechodd allan nerth esgyrn ei ben, “Mwrddwr! mwrddwr!! mwrddwr!!! o ’mywyd i! help! mwrddwr!” Ar hyn syrthiodd y ganwyll o law y dyn a’i dygai, a diffoddodd. Dychrynodd pawb, fel y tafasant yr arch i lawr, a ffwrdd â hwynt i lawr y grisiau bendramwnwgl ar draws eu gilydd mewn dychryn, a Tom yn gwaeddi, “Mwrddwr! mwrddwr!!” fel gwallgoffdyn, gan dybied yn sicr eu bod wedi rhoi i fyny mewn tŷ drwg, a bod y dynion yn bwriadu eu lladd er mwyn eu harian, ac mai dyna oedd y diben o ddwyn yr arch i’w roddi ef ynddi. Ym mhen amser, daeth yr un dynion i fyny eilwaith, yn ymafael y naill yn llaw y llall, a phob o ganwyll oleuedig ganddynt y tro hwn, gan nesu yn araf ym mlaen, a chyn pen hir iawn, daethant i ddeall eu gilydd.

Fê wel y darllenydd fod Tom, druan, wedi camsynied yr ystafell, ac wedi myned i un lle yr oedd corff marw wedi ei ddodi ar y gwely a chynfas drosto.

Meddyliodd y dynion, o’r ochr arall, fod y marw wedi codi yn fyw, neu ynte fod ei yspryd yn tystio ei fod yn cael cam yn rhywle; ac o herwydd fod y goleu wedi myned allan, dychrynasant tu hwnt i fesur, a gwnaethant y goreu o’u ffordd.

Bu canlyniad y noson honno yn chwerw i Tom, druan; cafodd anwyd trwm, fel y daeth y cryd cymmalau arno, ac a’i gwnaeth yn analluog i ddilyn ei orchwyl am ei oes; a bu orfod arno symmud o’r naill fan i’r llall ar bwys dwy ffon o’r pryd hwn hyd ei fedd.

Y FFRANCWR IEUANC.

TUA phump a deugain o flynyddoedd yn ol, yr oedd morwr ieuanc o Ffrancwr yn un o'r dwylaw ar lestr perthynol i Aberystwyth, a chan ei fod felly am gryn amser, daeth yn lled adnabyddus yn y dref. Y pryd hwn hefyd yr oedd geneth ieuanc o'r gymmydogaeth yn gweini gyda theulu parchus ar y *Terrace*.

Daeth y Ffrancwr ieuanc yn gydnabyddus â hi; a mwy na hynny, yr oedd y ddau wedi syrthio dros eu penau mewn cariad â'u gilydd. Un noson pan yr oedd y morwr ieuanc ar fordaith bell, yr oedd geneth arall yno yn cydweini, yr hon, y noson grybwylledig, a aeth i'r gwely ag oedd uwch ben y gegin allan, a hithau yn paratoi i fyned ar ei hol. Clywent y Ffrancwr ieuanc yn galw droion ar ei gariad wrth ei henw; adnabu hithau ei lais ar unwaith, ac felly y gwraeth ei chyfeilles; synent yn fawr, gan eu bod yn disgwyl ei fod ym mhell oddi yno ar y pryd; ac, ebai yr eneth wrth ei chyfeilles oedd ar y llofft, "Mae hwn a hwn (gan enwi y Ffrancwr) yna, gollwng ef i mewn." "Na wna i, yn siwr, gollwng di ef; arnat ti mae ef yn galw." Felly, hi a agorodd y drws, a phwy oedd yno ond efe yn estyn ei law iddi, ond heb ddywedyd dim; hithau yn gofyn iddo amryw gwestiynau, ond ni ddywedai air, ac felly yr ymadawodd, a cherddodd allan drwy yr ardd oedd yn y cefn i'r lle a elwir yn awr *Newfoundland Street*.

Synodd hi yn anghyffredin at ei ymddygiad y tro hwn,—mor wahanol i'w arferiad bob amser; aeth i mewn, ac adroddodd y cwbl wrth yr eneth arall; ceisient ddychymmygu beth a allasai fod ei fwriad, ond methent a dirnad beth oedd y rheswm am y cyfnewid-

iad. Nid oedd dadl nad efe oedd yno, o blegid yr oedd golen y lloer yn llewyrchu ar ei wyneb, a'r dillad arferol am dano.

Ym mhen ychydig ddyddiau ar ol hyn cyrhaeddodd y newydd Aberystwyth fod y llong wedi colli ar ororau yr Yspañ, a rhai o'r dwylaw, ac yn eu plith y Ffrancwr ieuanc, wedi boddi; a phan ddaeth y rhai achubedig adref, cafwyd ar ddeall i'r dygwyddiad anffodus gymuneryd lle ar yr awr yr ymddangosai y llanc i'w gariad tu cefn i rif —, *Marine Terrace*.

Y mae yr eneth honno heddyw yn fyw ac yn iach; ond eu bod bump neu chwech a deugain o flynyddoedd yn henach nag oedd hi y pryd hwnnw, ac wedi "gweled llawer tro ar fyd" wedi hynny, fel pawb o'r "dynol deulu," Ei hoedran eleni yw 68, ac y mae yn wraig gyfrifol, a gellir ymddibynu ar ei geirwiredd. Pe dymunai y darllenydd gael yr hanes o'i geneu hi ei hun, gallai gael hynny o fewn hanner awr wedi myned allan o dref Aberystwyth.

GWRAIG Y BRAGWR.

Bu cymmydogaethau Llanrhystyd a Llannon, Ceredigion, yn hynod am wneyd brag anghyfreithlawn, tua thri ugain a phedwar ugain mlynedd yn ol. Nid oedd odid i weithiwr cyffredin na byddai ganddo ryw ran yn y gorchwyl. Fe allai nad oes un rhan o Ynys Brydain yn cynnyrchu gwell haidd na'r ardaloedd hyn at wneuthur brag. Yr oedd y dreth ar y nwydd hwnnw yu uchel iawn yr amser hynny heb law bod yn ofynol cael trwydded i fragu. Byddai trigolion Cwm Mabws, ac oddi yno i fyny i Ros Haminiog, yn enwog

yn y gwaith. Byddai pobl glan y môr mewn llawn prysurdeb gyda changen arall mewn anghyfreithlondeb; sef derbyn gwirodydd, y rhai a gludid mewn llongau bychain buain, y rhai a ddadlwythid yn y nos; ac yna ystorid hwynt mewn taŕ annedd ac ysguboriau ar hyd y gymmydogaeth, hyd nes y byddai y mân fasnachwyr yn eu cludo i'w gwerthu ar hyd y wlad. Adwaenem un o'r cyfryw, ac adnabyddid ef gan bawb drwy y gwledydd dan yr enw "Enoc y Brandi." Byddai y gwr hwn drwy ei fywyd yn ymhyfrydu mewn rhyw alwedigaeth ag a dueddai i dwyllo a cholledu y llywodraeth. Nis gwyddom pa ham na pha betn oedd y rheswm am hynny. Gwelsom ef laweroedd o weithiau yn cyflawni y swydd o arwerthwr cyhoeddus mewn lleoedd anghyspell heb dalu yr un ffyrlling am drwydded.

Ei ddull gyda'r brandi a gwirodydd ereill fyddai eu rhoddi mewn cewyll ar gefn ei geffyl, a'u gorchuddio â phenweig heilltion, ac felly y byddai yn myned drwy y wlad dan yr esgus o werthu y rhai hynny. Ond gyda golwg ar y mân fragwyr, nid oedd amgylchiadau na lle ganddynt i wneyd mwy na phwn neu bedwar mesur ar y tro. Byddai y cyllidwyr yn awr ac eilwaith yn dyfod o hyd i rai o honynt, a byddent yn cael eu dwyn o flaen yr ustusiaid; ond o herwydd eu dirfawr dlodi, a thynnerwch y boneddigion hynny, deuent drwyddi yn lled esmwyth, ac ym mlaen yr ai y fasnach fel cynt; ac fel un herw-heliwr a adwaenom, yr hwn a gafodd ei ddirwyo gan yr heddy-nadon yn Llanilar, a ddaliodd ysgyfarnog a choediar ar ei ffordd adref o'r llys y diwrnod hwnnw.

Ryw dro darfu i gyllidydd oedd yn byw yn Aberystwyth, yr hwn oedd yn ddyn hynod o fedrus,

beiddgar, a glew tu hwnt i'r cyffredin, fel yr oedd yn amhosibl bron ei dwyllo, fyned i'r gymmydogaeth a enwyd uchod, a chafodd ryw awgrym fod y rhai oedd yn byw mewn tŷ bychan ar Ros Haminiog, yn gwneyd brag. Yr oedd y tŷ neu y bwthyn hwn ar ei ben ei hun, ryw hanner milltir oddi wrth bob tŷ arall. Marchogodd y gwr tuag yno, ac erbyn ei fod wrth y drws, wele y wraig yn dyfod allan i'w gyfarfod, ac yn llefain a chrio yn y modd mwyaf torcalonnus. Gofynodd yntau yn gyffrôs iddi beth oedd y mater. "O, syr," atebai hithau, "fy ngwr, druan, oedd yn eithaf iach bore heddyw, a dacw fe ar yr ystyllen yn awr: O, 'Tomos bach," llefai, "fy ngwr anwyl, a thad fy mhlant amddifaid! beth a wna' i?" Plygodd Mr. L. ei ben i lawr, a chanfu, gyferhyn â'r drws, ar fwrdd hir, y corff wedi ei orchuddio â chynfas gwyn. Aeth cyfyngder y wraig at ei galon, a cheisiai ddywedyd rhyw beth i'w chysuro, a rhoddodd iddi hanner coron tuag at y gladdedigaeth; ac yna trodd yn ei ol yn araf, gan fyfyrion ar ansicrwydd bywyd, ac yn wir, bob petb dan yr haul. Ac ar ei ffordd, galwodd mewn amaethdy heb fod yn neppell; ac wedi myned i mewn, a chyfarch, "wel," meddai, "fe ddaeth yn drwm iawn ar y teulu tlawd sydd yn byw yn y bwthyn cyfagos." "Beth sy'n bod," gofynent hwythau; nid oeddynt wedi clywed yr un gair. Adroddodd y cyfan; gwelai y naill yn edrych ar y llall. Canfu ammheuaeth yn eu golwg, ac mewn eiliad, i ffwrdd ag ef nerth traed ei geffyl at y bwthyn, a dyna y wraig yn dyfod i'w gyfarfod i'r drws fel o'r blaen; ond yn awr yn siriol ac yn chwerthin yn iachus. "B'le mae dy wr di, y cythraul?" gofynai y swyddog yn ddigllawn. "O" ebai hithau, "*mae e wedi ei gladdu; a leicech chwi*

wel'd ei fedd e, syr?" Yr oedd y brag yn ddigon diogel, ac yntau wedi ei "wneyd" yn ddigynnyg.

Byddai Mr. Lilwell yn hoffi adrodd yr ystori yma yn fynych; a chyfaddefai na welsai ac na chyfarfuasai â gwell chwarenes na'r wraig hon yn un man yn holl ystod ei fywyd.

PENNILLION.

Y MAE bagad mawr o Bennillion Cymraeg hen a henaidd ar lafar gwlad a gwerin, nas gwyddys, yn gyffredin, gan bwy na pha bryd yr ysgrifenyd hwynt. Y mae rhai o honynt ym mhlith y pethau tlysaf yn yr iaith, ac y maent oll yn haeddu eu cadw rbag difancoll.

Hyd y gwyddys, y casgliad rheolaidd cyntaf a wnaed o'r pennillion dienw hyn ydoedd yn y *Cambro-Briton* (1820-1823), gyda chyfieithiad Seisoneg o bob un o honynt, y rhai sy gant a thri o nifer. Adgyhoeddwyd y cyfan o'r rhai hyn, heb y cyfieithiad, yn y *Brython* am y flwyddyn 1859, gyda chwanegiad o wyth bennill a thrigain, yr hyn a wna, yn y cyfan, gant, seithdeg, ac un (171). Bernir mai hwn yw y cynnulliad helaethaf o'r cyfansoddiadau poblogaidd hyn; eithr gwelwyd hwynt wedi hynny yn argraffedig yn eu crynswth mewn un neu ddau o lyfrau ereill, ond heb chwanegu cymmaint ag un llinell atynt, na chydnabod, yn y mesur lleiaf, y ffynnonell y cafwyd hwynt o honi.

Amcenir y rhai a ganlynant yn chwanegiad at y rhai argraffedig eisoes; ni chyfarfyddir â hwynt yn y cynnulliad helaethaf a ymddangosodd hyd yn hyn; a bernir na bu nemawr a honynt ar gyhoedd gwlad cyn

y waith hon. Go afraid crybwyll eu bod ar lawer o wahanol destunau, wedi ei hysgrifenu ar wahanol amserau, ac yn feddiannol ar wahanol raddau o deilyngdod prydyddol. Hwyrach y dylid, yn fwy priodol, gyfenwi rhai o honynt yn Rhigymanu yr Aelwyd, neu yn Rhimpynau y Feithrinfa, fel y geilw y Seison hwynt; ond gan nad oes genym un casgliad o'r cyfryw febin-aidd rigymanu, a bod cymmysgedd yn un o nodweddau arbenicaf *Ystén Sioned*, gosodir hwynt yma yn y wedd y daethant i law y cynnullwr, heb amcanu, mewn un modd, wneuthur trefn a dosparth arnynt. Dilynwyd yr arwyddair yn fanwl i'r llythrennau: "Pob sorod i'r god ag ef."

1.

Mae'r merched yn llawenu
Wrth wel'd y caeau'n glasu;
O! gan wedyd, "Fe ddaw'r haf,
Ac amser braf i garu."

2.

Mi af i'r afon las i ymlogi,
Mi af i ben y tŵr i foddi;
Mi af i'r gwely i dorri'm gwddwg
O gariad merch (mab) o Sir Forganwg.

Dull arall:

Mi af i ben y bryn i foddi,
Mi af i'r afon fawr i'm llogi,
Mi af i'r gwely i dorri'm gwddw,
Os fy nghariad i fu farw.

Modd nacaol:

Nid af i ben y bryn i foddi,
Nid af i'r afon fawr i'm llogi,
Nid af i'm gwely i dorri'm gwddw;
Nid fy nghariad i fu farw.

3.

Myn'd at y bel yn fforddrych,
 A chanlyn dawnys yn fynych,
 A thawlu coetan, bar, a gordd,
 A neidio'r ffordd y mynych.

4.

Pan ffaelio'r helwr ddala,
 Bydd beion ar y bwch ;
 Pan ffaelio'r gwr aredig,
 Bydd beion ar y swch ;
 Ni ellir torri'r castell
 Gan feion sy'n y tŵr ;.
 Pan ffaelio'r diawl ymnosio,
 Bydd beion ar y dwr.

5.

Da genyf fod yn llawen,
 Da genyf fod yn fwyn ;
 Da genyf, pan fo cawad,
 Gael gwysgod dan y llwyn ;
 Da genyf gyfaill onest
 Ar ben y mynydd pell ;
 Da genyf air o gynghor,
 A'i gael ef gan fy ngwell.

6.

Mae merch â dwyael feinon
 Ym Mro Morganwg dirion ;
 Swrddanllyd iawn bob awr yw'n pen
 Am dani, Gwen lliw'r hinon !

7.

Pan fytho'r tiffedd candryll
 Yn myned ar y gridyll ;
 Sylwed pawb ar hynny'n syth,
 Mae'r crefftwr byth yn sefyll.

Bach o gydwybod a mawr o ddiwydrwydd
 A gasgl i wr ddigon o bob cyfoethogrwydd :
 Mawr o ddiwydrwydd a bychau o drachwant
 A gasglant fendithion a digon o lwyddiant.

Gwynt Ebrillaidd y gorllewin,
 Tor dy frys ac aros ronnyn ;
 Y mae arnaf eisieu danfon
 Gyda thi at ddeuliw'r hinon.
 Gwed wrth Wen fy mod mewn galar,
 Braidd yn gallu rhodio'r ddaiar ;
 Gwaith ei charu, deuliw'r hiffyn,
 Wy'n och'neidio'u fwy nag undyn : . . .
 Gwae na chawn gan hardd angyles
 Benu'n heinioes ar ei mynwes.

Byw'n dlawd er marw'n wr aberthog
 Yw cais y cybydd annhrugarog,
 Ac ar ei ol rhaid gado'r cyfoeth
 I'r un a'i gwasgar mewn modd annoeth.

Hen arfer serchogion yw cilio rhag dynion
 I ymyl rhyw afon neu goedfron dan gêl,
 A mynych y byddant yn rhodio dirgel-bant,
 Lle tywyn y tesgant ar hirniant yr hêl ;
 A mynych ganolnos y byddant yn aros
 Lle bytho gan eos gân fwyndlos yn fêl,
 Mewn maes, coed, a dyffryn, a rhodio mewn rhedyn,
 Heb enaid mewn un-glyn, nac undyn a'u gwel.

12.

Dere, f'anwyl, dere i fynydd
 I le tirion gleision glosydd,
 Lle mae tew-goed yn eu tegwch,
 A lle'n hawdd in' gael llonyddwch.
 Ni gawn yno gilfach dawel
 Yn y gwasgod dan y gosgel ;
 Cell heb neb i'm hafonyddu
 Dan y drain i gywrain garu.

13.

Mae serch yn rhywbeth rhyfedd,
 Yn maenu pob amynedd ;
 Rhyw anfad wall, rhyw ynfyd wŷn,
 Yn ffwylo dyn â ffoledd.

14.

Daeth tes i'n mwyn gynhesu,
 Mae'r gweunydd glwys yn glasu ;
 O dere draw i'r llwyni drain,
 Y gatten fain lygeittu.

15.

Lle byddo Gwen lliw'r lili,
 Ar ereill mae'n rhagori ;
 Ni phlyg y gawnen ar ei hol,
 Mae'n rhodio'r ddôl mor wisgi !

16.

Mi welais ryw brydyddyn
 Yn dawnasio'n dal heb delyn,
 Ac heb grwth yn ddigon sal,
 Yng nghanol gwâl y mochyn.

17.

Beth wneir â lloc heb ddefaid ?
 Beth wneir â chath heb lygaid ?
 Beth wneir â phladur ar y rhew ?
 Beth wneir â blew draenogiaid ?

18.

Selgan dwr yng nghyleh yr afon
 A wna'n gryf holl nwydau'r galon :
 Bydd calon drom a'i gwrendy'n drymach,
 A'i clyw o lawen fydd lawenach.

19.

Mi ganaf, mi chwarddaf, mi drof yn y dawns,
 A bod ar bob ceiniog a feddaf yn fflawns :
 Mi fyddaf yn llawen, mi fyddaf yn fwyn,
 A mynych â meinwen yn myned i'r llwyn.

20.

Mi wn am ferch yn Sir Forganwg,
 Yn deg ei thwf, yn hardd ei golwg,
 A'i gwallt modrwyog, bronnau gwynion,
 A düwch uffern yn ei chalon.

21.

Myfi sy ffolaf dyn dan awyr,—
 Myn'd ym mhell i brynu synwyr ;
 Gwedi talu'n brid am dano,
 Methu cario dim oddi yno.

22.

Ffol y bydd ffol er gwaethaf pob cyngor ;
 Ffol y bydd ffol er gweled pob goror ;
 Ffol y bydd ffol er eithaf pob addysg ;
 A ffol y bydd ffol y blaena'm mhob terfysg.

23.

Er maint sydd yn dy gwmwl tew
 O wlaw a rhew a rhyndod,
 Fe ddaw eto haul ar fryn,
 Nid ydyw hyn ond cafod.

24.

Ffei o ddyn ni ochel unwaith
 Fin y ffos lle syrthiodd ganwaith;
 Ffei o'r gamp fo'n meflu'r wyneb,
 Ffei lawenydd o ffolineb.

Yng Ngwynedd a Phowys fel hyn :

Ffei o ddyn na ddianc unwaith
 O safn y ci a'i brathodd ganwaith;
 Ffei bob peth sy'n diwyno'r wyneb,
 Ffei lawenydd mewn ffolineb.

25.

Aeth Huwcyn yn bennuchel
 I garu ryw nos Lun;
 Ond daeth yn ol yn sobrach,
 Os nid yn gallach dyn:
 Ni chafodd ddrws agored,
 Na mynwes un ferch wen;
 Mae pawb o'r merched mwynion
 Yn chwerthin am ei ben.

26.

Mae'r ferch a gâr fy nghalon
 Yn byw tu draw i'r afon.
 Mi af i gwrdd â'r geingau gu,
 Tae'r môr yn rhanu rhynton.

LLEN Y MILOD.

DIWED y dysgedigion wrthym fod hanner yr an-nealltwriaeth, y camgymeriadau, a'r croes olygiadau sydd yn dygwydd ym mhlith dynion, yn tarddu yn gyffredin o ddiffyg deall eu gilydd, neu o eisieu rhoddi yr un ystyr i'r geiriau a'r ymadroddion a ddefnyddir ganddynt. Rhag dygwyddo dim o'r fath anffawd ar yr achlysur presennol, dyweder ar unwaith mai wrth "Lên y Milod" y golygir llên y werin yng nghylch milod neu anifeiliaid, neu, mewn geiriau ereill, cred, ofergoel, a thraddodiad y cyffredin bobl mewn perthynas i amryw o'r gwahanol greaduriaid a ymlwybrant ar hyd y ddaiar. Y mae'r pwnc wedi ei drin yn bur helaeth a chyflawn mewn cyssylltiad â rhai gwledydd; ond hyd yr ydys yn gwybod, nid oes dim, neu ond y peth nesaf i ddim, wedi ei ysgrifenu yn Gymraeg yng nghylch y rhan y mae milod yn ei chwaraeu yn chwedloniaeth cenedl y Cymry. Nid ydys yn amcanu ond cyffwrdd tipyn bach yn arwynebol â'r pwnc; dim ond dechreu torri'r garw, fel y dywed y Cymro, neu dorri'r ia, fel y dywed y Sais; dan obaith y canlynir ar hyd yr un llwybr gan ereill, ac y dilynir arno nes cyrhaedd y terfyn. Nis gwyddys fod dim wedi ei ysgrifenu ar y pwnc yn "yr iaith nesaf atom," mwy nag yn y Gymraeg. Rhaid dechreu, chwi a wyddoch, ar bob peth rywbyrd, a dywedir mai "cam ar y trothwy yw hanner y daith."

Nid ydys yn awgrymu mewn un modd fod yr ychydig ofergoelion a gofnodir yma wedi dechreu ym mhlith y Cymry, neu eu bod mewn un wedd yn gyfyngedig i'r Dywysogaeth. Y mae llawer o honynt o

leiaf cyn hyned ag amser Aristotl; ac adroddir hwynt gyda blas gan Plinius hygoel ac Elian, Solinus, Isidor, ac Alecsander; ond mwynglawdd mawr y pethau anhygoel ym mhlith anifeiliaid yw gwaith Bartholomæus Glanvil (a gyfenwir hefyd Bartholomæus Anglicus), a elwir *De Proprietatibus Rerum* (Am Briodoleddau Pethau), yr hwn a argraffwyd y tro cyntaf yn nines Cwlen mor gynnar ag o ddeutu y flwyddyn 1470, pan yr oedd argraffyddiaeth yn ei mabandod; a bu llawer o argraffiadau diweddarach o hono. Yr oedd yn waith hynod o gymmeradwy yn ei ddydd, gan ei fod mor llawn o'r rhyfeddol a'r aruthrol a'r anhygoel. Cyfieithwyd ef yn fore i'r Seisoneg, y Ffrancaeg, a'r Yspaeneg, ac ond odid i ereill o ieithoedd y Cyfandir. Mynach o urdd y Sant Ffransis ydoedd Glanvil (neu Bartholomæus, fel y gelwir ef yn fwyaf cyffredin), ac yn byw, fel yr ymddengys, yn amser y Brenin Iorwerth y Trydydd; ac oddi wrtho ef yn benaf y benthyciodd ysgrifenyddion diweddarach lawer o'r pethau dieithr a'r chwedlau rhamantus a adroddant yng nghylch teithi y gwahanol anifeiliaid y cymmerant arnynt eu darlunio.

Ond er nad yw llawer o'r ofergoelion hyn mewn un modd yn gyfyngedig i Gymru, nac yn cael eu credu yn unig o fewn terfynau y Dywysogaeth, yr ydys yn eu hadrodd, fel y cyfryw, o blegid bod yr ysgrifenydd wedi taraw wrthynt oll mewn llawysgrifau Cymraeg, neu ynte wedi eu clywed ar lasar gwerin mewn gwahanol fannau o'r wlad. Nid â gwreiddioldeb y chwedlau y mae a fynwyf. Ychydig o lôn y werin sydd wreiddiol. Y mae yr un chwedlau, gydag ychydig gyfnewid, i'w cael yn y rhan fwyaf o barthau y byd.

Fy mhrif awdurdod ysgriflyfrol yw traethawd a elwir "Cyfraith Arfau," sef yw hynny, defodau a rheolau perthynol i Arfau Bonedd, neu beisiau arfau gwŷr boneddigion; yr hwn, fel y gellir barnu, a ysgrifenyddyd cyn pen llawer o amser ar ol ymddangosiad gwaith Glanvil drwy'r wasg i oleuni dydd. Yr wyf yn gynnwys â thair cyfysgrif o'r gwaith, y naill ar gadw yng Ngwynedd, y llall yn Neheubarth, a'r drydedd yn Llundain, y rhai a amrywiant gryn lawer oddi wrth eu gilydd o barth gair ac ymadrodd, ond a gytunant yn gyffredin o ran sylwedd. Y mae y drydedd gryn lawer yn fyrrach na'r ddwy arall, ac ymddengys nad yw ddim amgen na thalfyriad o honynt. Cynnwysa yr ysgriflyfrau hyn lawer o bethau heb law y cyfeiriadau sydd ynddynt at anian y creaduriaid a arferir eu dwyn mewn arfau bonedd.

Y Llew.—Rhaid dechreu, bid sicr, fel y dylid dechreu, gyda "theyrn y goedwig;" canys efe, yn ddilys ddigon, a biau y flaenoriaeth. Am y Llew dywed fy awdurdod lawysgrifol wrthym mai penaf anifail anrhesymol yw, ac urddasaf a dewraf ym mhob perygl. "Canys pan helier ef, nid ymgudd, ac ni ffy i leoedd anial, namyn eistedd ar faes goleu, fal y gweler, ac ymbaratoi i aros, ac i amddiffyn ei hun. A phan friwer, adnabod a wna yn anrhyfedd y cyntaf a gyhyrddodd ag ef; ac ym mysg pawb ei ladd, neu ynte a ladder. A phan fo yn marw, cnoi y ddaer a wna, a gollwng dagrau o'i lygaid. Yr anifail hwn y sydd anifail tracharedig; canys efe a edwyn ac a gâr y neb a wnel les iddaw. Cryfder y llew y sydd yn ei ddwyfron, a'i glefyd yn ei ben. Ac y mae ef mor wresawg ag y bydd arno byth glefyd a elwir y cryd quartan; a hynny drwy natur y mae yn ei ddiodeff i ddoffi ei greulonder a'i

lid. Pan gysgo'r llew, ei lygaid a fyddant yn egored ; a dyn nis lladd ac nis bwyta onid rhag dirfawr newyn. Ac fal y dywed Aristotiles, mae esgyrn y llew cyn galeted ag y daw tân o honynt megys o'r cyllestr, o churir hwynt yng nghyd ; ac nid oes onid ychydig o fêr ynddynt. Pan lidio'r llew, curo a wna y ddaiar â'i benllinyn, a phan fwyhao ei lid, y cur ag ef ei gefn. Mewn mynyddoedd, a lleoedd uchel y trig ; a phan welo ei braidd, y rhua yn uchel ; a'r llef hon a ofnhâ pob anifail, ac a bar iddynt sefyll yn syth i aros gorchymmyn ac ewyllys eu brenin ; a'r praidd a ddalio, cywilyddus ganto ei fwyta ei hun ; ac am hynny y bydd llawer o anifeiliaid a'r y bo naturiol ganthynt ymborth ar gig, yn canlyn y llew, dan obeithio o'i haelioni ef gael cyfran o'i weddill. Pan ymlenwo y llew unwaith yn dda y bydd heb fwyd ddeuddydd neu dri ; ac o gorfydd arno ffo pan fo llawn, ef a gymhell ei fwyd i fyny o'i foly tua'i fochau, ac a'i tyn allan â'i ewinedd, fal y bo ysgafnach i redeg. Y llew sydd anifail hoedlog ; a phan gychwnno, ei droed deheu a symmud yn gyntaf, fal y gwna y camel ; a phan fo yn cerdded mewn lle garw carregog, ef a dyn ei ewinedd o fewn ei draed, rhag eu briwo neu eu pylu : canys o'r rhai hynny yr ymarfer ef mewn rhaid, megys gwr o'i gledlyf. I'r llew y mae anadl brwnt, a'i frath y sydd farwol a gwenwynig ; yn anwedig pan fo ef mewn cynddaredd." Er cystal hyn ni fynegwyd mo'r cyfan o deithi y llew ; a gresyn fyddai colli dim. Y mae yr hyn a ganlyn cystal a dim a draethwyd eto : "Anian y llew yw, pan aner y cenaw, tair nos a thridiau y bydd farw ; sef yu farw y genir ; ac yna rhydd y llew ddiaspad yn ei glust, oni ddaw enaid ynddo."

Y Llewpard.—Yn ol ei ach a'i fonedd, y Llewpard yw yr anifail y dylid crybwyll nesaf am dano; canys, yn ol fy awdwr, y mae yn berthynas agos iawn i'r llew; ac fel hyn y rhed ei lôn am dano:—"Lleopard y sydd anifail creulawn; ac a geir yn erbyn naturiaeth anifeiliaid y rhwng anifail a elwir *Pardus* a'r llewes. ac, fel y dywed Isidorus, anifail chwannog i waed yw." Nid oes dim yn rhyfedd yn y gred hon, canys ceir hi yn ysgrifeniadau awduron diweddar mewn cymbariaeth; ac ym mlith ereill ni a gawn y dysgedig ond arabedus Ddr. Thomas Ffwler yn ysgrifenu yn y flwyddyn 1650, fel hyn: "Yn briodol llewpardiaid a mulod nid ynt greaduriaid yn y byd;" a hynny am yr achos tybiedig uchod. A'r un, hyd yr wyf yn deall, yw barn gwerin Cymru, cyn belled ag y mae ganddynt un farn ar y pwnc.

Y Pardus.—Y mae yr ymdrafod â'r llewpard wedi ein dwyn eisoes i gydnabyddiaeth â'r *Pardus*; ac fel hyn, gyda thipyn o ddiffyg chwaeth, ond gyda gofal am y rhyfeddol, y darlunir teithi y creadur hwnnw:—"Pardus sydd anifail tra buan, â manau gwynion arnaw megys panthera. Chwannog yw i waed, ac ar un naid y bydd marw. Nid oes amrafael mewn lliw y rhyngto a'r panthera, namyn bod yn wynnach manau y panthera no'r eiddo ef. Chwannocach yw yr anifail hwn no dim i fwyta tom dynion; ac am hynny y bydd helwyr yn crogi tom dynion ym mrig prenau, megys pan ddringo i'r pren y gallont ei ladd." Yna sonir am ei gyfeillach â'r llewes, megys y gwelsom eisoes; a dywedir wrthym mai oddi wrth ei ddau riant anghydryw y mae yn dwyn ei enw.

Yr Arth.—Cyn gadael y creaduriaid cigysol ysglyfaethus, dyledus yw son am yr Arth; canys y mae

hynodion a theithi yr anifail hwydrwm hwn, yn ol ein hawdurdodau, yn llawn mor rhyfeddol a'r eiddo neb o'r neill; er, fel yr ymddengys, mai digon prin y mae yn feddiannol ar "synwyr gŵydd." Ond bid hynny fel y byddo, yr "Arth y sydd anifail lliidiog anoddefus, ac a fyn ymddiala â phawb a gyhyrddo ag â hi; a phan ddyro ddetgyrch at un, os arall a gyhwrdd â hi, gado a wna y cyntaf, a chyrcu yr ail a'r trydydd a'r pedwerydd. Cryfder yr arth sydd yn ei breichiau; a pheth bynnag a gaffo ynddynt, hi a'i deily yn gadarn ac yn ffest. Pan fo newyn ar yr arth, hi a gais ddwyn y mêl o'r cychau; ac i lestair hynny y crogir gordd fawr drom rhyngti a'r cwch; a hithau â'i phalf a gais yrru yr ordd i wrthi; a pha ffestaf y gyrru, ffestaf y daw yr ordd tuag ati: ac felly yr ymgur fwyfwy â'r ordd hyd pan benfeddwo hi o fynych ddyrnodiau ar yr ordd â'i phen, a syrthio i'r llawr ar bethau llymion gosodedig yno o'r dioddef, a'i lladd ei hun o'i hynfydrwydd." A rhag i neb fod mor anystyriol ag ammheua dim o'r pethau hyn, chwanegir: "Ac â hyn y cytunant Aristotiles, Plinius, a Bartholomeus." Y mae'r pwnc gan hynny wedi ei benderfynu, ac aed Cuvier, Owen, a'r cyfryw, i "chwiban ysgadan," os mynnant hwy.

Y mae yr arth, cystal a'r llew, wedi cael troedle ym mysg ein hymadroddion diarebol: canys ym mhllith ereill sonir, nid yn anfynych, am "gospï (neu geryddu) yr arth yug ngŵydd y llew;" sef yw hynny, "taraw'r post i'r pared gael clywed;" neu, mewn geiriau ereill, cospi, cystwyo, neu ddwrddio un, fel y gallo'r llall glywed a chymmeryd yr awgrym; gwneuthur enghraifft o'r naill er rhybudd i'r llall.

Rhaid bellach adael y creaduriaid cigysol ysglyf-

aethus, a throi at un neu ddau o anifeiliaid o rywogaethau ereill, ac o deithi pur wahanol. Y nesaf a ddaw dan ein sylw yw

Y Carw.—“Aristotiles, yn yr wythfed llyfr a wnaeth o naturiaethau anifeiliaid, a ddywed, pan yw cymhenaf anifail yw'r carw ym mysg yr holl anifeiliaid gwylltion; ac nid oes dim o'r bustl ynddo. Yr anifail hwn, o'i ddoethineb a'i fwriad, a bair i'r ewig fwrw y gelain neu y llo mewn lle cadarn disatnr, lle ni bo tramwy dynion nac anifeiliaid; ac wedy hynny ef a'u dwg wynt i le ni bo onid un ffordd i ddyfod i mewn, fal y gallont yno ymgadw rhag rhuthr pob anifail a geisio ddyfod atynt. A hefyd osglau ei gyrn ef a feneig ei ei oedran; canys pob blwyddyn y tyf osgl iddaw, hyd pan fo ym mhell mewn oedran. A phob gwanwyn y syrth ei gyrn ef, ac yna y bydd ef gwedy'r ddiarfu; ac o'i ddoethineb yna ni chwennych ymladd, eithr ymguddio mewn lleoedd anial hyd pan dyfo ei gyrn, a dyfod arfau newydd iddo.”

Y mae hynna yn weddol; ond y mae un peth o fawr bwys wedi ei adael allan, yr hwn y mae yn rhaid ei gyflenwi o ffynnonell arall. “Llyma y tri achos a bair i'r huaid ganlyn yn well y carw nog anifail arall o'r byd: nid amgen, o herwydd ei fod ef yn chwysu yn fawr pan fydder yn ei ymlid ef, oni bo y chwys yn rhedeg ar hyd ei draed a'i gymmalau i'r llawr; a phan gaffo y bythenaid hwnnw, hwynt a fyddant can llawened ag na allant ymadael, ac o wir felusder gaffael y chwys hwnnw. Yr ail achos yw, pan fo y carw wedi bliuo, fel na allo fawr gerdded, bwrw ewyn gwyn a wna efe; a phan gaffo y bythenaid hwnnw, [hwy] a fyddant lawerach, ac a'i canlynant heb aros. Y trydydd, pan fo y carw yn rhoddi y maes i fyny,

ef a fwrw ewyn a gwaed yng nghymmysg; a phan fyddo efe gwedi bwrw hwnnw, ef a wŷr y bytheuaid ddarfod am dano, ac a'i canlynant hyd oni ddelont iddo."

Y Cawrfil.—Y Cawrfil neu yr Elephant nid yw byth yn gorwedd, o blegid bod ei aelodau yn rhy anystwyth; a phe gorweddai, ni allai byth gyfodi. Ond y mae yn angenrhaid iddo yntau orphwys weithiau; a'r dull y mae yn gwneuthur hynny ydyw, nid gorwedd, fel y pedwarcarnolion ereill, ond ymbwyso yn erbyn coeden, a honno yn goeden gref; a'i arfer yw pwysu ar yr un goeden bob amser, os na bydd ei grwydriadau ym mhell iawn oddi wrthi. Y dull y delir ef yw hyn: ceir allan, gan ystryw dyn, y goeden y mae yn arfer hepiant a huno ar ei phwys; yna llifir hi yn agos drwyddi, pan fyddo yr anifail amrosgo yn ddigon pell yn ystod y dydd; ond gofelir gadael ychydig o honi heb ei lifio trwodd, er mwyn cadw'r goeden ar ei thraed ac ar ei llwrw. Pan ddêl y nos y mae y cawrfil, fel arferol, yn dyfod yno i gymmeryd seibiant ac i huno ei hun: ond cyn gynted ag y pwysu ef ar y goeden, y mae'r darn a'i daliai yng nghyd yn torri gan ei bwys ef; cwmp y goeden yn lloro, a chwymp y cawrfil gyda hi yn bendramwnwgl; a chan ras gall godi, unwaith y gorwedd neu y syrthio, dyna ddiwedd am dano; y mae, er ei holl nerth, yn llaw dyn, a thrinia hwnnw ef wrth ei ewyllys. Dyna'r modd y gorphwys cawrfilod; a dyna'r dull y delir hwynt, a hynny yn rhwydd ddigon, gan werinos Ceredigion.

Yr Eryr.—Deuwn weithian at yr adeiniogion filod; ac ym mhlith y rhai hynny yr Eryr, megys o angenrheidrwydd, a ddaw yn gyntaf dan ystyriaeth; canys yr hyn ydyw y Llew ym mhlith anifeiliaid y tir, hynny yw yr

Eryr ym mysg ednogion yr awyr; a gwelir fod boneddigrwydd a hunanwadiad a mawrfrydedd yn perthyn i'r ddau. "Eryr y sydd edn megys brenines ym mysg adar creill; a haelaf ederyn o'r byd yw: canys ni fwyty ei hun y praidd a ddalio oni bydd dirfawr newyn a'r paro iddi: namyn pan ddarffo iddi gym'ryd ei chyfran, ei fwrw ym mysg adar a fônt yn ei chanlyn a wna. Ac oni bydd digon iddi yr edn cyntaf a ddaliodd, yna megys brenines a fo ei bywyd ar gyffredin, hi a ddeily yr edn nesaf atei, ac a'i rhydd yn eu mysg; ac o'r achos hwn y bydd adar a fônt yn ymborth ar gig yn canlyn yr eryr i geisio rhan o'i gweddill. Solinus a ddywed, pan yw o fraidd y preiddia yr hebogiaid, gweilch, banred, a'r fath adar hynny, rhag ofn y dydd y clywont lais yr eryr." Y mae hyn yna yn ddigon; ond nid yw y chwedl yn gwaethygu wrth fyned rhagddi. "I'r eryr y mae un troed cyfan megys i wÿdd, fal y gallo nofio pan ddamchweinio iddi ddisgynu mewn dwr yn ol ei phraidd, a'r llall y sydd egored fal troed gwalch, ac ewinedd tra llymion iddo. Nid oes edn grytach no'r eryr, noc a eheto yn gyfuwch â hi; ac er uchod ydd eheto, hi a wyl y pysgod bychain yn nyfader y môr. Ac ar hyd y dydd y ganed Aleksander Fawr y bu dwy eryr yn sefyll ar ben tŷ Philip, brenin Macedonia, ei dad tybiol ef; a hynny a oedd yn arwyddocâu gwr o ddauddyblyg ymherodraeth." Canfyddir yna yr arferir eryr ym mhob man yn fenywaidd, yr hyn sy braidd yn wahanol i'r arfer gyffredin; ond nid yw ein hawdwr mewn un modd heb reswm dros ei ymddygiad. "Na fid rhyfedd gan neb fy mod i yn galw yr eryr yn edn benyw; canys o bob edn boneddig, mwyaf, cryfaf, ac urddasaf yw'r benyw."

Yr Hebog.—Y peth mwyaf nodwiw mewn perthynas i'r Hebog, “yr hwn y sydd wedi ei arfogi yn fwy o galon nag o gorff a nerth,” ydyw hyn:—“Alecsander . . . a ddywed y deily yr Hebog, pan fo nos-waith oer y gauaf, ederyn, ac a'i cynnail yn fyw dan ei thraed hyd trannoeth, i'w chadw rhag annwyd; ac yna hi a'i gellwng ymaith yn rhydd: ac er cyfarfod o'r ederyn hwn â hi y dydd hwnnw, ni wna hi ddim argywedd iddaw, achos yr esmwythder a gafas i wrthaw; a thrwy'r natur foneddigaidd hon y mae'r Hebog yn gorfod ar arglwyddi a gwŷr beilch, fal y dywed yr un Alecsander.”

Y Tylluan.—Y nesaf a ddaw dan ein sylw yw ein hen gydnabod y dylluan. Y darluniad a rydd ein hawdurdod o honi, a'r teithi a briodolir iddo, sydd i'r perwyl canlynol:—“Tylluan y sydd edn mewydus, a llwyth mawr o blu erni. Y dydd y trig mewn gogofau, ceubreni, a lleoedd tywyll, a'r nos yn ehedeg; a phob edn y sydd ddygasog iddi. Mynychu a wna liw nos i'r temlau a'r eglwysi i ymlenwi ar yr oel o'r lampau. Hely ystlymod a llygod a wna, a'u bwyta.”

Druan o'n hawdwr! ni wyddai ef ond a wyddai. Ni freuddwydiodd, mae yn amlwg, am wir achos ammhoblogeiddrwydd y dylluan. Y mae yspeilio yr olew o lusernau y cyssegr yn waith anfad a dyhir ddigon, nid oes neb yn amheu; ond nid o herwydd hynny y mae yn berygl iddi hi ddangos ei phig liw dydd. Fel hyn y bu. Ar ryw fore teg o haf penderfynodd yr adar yn unfryd unllais ddewis brenin; a'r teithi a'r cymhwysder anheggor yu y brenin oedd i deyrnasu ar yr adar ydoedd, gallu o hono hedfan yn uwch na neb o'i ddeiliaid. Hyn, yn ol barn y gyn-nadledd, oedd yn rhoddi hawl i'r orsedd, y goron, a'r

deyrnwialen. Ymgynnullodd nifer afrifed o adar o bob llwyth a lliw yn rhywle yn entrych awyr; a gwedi prawf teg cafwyd mai yr eryr oedd yr aderyn a ehedasai uwchaf oll; ac felly iddo ef, wrth iawn ac ammod, y disgynai teyrnas y pluf; ond, os ych chwi yn y fan yna, yr oedd y dryw bach wedi llechu ac ymguddio yn rhywle ym mhluf yr eryr; a phan oedd yr eryr wedi cyrhaedd ei eithafnod pellaf yn yr uchelderau, ymsaethodd y dryw allan o'i loches, ac ehedodd gryn lawer yn uwch nag ef! Parodd y fath ymddygiad y cyffro a'r cymmraw mwyaf ym mhlith yr holl dorf asgellog; ac am yr eryr ei hun, edrychai yn ddiflas guchiog. A phan oeddynt yng nghanol y benbleth a'r cythrudd a'r dyfysgi yma, dywedir fod

“Y dylluan â'r big gam

Yn chwerthin am eu penau;”

yn lle ymddiheuro gyda'r dwysaf ostyngeiddrwydd am ei hymddygiad bongleraidd anesgusodol. Nid oedd modd gwadu nad y dryw oedd wedi ehedeg yn uwchaf o neb. Ond y dryw yn frenin yr adar! Yr oedd y fath syniad yn rhy wrthun i ymresymu yn ei gylch; a phenderfynwyd ar unwaith, heb neb yn tynnu yn groes, fod y dryw i gael ei symmud o'r ffordd, a'i ddi-enyddu am ei dwyll a'i ddichell a'i ryfyg anoddef. Ym mhlith yr adar y gosp benignol yw, nid crogi, na saethu, na thorbenu, na llabyddiauw, ond *boddi*. Cafwyd llestr, ac nid oes eisien llestr mawr i foddi dryw. Daeth yr adar yng nghyd, bob un i gyfrannu ei ddyferyn at yr amcan pwysig mewn golwg; ac yn olaf oll daeth y dylluan yno i gyfrannu ei dyferyn hithau; ond wrth wneuthur hynny, sathrodd yn drwsgl ar ymyl y llestr, a diwelodd ef yn gawdel! Collwyd pob defnyn o'r gwlybwr gwerthfawr; diangodd y dryw

rhyfygus â'i fywyd ganddo; ac nid oes hanes iddo dderbyn na chosp na cherydd am ei wrhydri; canys ymddengys ei fod yn eithaf parchus ym mhith ei gydrywiaid, fel pe na buasai dim wedi dygwydd. Ond costiodd y trwstanwech hwn yn ddrud i'r dylluan, druan; canys o'r pryd hwnuw hyd y pryd hwn casëir hi â chasineb llidiog gan bob perchen aden, a churant hi yn ddidrugaredd pan gaffont afael arni. Dyna pa ham y mae hi yn gorfod ymguddio mewn dirgel fanau anhygyrch y dydd; a phan y gyrrer hi gan newyn i chwilio am ei thamaid, gorfydd arni wreuthur hynny yn oriau'r nos, pan fyddo yr adar ereill yn tawel glwydo, yn esmwyth huno, ac yn breuddwydio wrth fodd eu calon. Gŵyr pawb am ei harfer yn cwan ac yn oernada yn y nos, yn enwedig ar nosweithiau llwydrewog ym misoedd y gauaf:—

“Cw hw! drwy'r nos yn cwan,
A cherth i'm dwy-glust ei chân;”

ond nid yw pawb, ond odid, yn gwybod geiriau cân ei chwynfan, a'r achos neillduol ei bod yn wban mor irad yn “llwyn iorwg pen y tŵr.” Dyma'r oerlef a glywir ganddi yn ei chân a'i chwyn:—

“Y mae annwyd ar fy nhraed,
Mae'm cig a'm gwaed yn rhewi,
A dyferyn wrth fy nhrwyn;
O! dowch yn fwyn i'r gwely.”

Tuedd ymarferol y pennill tylluanaid hwn yw annog a darbwyllo plantos i fyned i'w gwely yn gynnar ddechreunos, yr hyn nid yw mewn modd yn y byd yn cytuno â'u syniadau hwynt am briodoldeb a chysur.

Ond er mor ddibarch ac ammhoblogaidd yw y

dylluan anffodus ym mhlith perchenogion aden, eto cofier,

“ Mae brân i frân, a gwalch i walches,
A dylluan i'w chymhares.”

Chwedl arall o gryn hynafiaeth am y dylluan yw hon:—“ Gwydion, mab Dôn, a wnaeth Gaer Gwydion; ac efe a gerddwys y bydoedd i ymofyn am Flodeuwedd, gwraig Huon, yr hon a dwyllasai ei gwr; a phan y cafas Gwydion hi, efe a'i troes yu dylluan am ei thwyll, a hithau yn caru'r tywyll, ac nis carai olenni.”

Adroddir yr un chwedl yn llawer helaethach ym Mabinogi Math fab Mathonwy; ond y rhan ganlynol o hon sydd yn dwyn cyssylltiad pennodol â'r Dylluan.

“ Yna dygyforiaw Gwynedd a wnaethant, a chyrchu Ardudwy. Gwydion a gerddwys yn y blaen, a chyrchu castell a orug. Sef a wnaeth Blodeuwedd, clybod eu bod yn dyfod; cym'ryd y morwynion y gyda hi, a chyrchu y mynydd; a thrwy afon Gynfael, cyrchu llys a oedd ar y mynydd; ac ni wyddynt gerdded rhag ofn, namyn ag eu hwyneb drach cefn; ac yna ni wybuant yni syrthasant yn y llyn; ac y boddysant oll eithr hi ei hunan. Ac yna y gorddiweddawdd Gwydion hithau, ac y dywawd wrthi, ‘Ni laddaf di; mi a wnaaf y sydd waeth i ti: sef yw hynny, dy ellwng yn rhith ederyn; ac o achaws y cywilydd a wnaethost ti i Lew Llaw Gyffes, ni beiddych dithau ddangos dy wyneb wrth liw dydd fyth: a hynny rhag ofn yr holl adar, a bod yn anian iddynt dy faeddu a'th ammherchi y lle y'th gaffont; ac na chollych dy enw, namyn dy alw fyth Blodeuwedd.’ Sef yw Blodeuwedd, tylluan o'r iaith yr awr hon; ac o achaws hynny y mae dygasawg yr adar i'r tylluan; ac ef a elwir etwa y tylluan yn Flodeuwedd.”

Nid yw y beirdd wedi anghofio Blodeuwedd, a'i dullnewidiad yn dylluan. Cyfeirir at y chwedl mewn un o'r cerddi a briodolir i Daliesin; a thraethir hi yn gyflawuach fyth gan Ddafydd ab Gwilym yn un o'i gywyddau dychan i'r "Wyll ffladr a gân i'r lladron."

Os clywch y tylluan yn ysgrechain ac yn oernadu yn agos i'r tŷ, arwydd ydyw o farwolaeth rhywun o'r teulu.

Y Dryw.—Cyn ymadael â'r Dryw, rhaid gwedyd gair ym mhellach am dano. Er mor fychan, eiddil, a distadl ednog ydyw, ac er mor ddirieidus a chyfrwys y bu yn ei orymgais am freninaeth yr adar, nis gellir torri ei nyth dlos ef yn diberygl; canys,

"Y neb a dorro nyth y dryw,
Ni chaiff iechyd yn ei fyw:
A'r neb a dorro nyth y wennol,
Ni chaiff fywyd (iechyd) yn dragwyddol!"

Neu fel hyn, ychydig yn esmwythach:

"Y neb a dorro nyth y dryw,
Ni wel fwyniant yn ei fyw;
Y neb a dorro nyth y wennol,
Ni wel fwyniant yn dragwyddol."

Y Wennol.—Son am y Wennol, y mae llawer mwy o lèn gwerin yn perthyn iddi nag a fedraf fi ei adrodd.

Credid gynt fod y wennol, yn gystal a'r gog, yn un o'r "saith gysgadur:" canys coeliai ein hynafiaid fod saith o'r creaduriaid perthynol i'r wlad hon yn cysgu yu y gauaf, ac yn deffro pan ddelai gwanwyn â chynhesrwydd i'w dadebru. Bernid fod y wennol yn bwrw tymmor yr oerfel mewn ceudyllau, holtau yn y graig, ië, ac weithiau yn llechu yng ngwaelod llynoedd ac afonydd: ond y mae yr anian-

yddion wedi bod yn ymyrryd â'r gred hon hefyd, ac wedi ei halltudio i "garchar Oeth ac Anoeth," fel y rhan fwyaf o'r hen gredoau cysurus ereill.

Ymddengys y wennol yn y Dywysogaeth tua chanol mis Ebrill; ac os dygwydd i ambell un ymddangos dipyn yn gynt, cofier,

"Un wennol ni wna wanwyn."

Pan ddychwel atom o'r hinsoddau clauarach, y mae yn gweled cryn gyfnewidiad wedi dygwydd, a chwyna o'r herwydd fel hyn:

"Gwyl Fair ddiwedda',

Pan eis oddi yma,

Mi adewais lawer o yd;

Gwŷr â ffustau,

Gwragedd a gwagrau,

Aethant ag e ymaith i gyd, i gyd!"

Gwyl Fair ddiweddaf y sonir am dani yma yw cofwyl Genedigaeth Mair Forwyn, ar yr 8fed o fis Medi;* ac o ddeutu yr amser hwnnw, neu ychydig yn gynt, y mae y wennol yn cefnu arnom, ac yn ymfudo tua pharthau cynhesach y deheu, nes byddo'r gauaf oer ei naws wedi peidio â thraws-reoli. Yna y dychwel atom drachefn, a llon fydd pawb o'i gweled.

* Y mae chwech Gwyl Fair yn dygwydd yng nghorff y flwyddyn. Y gyntaf yw Ymddwyn Mair Forwyn, Rhagfyr 8fed; yr ail, Gwyl Fair y Canwyllau, neu Buredigaeth Mair, Chwefror 2fed; y drydedd, Gwyl Fair y Cyhydedd, neu Gyfarchiad Mair, Mawrth 25med; y bedwaredd, Ymweliad neu Ofwy Mair, Gorphenaf 2fed; y bummed, Dyrchafiad Mair, Awst 15fed; a'r chweched, Genedigaeth Mair, Medi 8fed. Nid yw y bummed wyl yn y Llyfr Gweddi Gyffredin; ond ceir hi, mewn llythyren goch, yn y Calaniadur Pabaidd. Sylwer fod y flwyddyn eglwysig yn dechreu gyda'r Dawodiad neu Adfent, ac nid gyda'r Calan. Geilw rhai o'r hen amseroniau Cymraeg Wyl Dyrchafiaid Mair ym mis Awst yn Wyl Fair gyntaf, yr hyn sydd amryfus, canys y bummed, a'r olaf ond un, ydyw.

Os nytha y wennol o dan fargod eich tŷ, neu o fewn corn y simnai, peidiwch, os ydych gall, â chynnyg ei hafonyddu; canys nid yn unig y mae y perygl dychrynlyd a grybwyllir yn y pennill a ddyfynwyd mewn cyssylltiad â'r dryw, yn sicr o'ch gorddiwes, ond ni ddaw i chwi ddim llwyddiant yn y byd presenol: ac yn y gwrthwyneb, os dygwydda iddi nythu yn rhywle o gylch eich annedd, arwydd dilys ydyw bod Rhagluniaeth wedi cymmeryd sylw o honoch, ac yn dechreu gwenu ar eich gwaith, ac y daw daioni a llwyddiant i chwi

“O foroedd, ac o fynydd,
Ac o eigion afonydd,”

ac o bob man arall; byddwch mor ddedwydd a hirddydd haf; a bydd pawb a phob peth o'ch amgylch
“Mor siriol a gwennol y gwanwyn.”

Y mae hyn o goel cyn hyned, o leiaf, ag amser y Rhufeiniaid, canys credid hi yn ddilys ddiammheu yn eu plith hwynt. Dywedir wrthym gan un o'u hawduron, yr hwn a ysgrifennai yn y drydedd ganrif o gyfrif Cred, fod yr adar hyn yn gyssegredig i'r tydduwiau, nen dduwiau'r tŷ a'r teulu, a than eu neillduol nodded; ac os niweidiai neb hwynt, y tynnai hynny soriant y cyfryw ddwyfolion ar ben y troseddwr.

Y Gog.—Credai yr hen bobl, a chred llawer hyd y dydd heddyw, fod y gog, yr un fath â'r wennol, yn cysgu mewn twll, hacoll, neu agen mewn rhywle cysgodol clyd, i fwrw misoedd y gauaf; ac adroddir am enghreifftiau o'i gwaith yn dadebru yn anamserol pan ddygwyddai iddi fod wedi ymguddio mewn hen foneyff neu geubren, yr hwn a roddid ar y tân ar nos Nadolig, a'i bod yn y cyfryw amgylchiad wedi dechreu ambell

waith ar ei chân, gan dybied mai gwres yr haf ydoedd cynhesrwydd y boncyff y llechai ynddo. Y mae hyd yn oed yr adar, sy'n gwybod cymmaint, yn camsynied weithiau.

Y mae amryw bethau pwysig yn dwyn cyssylltiad â dyfodiad a chaniad y gog. Y mae amser nodedig iddi ddechreu ar ei chân; a blwyddyn aflwyddiannus iawn a fydd y flwyddyn, os clyw y gwew ar ei chalon ganu yn rhy gynnar; canys,

“Os cân y gog ar ddraenllwyn llwm,
Gwerth dy geffyl, a phryn dy bwn.”

Ni ddylai hi gan hynny agoryd ei min nes y bo dail a glesni yn cuddio'r coedydd.

“Mis cyn Calanmai
Y cân y cogau;
Mis cyn hynny
Tyf briallu.”

Ymddengys felly mai rhyw fis cyn Calanmai (yn ol yr Hen Gyfrif) y dylai cogau iawngred ddechreu ar eu cân; ac ni ddylent ei gadael i fyned yn llawer diwedd-arach; o herwydd,

“Cwew Galanmai,
Cosyn dimai;”

sef yw hynny, tebygol, bychan fydd y caws a'r ymenyn y flwyddyn honno, gan nas gellir gwneuthur fawr o honynt.

“Amser y gwew yw Ebrill a Mai,
A hanner Mehefin, chwi wyddoch bob rhai.”

Onđ y mae yr amser iddi dewi â'i chân yn fwy pen-nodol o gryn lawer na'r adeg y mae iddi ddechreu; canys, medd yr hen bobl,

“Wythnos gyfan
Cyn Gwyl Iwan,*
Y cwyd y gwew
Ei chân i gadw.”

Y mae o bwys nid bychan pa le y bydder yn sefyll arno pan glywer gyntaf gân y gog. Os ar dir glas porfaog y bydder, yna caiff y dyn hwnnw gyflawnder o flith, a phob peth y mae a fynno blith ag ef, trwy gorff y flwyddyn honno: eithr os ar y ffordd fawr, neu ryw sychdir coch, y dygwydd ei fod yn sefyll, prinder a llymder o ddanteithion y maes a'r fuches a fydd ei gyfran. Ac od oes modd, pwysicach fyth fod gan ddyn arian yn ei logell ar y cyfryw adeg; canys fel y byddo pan y clywo'r gog, dyna fel y bydd, o barth ariau, trwy gydol yr holl flwyddyn. Y mae llawer, er mwyn rhagflaenu y fath anffawd ddybryd, yn gofalu am gadw rhyw gymmaint o arian yn wastadol yn eu llogellau yn ystod yr amser y disgwylir y gwew i wneuthur eu hymddaugosiad yn y parthau hynny, a dechreu ar ei chyfacen gân. Peth annymunol yw clywed y gog y waith gyntaf pan fyddo dyn yn gorwedd ar ei wely; canys, yn ol yr egwyddor flaenorol, mae yn debyg ddigon mai ar ei wely y bydd ef y rhan fwyaf o'r flwyddyn; a gall y claf wely droi yn wely angeu iddo ef, neu i ryw aelod o'i deulu, neu i rywun o'i berthynasau.

Yr Alarch.—Gan mai aufynych y daw yr alarch i dir, dywedir mai cywilydd sydd arno weled ei draed,

* Felly, ar lafar Dyfed, y seinir enw y Bedyddiwr yn ei gysylltiad â gwyliau, ffeiriau, ac ag enwau eglwysi. “Gwyl Iwan,” neu “Wyl Iwan yr Haf,” yw dydd Gwyl Sant Ioan Fedyddiwr, y 24ydd o Fehefin. Nid yw *Iwan*, *Ifan*, *Iefan*, *Iewan*, *Ioan*, *Ion*, *Sion*, ond gwahanol ddulliau o'r enw *Ioannes* neu *Iohannes* (c'r Hebraeg *Iohanan* neu *Iehohanan*).

y rhai sy dduon. Nid wyf yn deall fod llawer o chwedlau ar lafar y werin yn ei gylch; a hynny, mae yn debygol, o herwydd mai ychydig o'r adar prydferth hyn a welir yng Nghymru; ond dylid cofio fod eleirch yn llawer amlach yn y wlad gynt nag y maent yn bresennol, fel y mae yn amlwg wrth y mynych gyfeiriadau atynt yng ngwaith y prydyddion. Nid oes gan ein hawdurdod lawysgrifol lawer i'w ddywedyd am yr alarch. "Dwyn alarch mewn arfau, fal y dywed gwŷr dysgedig, yw arwydd bod y cymmerwr cyntaf yn gantor da; canys yn Lladin tebyg yw y ddau henw, ac o hono y daw. Eisioes mae llawer yn dwyn alarchod a'r nid ynt gantorion; a phan ofynwyd pam ham y rhoes yr herod neu'r arwyddfardd iddynt y cyfryw arwydd, ef a ddywad mai achos eu bod yn wŷr gwynion teg â gyddfau hirion iddynt." Nid ymddengys fod ein cydwladwyr yn gydnabyddus iawn â chân flasber yr alarch wrth farw; at yr hyn y cyfeirir braidd yn amwys yn y dyfyniad rhagflaenorol. Dywed Huw Roberts Lân (neu Rolant Fychan, yn ol ereill) yn ei gân gyfieithedig ar "Gyffelybiaeth Dyn," fod yr einioes ddynol, ym mhlith pethau diflannol ercill, yn

"Ail i dôn yr alarch gwyn,
Pan gano cyn ei ddiwedd."

Y Bïoden.—Aderyn cas yw y bïoden fraith, ac ysgrêch gas yw ei hysgrêch hi. Os dygwydd i bïoden groesi eich llwybr, cyn wired a bod bara mewn torth, nid yw aflwydd a dryglam neppell oddi wrthyich.

"Clyw grechwen nerth pen, iaith pi,—yn addaw
Newyddion drwg ini;
Daroganwr drygioni
O'i fin oer yw ef i ni."

Dywedir fod un ffaith yn werth certaid o resyman.

Purion; dyma un ffaith o leiaf. Un pen bore troais allan o'm tŷ mewn cerbydan dwy-olwynog; a chyda fy mod ryw hanner milltir o ffordd, dyna biden yn croesi'r ffordd fawr o'm blaen, bron wrth drwyn y ceffyl, ac yn ysgermain yn adgas. Dywedais wrth yr hon a eisteddai wrth fy ystlys fod anffawd yn sicr o'n goddiweddyd cyn y dychwelem, gan fod piden wedi ein croesi; a braidd nad awgrymais yng nghylch y doethineb o droi yn ol, wedi cael y fath rybudd diamwys o'n perygl. Ond ym mlaen yr aethom, a chyn pen deng mynyd, a ni yn myned trwy un o'r afonydd mwyaf yng Ngogledd Cymru, torrodd yr echel yn ddau ddarn pan oeddym yng nghanol y llif, ac ymaith ag un o'r olwynion! Ond yn rhyw fodd, megys o fic i ddryganian yr aderyn, daethpwyd i dir, yn unig yn ddiangol, ond yn droedsych, ac heb wlychu cymmaint ag un cyrbibyn.

Ond nid drwg i gyd yw gwaith y biden chwaith. Y mae hi yn medru deall arwyddion y tymmorau i drwch y blewyn, ac y mae ganddi ddull i fynegu hynny i anwybodusion y ddaiar. Y mae hi yn ddigon o athronyddes i wybod fod "dwy gafod dan gysgod;" canys os adeilada hi ei nyth (a nyth gywrain iawn sy ganddi) ym mrig uchaf y goeden, haf gwlyb, oerllyd, fydd yr haf hwnnw: ond os isel ym mysg y cangenau y gosodir y nyth, haf sych a fydd y cyfryw dymmor. Os bydd y nyth yn isel y mae dyferion y brigau a'r dail yn disgyn arni, ac, fel yr awgrymwyd, "y mae dau ddyferyn dan lwyn;" ond os uchel y bydd, ni chwmp arni ddim ond defnynau naturiol y gwlaw. Dyna ei hathroniaeth hi o barthed gwneuthur ei nyth; ac wrth sylwi ar ei hadeiladaeth y gwyddys pa un ai haf gwlyb ai haf sych sydd i'w ddisgwyl y flwyddyn honno.

Y Frân.—Y mae yr awdurdodau yn amrywio parth teithi y frân; ond bernir fod y credo canlynol yn pwysu ar y gwirionedd chwedlonawl, os cyfarfyddir â chwi gan neb o'r teulu hwn: Un frân, braw, neu anffawd; dwy frân, ffawd, neu ffyniant; tair brân, cariad; pedair brân, priodas. Un frân ddu ar ei phen ei hun sy, gan hynny, i'w drygdybio; eithr nid ymddengys fod brain pob cymmydogaeth yn feddiannol yn gwbl ar yr un cynneddfau. Mewn rhai manau arferir yr ymswyn hwn pan weler brân yn croesi'r llwybr:

“Hen frân ddu,
Gras Duw i mi!”

Mewn parthau ereill priodolir yr hyn a ddywedir yma gyda golwg ar y frân i'r biden; ond nis gwyddys ar ba sail.

Mewn herodraeth, chwaith, nid oes i'r frân fawr o gymmeriad; canys, “dwyn cogfran, neu frân arall, mewn arfau, a arwyddocâ siaradwr mawr twyllodrus, drwg wrth ei gymmodogion, ac a chwennychai ymddrychafael yn rhy uchel, ac yn ymryson â phawb: canys yr edn hwn y sydd dra siaradus, a drwg wrth y llafurwyr a pherchen tai; a hefyd cyd bai petrus ganto gyhwrdd â'r eryr, eto er hynny oll, hi a'i dylud dan ehedeg a chrëu, hyd pan ddigio'r eryr wrthi, gwedi dioddef yn hir, a throiat i a'i lladd ne'u briwo.”

Y Peleu a'r Giach.—Bu rhyw gymmaint o anghydwelod unwaith rhwng y peleu a'r giach, a dechreuasant ymddifenwi ac ymedliw fel hyn:

“‘Giach y garrau,’
Myntai'r peleu:
‘Peleu du bach,’
Myntai'r giach.’”

Ac ar hyn ymddengys iddynt ymdawelu; canys nid oes hanes iddynt fyned “o ymdaeru i ymdaro.”

Y Cornicyll.—Cornicyll yw yr enw a roddir yn Neheubarth i'r aderyn a elwir *cornchwigl* neu *gornchwiglen* yng Ngwynedd, a *chorn y wich* mewn rhai parthau o Bowys: Ei hoff gynniweirfa yw rhosdir uchel, oerllyd, digoed, digysgod, lle nid oes llawer o bobl yn tramwy ac yn ei aflonyddu. Y mae yr aderyn yn ddigon adnabyddus, ond nid pawb sydd yn gwybod ei gân, yr hon sydd yn amrywio yn ol y tymmor o'r flwyddyn. Dyma hi:

Yn y *gauaf*:

“Os byddaf byw un haf ond hyn,
Mi godaf dŷ o do gwyn gwyn.”

Yn yr *haf*:

“Pwy godai dŷ o do gwyn gwyn,
A bod yr haf mor deg a hyn?”

Ac felly mae yr aderyn heb ddiddos uwch ei ben trwy holl ystod ei oes. *Oapan cornicyll* y gelwir cap a wneir gan blant ym misoedd yr haf o frwyn gleision ar lun diffoddyr canwyll, neu dorth suwgr; a derbyn ei enw oddi wrth ei debygrwydd i gopa'r cornicyll, yr hon a godir ac a ostyngir ganddo wrth ei ewyllys. Geilw'r Seison gapan o'r dull hwn ar enw llai destlus, yr hwn a ellir ei gyfieithu yn gapan ffwl, neu gap ynfytn.

Y Crëyr Glas.—Y mae'r crëyr glas, a elwir hefyd y *crechydd* neu'r *crychydd* (o blegid ei ysgrêch anhylon), yn ehedeg i fyny yng ngwrthwyneb y llif, o flaen gwlaw. Pan weler ef yn ehedeg felly, dywedir ei fod yn myned i fyny i ymofyn am wlaw. O'r tu arall, os ehedeg i lawr gyda'r llif neu yr afon a wna, yna arwydd dilys o degwch hin ydyw. Y mae'r crechydd yn deneu fel yspyttrych ar wendid y lleuad, ond yn dew ei wala pan fyddo hi ar gynnydd. Y mae yn gorwedd yn ei nyth â'i draed yn ymestyn tuag yn ol allan drwyddi.

Y Golomen.—Od oes un aderyn diddrwg, diadwyth, i'w gael ym mhlith holl lwyth adeiniog yr awyr, galledid, ar dir teg, ddisgwyl taw y golomen wirion a fuasai yr aderyn hwnnw: ond, ysywaeth, nid felly y mae. Ym mhlith y pethau argoeliog ereill y mae a fynno'r golomen â hwynt, dylid crybwyll mai cig colomen yw y peth olaf oll y mae y claf yn gofyn am dano pan y byddo ar fin trancedigaeth. Os clywch y claf yn ceisio tamaid o gig colomen, gellwch fod yu sier mai hwnnw yw y tameidyn diweddaf a gais efe ei fwyta, ac na ofyn am un tamaid byth ar ei ol. Rhagflaenor uniongyrchol anghen yw y dymuniad hwnnw; a phan ei gwnefer, gellir paratoi yr arch, a gorchymmyn yr amdo. Y mae awydd am gig colomen, mor sier a "gwanc y pridd," yn dangos fod anghen wrth y drws, os nad yw eisoes wedi camu dros y trothwy.

Ac nid hyn mo'r cwbl. Prin y gall dyn gael marw os bydd pluf y golomen yn y gwely y gorwedd arno, neu yn y gobennydd a fyddo dan ei ben; a llawer un, wrth ymrwyfo ac "ymdrechu â galluedd anghen mawr," a lusgwyd o'i wely i'r llofft neu i'r llawr, o herwydd ei fod yn "methu â marw," neu yn "marw yn galed," o blegid ei fod, neu y tybid ei fod, yn gorwedd ar bluf colomen! Ac o herwydd yr adwyth cydfynedol â phresennoldeb y pluf hyn, arfer rhai yw eu dyfetha cyn gynted ag y tynner hwynt oddi ar yr aderyn, rhag iddynt, o ddamwain, fyned yu gymmysg â rhyw bluf ereill, ac felly myned i wely, neu obennydd, neu glustog. Nid oes dim sierwydd chwaith nad yw wyau colomen, os cedwir hwynt yn y tŷ, yn tueddu i ddwyn rhyw aflwydd ac anffawd iddo; ac o herwydd pa ham dymunolach gan lawer eu lle na'u cymdeithas.

Ond y mae un peth nodedig i'w ddywedyd o blaid

y golomen, ac ni ddylid mewn un modd ei adael heb ei grybwyll. Nis gall yr Un drwg o'r fallgyrch eirias gymmeryd arno rith colomen. Colomen a dafad yw yr unig greaduriaid nas geill ef gymmeryd eu llun arno. Gall, fel y gwyddys, ymrithio fel angel goleuni, ac fel mil a mwy o bethau ereill; ond nis geill ymrithio ar wedd colomen, nac ar lun llwdn dafad.

Mewn arfau bonedd ymddrycha'r golomen yn y wedd hon: "Colomen y sydd edn hynaws, difalais, ac a gâr gydymddeithas dyaion, a lle bônt yn tramwy; ac edn dryg-gofus ofnog yw: canys anfynych y bydd diogel. . . onid tra fo yn ei thwll. Ac am hynny dwyn colomen mewn arfau a arwyddocâ wr diddrwg hynaws, a bod yn fwy ei amddiried yn ei gydymddeithion nog yn ei nerth a'i wroldor ei hun. A'r rhyw arfau â hyn a wedda i herod eu dwyn a'r a adawai ei gelfyddyd, ac a gymmerai arfan iddo ac i'w etifeddion. Ierom, yn ei bedwerydd llyfr, a ddywed y dysgir colomenod yn yr Aipht a Siria i ddwyn llythrau o'r naill wlad i'r llall; ac â hyn y mae Bartholimëus yn cytuno."

Y Ceiliog.—Aderyn hirben iawn yw y ceiliog, ac y mae y dyfodiant, i raddau pell, wedi ei ddadguddio iddo. Os cân ef ar y gwlaw, ceir ei gweled yn dechreu hinddanu yn ebrwydd, a gellwch fod yn sicr y ceir hinon am weddill y dydd. Ond peth difrifol yw ei glywed yn canu ar y glwyd cyn hanner nos; canys, os gwna felly, mae angeu yn yr amgylchoedd: ac os at eich tŷ annedd chwi y bydd ei ben pan y cano, yn eich tŷ chwi y dygwydd y farwolaeth; a gellir bod yn sicr nad yw yr amgylchiad athrist yn neppell oddi wrthyhch. Nid oes dim niwed, na thebyg i niwed, yn ei gân blygeiniol, ac nid gwaeth pa ffordd y bydd ei ben y pryd hwnnw.

Y mae *lliw* y ceiliog, yn gystal a *lliw* cath, o bwys mawr; o leiaf y mae ceiliog gwyn yn ddilys ddigon o ddwyn drygfyd a thrychineb gydag ef; a'r cam cyntaf yw'r cam goren i gael gwared o hono, er croewed ei gân, ac er coched ei grib. Y *lliw* adwythig ar geiliog yw *gwyn*, a'r *lliw* anffodiog ar gath yw *du*; a phrin y gwyddys pa un y gwaethaf o honynt; o herwydd pa ham cynghor yr hen bobl ragorol gynt ydoedd,

“Na chadw byth yng nghylch dy dŷ

Na cheiliog gwyn na chath ddu.”

Un tro, tua deng mlynedd yn ol, yr oedd boneddiges yn dygwydd bod yn ymddiddan â gwraig amaethwr cyfagos, yn y cae tŷ, mewn plwyf ym Meirion, pryd y brasgamodd clamp o geiliog gwyn golygus heibio iddynt, yn ei ddull hoewych arferol. Ebai hi yn ysmala wrth y wraig, “Yr ydych yn cadw ceiliog gwyn, Gwen; ai ni chlywsoch chwi erioed mo'r hen ddywediad fod cadw ceiliog gwyn yn beth anffodus,” gan adrodd, er prawf, y ddwy linell uchod? “Dal y ceiliog yna, Modlen,” ebai y wraig wrth lafnos o ferch iddi a ddygwyddai fod yn ei hymyl ar y pryd; “dal y ceiliog yna.” Daliodd Modlen y ceiliog yn y fan, gan ei ddwyn at ei mam; a chyn i'r foneddiges gael hamdden i droi ei thafod yn ei phen, na chael amser i rifo dimai, na dychymmygu beth oedd i ddygwydd, chweithach i eiriol ar ran y ceiliog, yr oedd y ceiliog yn fyr o'i ben! “Dyna,” ebai'r wraig, “ni bu yma fawr o lwyddiant, na llun ar ddim er ys rhai blynyddoedd; yr oedd hi yn hywyr lladd yr hen chwiwgi!” A dilys ganddi mai y ceiliog gwyn oedd wrth wreiddyn yr holl ddrwg.

Yng nghysswllt â'r ceiliog, dylid crybwyll mai peth drwg ei argoel yw i'r iâr ganu fel ceiliog; canys os

cynnygia hi hynny, y mae yn ddiammheu fod rhyw anffawd yn y gwynt. Mewn gair, y mae clywed iâr yn ceisio canu fel ceiliog, yn arwydd mor ddrwg ag yw clywed benyw yn ceisio chwibanu. Un i'w gochel ar bob cyfrif yw y fenyw chwibanllyd; canys ei hamcan yn ddiau yw "codi cythreuliaid."

O ddiffyg lle ac amser, rhaid "gadael allan lawer o bethau buddiol," ys dywedai Rhys y Goes Bren am ei gawdel; a gobeithir cael adeg arall i "fanylu" ar y ci, yr ysgyfarnog, y wenci, aderyn y corff, ac ereill amryw, y rhai sydd oll yn fwy neu lai hyddysg yn nirgelion yr amser a ddaw; canys,

"Digon sy ddigon, gormodedd sy flin."

BWCI BRYN RHOSOG.

BRYN RHOSOG sy gefn noethlw m anffrwythlawn ym mhlwyf Llanilar, yn Sir Aberteifi. Amgylchynir ef gan rai ffermau rhagorol. Bu llawer cynnyg ar ei amaethu, ond tebygol yw ei fod yn ddaiar wael; ond mwy na'r cwbl, mae y lle "wedi ei reibio." Beth bynnag yw y rheswm, diffwrwyth y myn fod, a digon digynnyrch. Hen ros arw ydyw, fel y mae yr enw yn dangos, lle na fyn yr un creadur defnyddiol fywiol-aethu arno; ond gellir ei alw yn baradwys brogaod, cornicyll y waen, y crychydd, ac yn benaf o'r cwbl, y *bwci*, neu *fugan*, neu *fwbach*. Ond y blaenaf o'r enwau hyn ydyw enw priodol y bod lledrithiol ag y sydd yn cyfanneddu y rhosydd hyn, er ys rhai oesoedd, gellid tybio.

Bydd y bwci yn ymddangos weithiau yn debyg i ddyd; bryd arall fel rhyw fwystfil cymmysgryw; ond

y rhan amlaf yn belen fawr o dân yn treiglo dros y lle gyda chyflymder. Canfu yr ysgrifenydd y tân er ys llawer blwyddyn yn ol; ond ni fu yn agos ato; barnai ar y pryd, er hynny, ei fod yn llawn digon agos. Yr oedd anghredwyr yn y byd y dyddiau hynny, ond ychydig nifer oeddynt; ond yr oedd corff y boblog-aeth yn uniawngred ar y pwnc. Barnent taw ymwel-ydd diammheuol o fyd arall ydoedd, ond nis gallent ddychymmygu yr achos o'r ymweliad. Bu llawer un yn *bwriadu* crynoi digon o wroldeb i fyned yno i'w holi beth oedd ei neges, ond yr oeddynt yn rhy ddi-galon i gario eu penderfyniad allan; ac nis gwyddom ond am un erioed yn ystod yr holl amser a fu yn ddigon gwrol i wneyd y cynnyg. Hwn oedd ddyn a adwaenid wrth yr enw Siacci Lletty Sinsir. Haerai rhywrai nad oedd Siacci yn "llawn lathen" o fesur, fel y dywedir; ac eto, ym mha beth yr oedd y diffyg, yr oedd yn anhawdd gwybod. Cymmerai arno ei fod yn feddiannol ar y dawn barddonol, a byddai yn adrodd ambell rigwm o'i gynnyrchion ei hun yn fynych wrth y cymmydogion; a chan fod y bwci yn destun siarad bob amser ym mron, a phawb yn teimlo ei bod yn drueni na byddai rhywrai yn anturio ato er mwyn i'r yspryd gael llonyddwch, yn gystal a'r cymmydogion dy-chrynedig ar ol hyn. Teimlodd Siacci mai efe oedd yr unig un teilwng at y gorchwyl, a chyfansoddodd ddwy linell farddonol mewn ffordd o ofyniad iddo.

Rhyw noson dywell aeth wrtho ei hun (nid yw ysprydion byth yn dewis cwrdd â dau) tua'r Rhos; arosodd yno hyd banner nos i'w ddisgwyl; a thoc dyma y bwci yn dyfod ar lun "rhywbeth tebyg iawn i ddyn," ac yn sefyll ar gyfer Siacci, yr hwn a'i cyf-archodd fel hyn :

“Bwci Bryn Rhosog,
Ar bwy 'r wyt ti'n gosod?”

Ond druan o Siacci! yr oedd y bwci yn gystal bardd ag yntau, a gwell hefyd, o herwydd fe'i hatebodd mewn mynyd â'r ddwy linell a ganlyn:

“Arnat ti, Siacci,
Os dali di ati.”

A chyda hyn gwelai dân yn saethu allan o eneu y bwci, a hefyd o'i ddau lygad, y rhai oeddynt (fel y dywedai ein harwr) gymmaint o faint a'r ddwy *lamp* a welsai yn yr eglwys fore'r plygain.

Methodd Siacci, druan, “ddal ati,” a ffwrdd yr aeth nerth ei bedion, nas gwyddai yn y byd i ba le. Cafwyd ef bore drannoeth tua chwe milltir oddi yno, heb wybod dim wrtho ei hun. Cludwyd ef adref mewn trol, a bu yn sal iawn mewn twymyn am bum wythnos; gwellaodd yn raddol, ond ni ddaeth “byth yr un dyn” ar ol y tro hwn.

Terfynwn hyn o hanes (fel y dywed y “geneuau cyhoeddus”) gydag ychydig o gasgliadau oddi wrth yr hyn a adroddwyd. Gwelwn, yn gyntaf, ei bod yn rhy beryglus i neb, pwy bynnag a fyddo, fyued i geisio gwybod dim o'r dirgelion sydd yn guddiedig gan fodau tanllyd o fyd arall; ac yn ail, taw ffolineb yw i'r beirdd ymgystadlu â bwciod, o herwydd maent yn deall yr odlau yn llawer gwell na beirdd daiarol, fel y gwelir uchod; a'n bod ninnau, fel beirniaid cydwybodol, yn rhoddi y wobr i'r bwci am y cyfansoddiaid goren a fu yn y gystadleuaeth nosawl a gynnaliwyd ar y Bryn Rhosog.

YSGOLHEIGION YSTRAD MEURIG.

CYFRIFID yr hyglod Edward Rhisiart, sefydlydd ac Athraw cyntaf Ysgol Ystrad Meurig, gan ei gymmydogion a'i gydwladwyr, yn hynod o ddysgedig. Bernid ef ganddynt hwy y mwyaf dysgedig yn Ewrop, ac yn sior, y penaf yn yr holl fyd am addysgu ereill. Credent hefyd am ei fod yn ddysgedig, â chanddo gymmaint o lyfrau, ei fod yn medru *cunshero* (consurio), ond nid agos cystal a'i olynydd, sef y Parchedig John Williams (tad yr enwog Archiagon Williams), yr hwn a adnabyddid drwy yr holl wlad wrth yr enw *Yr Hen Syr*. Yr oedd hwnnw yn gallu gwneyd beth bynnag a ddymunai. Yr oedd y fantais ganddo yn hynny yn fawr ar Edward Rhisiart, o herwydd ei fod yn offeiriad hefyd. Yr oedd pob offeiriad yn medru gwneyd rhyw gymmaint ar hynny; ond po mwyaf dysgedig a fyddai, hyd yn oed offeiriad, mwyaf yn y byd o allu a fyddai ganddo i "godi ac i ddarostwng cythreuliaid."

Rhyw ddeugain mlynedd yn ol, clywais y chwedl a ganlyn gan hen lanc, yr hwn oedd y pryd hwnnw yn tynnu ar ei bedwar ngain, yr hwn a dystiai fod yr hanesyn "mor wir a'r pader." Rhaid i'r darllenydd farnu yn hyn drosto ei hun, fel y gorfu arnaf finnau wneuthur:

Mewn ymddiddan ryw bryd rhwng Edward Rhisiart, Penaeth Ysgol Ystrad Meurig, a gwr dysgedig arall, Penaeth Coleg Rhydychain (o blegid, gallwn feddwl, nad oedd ond un Coleg yn Rhydychain), yng nghylch eu hysgolheigion, nid oedd dim diwedd ar ganmoliaeth y gwr hwnnw i ysgolheigion Rhydychain.

“Wel,” ebai Edward Rhisiart, “nid yw eich ysgolheigion goreu chwi yno ddim ar y blaen ar fy mechgyn innau.” “O’r anwyl, ydynt!” ebai hwnnw; “nid oes dim cymhariaeth rhyngddynt.” “O, wel,” ebai Edward Rhisiart, “y ffordd oreu yw eu treio, ac,” ebai, “fe ddaliaf fi gan gini ar fy mechgyn i ym mhen eich cant chwithau ar eich bechgyn.” “Purion,” meddai hwnnw, “dyna ben.” Ac felly y gwnaed y cytundeb; ymrwymodd Penaeth Rhydychain ddyfod â deuddeg o’r bechgyn goreu oedd ganddo ar ddiwrnod pennodol i lawr yr holl ffordd oddi yno i Ystrad Meurig, ac yntau gyda hwy; ac wedi gosod holl reolau y cytundeb “ar ddu a gwyn,” fel y dywedir, ymadawyd.

Dydd yr ymdrech fawr a ddaeth, a chymmerodd Edward Rhisiart ddeuddeg o’r bechgyn goreu yn yr ysgol, a pharodd iddynt roddi am danynt hen ddillad cloddwyr, a chymmeryd bawb ei gaib a’i raw, a myned ym mlaen rhwng Ystrad Meurig a Phontbren Meurig, a dechreu ar gloddio, gan roddi iddynt bob hyfforddiad pa fodd i ymddwyn pan y deuai y Rhydycheiniaid atynt: a thra yr oeddynt yn ddiwyd wrth y gwaith o gloddio, beth a welent ond y Rhydycheiniaid yn dyfod i lawr dros gefn Ffair Rhos yn fintai ar eu ceffylau. Pan ddaethant ym mlaen drwy yr afon Meurig, ebai y cyntaf o honynt wrth y cloddiwr nesaf ato, “*What is the distance to Ystrad Meurig?*” Atebodd hwnnw ef mewn Lladin o’r fath berffeithiaf. Gofynwyd i’r ail; atebodd hwnnw ef yn y Groeg mwyaf pur; ac at y nesaf, atebwyd ef gan hwnnw mewn Hebraeg diledryw; ac felly nes myned dros y rhan fwyaf o honynt. Yr oeddynt wedi synnu; ac wedi myned heibio i’r cloddwyr, cadwasant bwyllgor i ystyried pa beth oedd oreu i’w wneyd. Yr oeddynt yn hollol ddigalon, “canys,”

meddent, "gan fod y cloddwyr tlodaidd cyffredin yn ein hateb mor ddysgedig, beth a all fod yr ysgolheigion goren yn yr ysgol?" Mynnai rhai o honynt droi yn eu hol cyn myned ym mhellach; a bu agos i'r fantol droi i'r cyfeiriad hwnnw. Barnai ereill taw gwell iddynt fyned yn eu blaen, gan eu bod wedi dyfod mor agos; ac ym mlaen yr aethant i'r pentref; ac wedi "tynnu i lawr," a rhoi eu ceffylau yn yr ystablau, cawsant bob amgeledd yn nhŷ Edward Rhisiart gau Gwenllian ei fam, y rhai oedd yn byw mewn tafarndy bychan to gwellt. Siomwyd hwy yn ddirfawr wrth weled y pentref â golwg mor dlodaidd arno, ac yn enwedig y Coleg; disgwylient hwy weled adeilad eang hardd, a'i dyrau yn esgyn i'r cymylau; ond yn lle hynny arweiniwyd hwynt i mewn i hen fwthyn isel hirgul, wedi ei adeiladu â cherryg geirwon a mortar pridd, a tho brwyn arno, a simddai yn un pen, a thanllwyth o dân ar lawr o fawn "Cors Lan Teifi;" a'r myfyrwyr yn eu llodrau *rib* a huganau o frethyn cartref o wlan du'r ddafad, yn rhaffo yr ieithoedd dysgedig, nes yr oedd myfyrwyr boneddigaidd Rhydychain wedi eu taro â syndod. Yr oedd Edward Rhisiart, dealler, wedi rhoddi gorchymmyn i'r bechgyn newid eu dillad, ac ymolchi, a myned at eu gwersi.

"Wel," ebai Edward Rhisiart, "a gawn ni ddechreu?" "Na, yn wir," ebai Penaeth Coleg Rhydychain, "yr wyf yn rhoddi i fyny; cawsom ein digalonni, a dweyd y gwir, ychydig cyn dyfod yma;" ac adroddodd pa fodd y bu gyda'r cloddwyr; a'i fod yn gweled nad oedd ganddo yr un siawns gyda'r fath ysgolheigion ag oedd yno. "Wel," ebai Edward Rhisiart, "nid yw y cloddwyr hynny yn eithriad i holl gloddwyr ac amaethwyr y gymmydogaeth hon o

amgylch." Synnai hwnnw yu fawr, gan ddywedyd fod gwahaniaeth dirfawr rhwng trigolion Cymru a thrigolion Lloegr. "Dyma y can gini." ebai efe; "chwi a'i piau hi o ddigon." Ymadawyd ar y telerau goren. Aeth Penathraw Rhydychain a'i fechgyn yn eu hol, ond nid heb gael tâl da am y siwrnai, drwy sylwi ar y dull a'r deheurwydd anghymharol oedd gan Edward Rhisiart i gyfrannu addysg; a bu addysg Coleg Rhydychain yn llawer amgenach ar ol y tro bythgofiadwy hwn: *ond dim byd i'w gymharu ag addysg Ystrad Meurig.*

Y LLAW OER.

Y mae tri pheth neillduol yn nodweddu pob bwgan, os bydd o'r iawn ryw, ac yn uniawn ei gred; sef, nas gall, neu nas myn, siarad ond â rhyw un pennodol o holl ddynion y byd; nas gall, neu nas myn, siarad â'r un hwnnw, ond pan fyddo ar ei ben ei hun; ac nas gall, neunas myn, ddechreu yr ymddiddan. O fewn holl gylch llenoriaeth bwciod nid oes hanes fod neb o honynt erioed wedi agoryd ei ben wrth neb, os byddai rhywun arall yn wyddfodol. Nid gwaeth i chwi geisio cael bwch i'r odyn na cheisio gan fwgan ddechreu siarad cyn y siaredir ag ef; rhaid i'r dyn y byddo ef wedi penderfynu, neu wedi cael ei orfodi i, siarad ag ef, ei gyfarch ef yn gyntaf; os amgen, ni fynega yr ellyll mo'i neges; a hyd oni chaffo arllwys ei gwd a thraethu y chwedl sy ganddo i'w hadrodd, ni chaiff y dyu hwnnw byth lonydd ganddo.

Un tro yr oedd bwgan wedi gosod ei nod ar forwyn weini mewn amaethdy, ac â hi, ac nid â neb arall, y

mynnai ynddiddan. Deallwyd hyn wrth ei fod yn ei dilyn braidd i bob man, ac yn ymddangos iddi ym mhob rhith ac ystum ar bob achos a chyfle, a thawelwch nid oedd iddi. Ond yr oedd arni hi ddychryn wrth feddwl am gynnal y fath gynnadledd â'r bwci bal; a gwarchodid hi yn ofalus rhag dygwyddo iddo gael cyfle arni wrthi ei hunan. Yn y dydd edrychid ar fod rhyw un neu chwaneg gyda hi pa le bynnag yr elai; ac yn y nos cysgai rhwng dwy o'i chydforwynion; felly nid hawdd oedd i'r bwci gael cyfle arni; ac oferedd oedd iddo feddwl cael ymgomio â hi. Ond ar ryw fore yu yr haf, damweiniodd iddi aros yn y gwely ychydig ar ol ei chydforwynion, a syrthiodd i gysgu. Aeth y morwynion ereill allan o'r ystafell, ac ni feddyliodd neb y gallasai, a hi yn ddydd goleu, ddyfod o ddim yno i'w hafonyddu. Eithr pan yr oedd hi fel hyn yn cysgu, ag un fraich iddi yn hytrach dros erchwyn y gwely, dyna rywbeth oer arswydus, saith oerach na thalp o ia mis Ionawr, yn ymaflyd yn ei llaw; a chan yr ias aethus a dreiddiodd drwy bob cymmal iddo, hi a ddeffrôdd yn drachwyllt; a phwy oedd yno yn sefyll yn ei hymyl ac yn ymaflyd yn ei llaw ond y bwgan! Nid oedd modd ei ysgoi; ymwrolodd hithau gan hynny i agor yr ymddiddan ag ef yn y dull uniongred arferol; canys rhaid cyfarch ysprydion yn yr Enw Dwyfol, os byddir am gael ganddynt ddadgan eu cennadwri. Traethodd yntau ei neges wrthi, gan fyuegi yr achos ei fod yn ei hafonyddu, a'r boen a barai hi iddo wrth ymgadw rhag siarad ag ef. Dywedodd wrthi fod hen bedol, neu ryw ddarn o haiarn, neu ryw faint o arian, neu ryw gêr o'r fath, yng nghudd yn rhywle, a'i bod hithau i fyned yno a chyrchu y cyfryw, a gwneuthur y peth

a'r peth â hwynt. Ac wedi traethu o hono ei lèn wrthi, diflannodd, a hynny gyda llai o dwrf na bydd arferol gan fwganod ei wneuthur wrth ymadael. Gwnaeth yr eneth yn ol ei gyfarwyddyd, a chafodd lonydd byth o'r dydd hwnnw allan.

Pa ham y mae dwylaw bwganod mor ddychrynlyd o oer? Ai rhy wylaidd ydynt i nesu at dân ac ymdwymo? Ond bid yr achos y peth y byddo, dwylaw oerion ofnadwy sy ganddynt; ac os ydynt felly yn yr haf, fel y tro hwn, rhaid bod yr ewinrew wyllt ar bob cymmal iddynt yn y gauaf; gan fod ea hoerni ar bob amgylchiad y cafwyd prawf arno, yn ddigon i dreiddio trwy fêr esgryn y neb y gorfydd arno eu teimlo.

CWPAN NANT EOS.

YCHYDIG iawn sydd yn ein gwlad, yn enwedig yn y rhan uchaf o Sir Aberteifi, heb weled Cwpan Nant Eos, neu glywed am dano. Cwpan pren lled fychan ydyw, yr hwn a ddeil yn agos i beint; a'i rinweddau meddyginaethol sydd anghredadwy, o herwydd wedi i bob peth arall fethu, defnyddio hwn a rydd wellâd anffaeledig. Dealler ei fod wedi cael ei lunio allan o'r pren croes ar yr hwn y croeshoeliwyd ein Hiachawdwr, ac felly mae wedi bod drwy yr oesau o fendith amhriadiadwy i rai oedd yn dioddef oddi wrth y gwaedlif.

Pwy a'i gwnaeth, a pha fodd y daeth i feddiant teulu Nant Eos, sy guddiedig oddi wrthym ni; digon i ni ac i'n holafiaid yw bod ei rinwedd yn parhau er gwellâd, fel ag y bu i'n teidiau a'u teidiau hwythau

yn ol am ddeunaw cant o flynyddoedd. Drwy hynawsedd y teulu rhoddir ei fenthyg i bawb yn rhad ac am ddim; ond er mwyn sicrhau ei ddychweliad, rhaid i'r benthyciwr adael rhywbeth yn wystl am dano. Yr arferiad, y rhan amlaf, yw gadael oriauwr yno wrth ei gael. Mae golwg henafol dros ben arno. Bu iddo gracio ryw bryd, a darfu i'r perchenog ei anfon i Lundain, a rhoddwyd cylch aur am dano; ond cam-gymmeriad dybryd oedd hynny; darfu ei rinwedd feddyginaethol yn y fan, ac yr oedd yn rhywyr tyngu y cylch aur ymaith; ac felly y gwnaed, ac y mae ol y cylch ar ei ymyl hyd y dydd heddyw. Y mae darn bychan o'i ochr wedi cwmpo ymaith a'i gollu; ond nid yw hynny wedi dinystrio dim ar ei allu iachaol, pan y byddo rhyw un yn cael ei flino gan yr anhwyldeb a enwyd. Cyrchir y cwpan o Nant Eos, a cheir cyfarwyddiadau wrth ei gael pa fodd i'w ddefnyddio, yr hyn sydd yn ddigon syml,—sef, bod i'r dioddefydd gymmeryd ei holl ymborth, beth bynnag a fyddo, gwlyb neu sych, am ychydig ddyddiau o'r cwpan dywededig, ac yna nid oes dim perygl am dano; aiff yn holliach. Y mae dim ond yfed y dwfr o hono yn unig wedi profi yr un mor effeithiol.

Mae yn awr ar fin hauner can mlynedd er pan y bu ygrifenydd y llinellau hyn gydag ewythr iddo yn ei hol o Nant Eos at wellau gwraig yn Sir Fynwy ag oedd yn dioddef oddi wrth yr anhwyldeb a grybwyllasom. Yr oedd yn anhawdd ganddynt ei roddi i fyned mor bell; ond drwy daerineb fy ewythr yn dadleu fod y clefyd bron â therfynu yn angenol, a hynawsedd hen geidwades y tŷ, Mrs. Southeron, ac iddo yntau adael ei oriauwr, gworth saith punt, yn wystl, llwyddwyd i'w gael; ac aethom adref yn

ysgafndroed dros ben ; a byddai fy ewythr yn teimlo ei logell yn aml, rhag ofn ei fod wedi ei golli. Gwel-som y cwpan ar ei ddychweliad yn ol o Sir Fynwy, gyda thystiolaeth ei fod wedi cwbl iacháu y wraig o'r clefyd peryglus y dioddefai oddi wrtho. Nid ydym yn gwybod a ydyw y genedl anffyddiol sydd yn byw yn awr yn gwneyd defnydd o'r cwpan ; ofnwn eu bod yn rhoddi gormod o grediniaeth i'r lluaws meddygon sydd yn ein plith, y rhai, er mwyn gwthio eu sothach eu hunain, sydd yn ysgwyd pen, ac yn condemnio hen feddyginaethau sydd wedi bod o gymmaint bendith i genuedlaethau a fuant, ac yn esgeuluso gwneyd defnydd o'r hen gwpan syml o Nant Eos.

BWCI MELYN BACH Y CWM.

NID yn gyffredin y mae bwciod neu ysprydion plant i'w gweled neu i'w clywed, ac nid yn fynych y cofnodir eu bod yn arfer ymrithio ar lun plentyn ; ond y mae hynny yn dygwydd ambell waith ; a hynny, mae yn debyg, pan y byddo plentyn diniwed wedi cael cam gan rywrai, neu, ef allai, wedi cael ei lofruddio gan ryw anghenfil neu anghenfiles yn dwyn delw dyn. Eithr y mae yspryd plant weithiau yn ymlwybran ar hyd y ddaiar ac yn aflonyddu tawelwch marwolion. Un o'r cyfryw ydoedd "Bwci Melyn Bach y Cwm." Y lle yr arferid ei weled a'i glywed, a'r lle hefyd y derbyniodd ei enw oddi wrtho, ydoedd amaethdy o'r enw Cwm Coednerth, yn Nyffryn Tredröyr, ym mharth isaf Ceredigion. Gelwid ef yn "*fwci melyn bach*," o blegid mai ar wedd plentyn bychan wedi ymwisgo mewn dillad melynion yr ymddangosai bob amser ;

a llef alaethus plentyn diangededd ydoedd ei lef. Nid oes disgwyl i fwci plentyn gyflawnu rhyw lawer o orchestion; ac yn unol â hyn, nid rhyw lawer o rymusderau a wnaeth y bwci plentynaid hwn; ond eto yr oedd yn fwci o gryn bwys yn ei ddydd, ac yn fynych yn destun siarad yr holl gymmydogaeth.

Un tro yr oedd rhyw un yn dyfod at y tŷ, heb wybod dim fod Cwm Coednerth yn arfer cadw a chynnal bwci, a gwelodd blentyn, mewn gwisg felen oll, yn gorwedd yn ymyl ei lwybr, ac yn wyllo yn irad. Amcanodd y dyn ei godi yn ei freichiau; ond noethodd y bwci ei ddannedd yn ysgyrnyglyd arno, a chiliodd y dyn yn ei wrthol mewn dychryn; ac nid rhyfedd, canys yn y fath amgylchiad,

“Pa enaid ni naid yn ol
O sydyn fraw arswydol?”

Ar ryw dro arall gwelodd dyn dieithr ef yn rhywle o gwmpas y tŷ, a phlygodd i'w godi a'i amgeleddu; ond aeth y plentyn melyn wylofus yn llynwyn o waed rhwng ei ddwylaw!

Rhyw fân gastiau plentynaid o'r natur yma, a'u cyffelyb, a chwareuid gan “Fwci Melyn Bach y Cwm.”

Yn ol braint a defod bwciod yn gyffredin, nid oes dim sicrwydd beta oedd achos y bwci bychanig hwn; ond barnai y dysgedigion, a sisialai y werin, fod plentyn diniwed wedi cael ei lofruddio ryw bryd gan rai o hen breswylwyr y Cwm.

PENNILLION.

27.

Mae plas ym Mhant Ysgawen,
 Am dano mawr yw'r son ;
 Mi welais Wâl y Filast,
 A rhedyn am ei fon ;
 Mae carreg ar ben Rhiwtin,
 Ac wrth y cornel dŷ :—
 Mae gofid ar fy nghalon
 Wrth wel'd y byd y sy.

28.

Brysia'n ol, a dywed imi
 Pa fodd y mae'r cyfolwg arni ;
 A dwg y serch o wreiddiau'm calon,
 A'i ganu ganwaith i liw'r hinon.

29.

Bydd drugarog, wenddyn fwyn,
 A gwrando'm cwyn alaethus ;
 Mi sy fab, wen fawr ei bri.
 Am danat ti'n alarus :
 Ac os byddi wraig, liw'r haf,
 I'th garwr claf wylofus,
 Tra fo ynof anal chwyth
 Mi fyddaf byth yn hapus.

30.

Amser fu, ac amser fydd,
 Ag amser sydd i bob rhyw hâu :
 Am hynny, medd yr henwr doeth,
 Y rhai ni ddoeth, nhw ddeuan'.

31.

Gwed yn ddifrad gyda'r gennad
 Pam y cedwi ddan mewn tel ?
 Peth afresymol, feinir fanol,
 Yw gwnenthur ffol o fachgen ffel.

32.

Hawdd rhifo'r ser, os gwr a ddyd
 Ar hynny'n llwyr ei serch a'i fryd ;
 A rhagoroldeb o bob rhyw
 Nid anhawdd yw cyrhaeddyd.

33.

Mae'r gwyntoedd yn gostegu,
 Mae pawb yn myn'd i gysgu ;
 Mae mab yn d'aros yn y llwyn,
 Y gatten fwyn lygeittu !

34.

Mi welais ferch benchwiban
 Yn ochr llwyn o raban,
 Ac yn llefain, och ! yn drwm,
 " Mi gollais glwm o ruban."

35.

Taen dy wely cyn y nos ;
 Edrych cyn rhoi naid i'r ffos :
 Os cynddeiriog fydd y ci
 Na cherdda di yn agos.

36.

Cais chwilio perfedd pob dygwyddiad,
 Achos, ymmod, a dechreuad,
 Ag eithaf pwyll dynoldeb hywall ;
 Cyn barnu ar ddim cais gyfiawn ddeall.

37.

Ti'r cantor du pigfelyn,
 Hed drosof at f' anwylddyn ;
 A gwed nad oes un gair o'm pen,
 Ond enwi gwen lliw'r hiffyn.

38.

Merch ifanc wy'n ei hoffi,
 Dyn wasgfain, ysgawn, wisgi ;
 A'r man lle sango'r deg ei dawn,
 Ni phlyg y cawn ddim dani.

39.

Tebyg ydwyf i ddylluan ;
 O bren i bren bydd honno'i hunan :
 A phob 'deryn yn ei churo :
 Tebyg iawn wyf finnau i honno.

Neu fel hyn :

Tebyg iawn wyt i'r ddylluan ;
 O bren i bren bydd honno ei hunan ;
 A phob 'deryn yn ei churo :
 Tebyg iawn wyt ti i honno.

40.

Tref y Ddôl a Thal y Bont,
 A chwrw stont Siân Morgan,
 A'r gwaith yn brin ym mwyn y plwm,
 A'm gwnaeth yn llwm o arian.

41.

Tri pheth nis gallaf aros :
 Ci reto heb ei annos ;
 Byw heb fara yn fy nghell ;
 A chrefydd bell Rhys Tomos.

42.

Mae chwil y bwm yn canu,
 Cawn dywydd teg eforý :
 Nid oes fawr goel ar chwil y baw ;
 Gall fod yn wlaw serch hyany.

43.

Os ei di i garu rhyw lodes wen lân,
 Cei ddillad, cei ddodrefn, cei wely plu mân ;
 Ond os ei di i garu rhyw goegen ry wen,
 Cei wellt yn dy wely, a phlu yn dy ben.

M

Synnais lawer wrthyf f' hun,
 Pan nad oedd un yn gweled,
 Am fod gwen â'i phen mor ffol
 A myn'd, ar ol hir wylled,
 I'w phriodi â'r fath gnaf,
 A hithau'r lanaf lunied.

Mi rois fy ngiâr i ori
 Ar ben y Frenni Fawr,
 A deg o wyau dani,
 A deg a ddaeth i lawr ;
 Dydd Sul mi eis i'r Eglwys,
 A'r barcud aeth â nhwy :
 Tra'n berchen giâr a chywion
 Nid af i'r Eglwys mwy.

Dull Gwynedd :

Mae genyf iâr a eistedd
 Ar ben y Penmaen Mawr ;
 Me eis at droed y Wyddfa
 I alw honno i lawr :
 Me hedodd ac me hedodd,
 A'i chywion gyda hi,
 I eithaf tir Iwerddon—
 “ Good morrow, John, how d'ye ? ”

Hiraeth, hiraeth ! cilia, cilia,
 Paid â phwyso'n rhy drwm arna' ;
 Nesa dipyn at yr erchwyn,
 Gad i mi gael cysgu gronyn.

47.

Rhodio'r oeddwn fynwent Eglwys
 I ymofyn am le teg i orphwys,
 Tarawn fy nhroed wrth fedd f' anwylyd,
 Clywn fy nghalon drom yn symmud.
 Gofyn wnawn i'r gynnulleidfa,
 "Pwy yw'r un a gladdwyd yma?"
 Ac atebai rhyw ddyn ynfyd,
 "Dyna'r fan lle mae d' anwylyd."

48.

Acw draw mae fy nau lygad ,
 Acw draw mae f' anwyl gariad ;
 Acw draw dymunwn innau
 Gysgu'r nos a chodi'r boreu.

49.

Mae genyf ebol melyn
 Yn codi'n bedair oed ;
 A phedair pedol arian
 O dan ei bedair troed ;
 Fe neidia ac fe brancia
 O dan y feinir wen ;
 Fe redodd ugain milltir
 Cyn tynnu'r ffrwyn o'i ben .

50.

Bâm yn byw yn gynnil gynnil,
 Aeth un ddafad imi'n ddwy-fil ;
 Trois i fyw yn afrad afrad,
 Aeth y ddwy-fil yn un ddafad.

51.

Mae digon o wroldeb, oes,
 Gan bawb, os arall fydd dan groes ;
 Ond nid mor hawdd y ceir y dyn
 A gynnal bwys ei faich ei hun.

Y PLENTYN A'R NEIDR.

Yr oedd unwaith fachgen bychan yn byw yn rhywle draw, yr hwn a gollid o'r tŷ bob dydd ar amser boreufwyd. Cynted ag y caffai ei fwyd, sef yn benaf llaeth llefrith, sopen llithrig, ac wyneb maidd, ai y bychan yn wastad allan â'i gwpan a'i fara yn ei law. Gwnaeth felly am gryn amser heb neb yn meddwl dim am y peth, ond bod y plentyn yn dewis myned i fol clawdd teg, neu i wyneb yr haul, i gymmeryd ei bryd. Ond o'r diwedd, wrth weled ei fod yn myned allan felly yn rheolaidd bob bore, fel yr oedd y bore yn dyfod, gwyliwyd ef, ac edrychwyd, heb wybod iddo, i ba le yr elai; a chafwyd ef mewn cornelyn lled ddirgel heb fod yn neppell o'r tŷ, a phwy oedd yno yn cydyfed ac yn cydfwyta ag ef o'i gwpan ond llafnes o neidr fraith! Daliwyd i sylwi arnynt wrth eu boreufwyd; cydymborthent yn hynod gyfeillgar; ond os byddai y neidr ambell waith yn dyfod braidd yn rhy fynych i'r cwpan, rhoddai y plentyn gnipws tirion iddi â'i lwy, a dywedai wrthi am beidio â myned â mwy na'i chyfran. Cymmerai hithau yr awgrym gyda phob addfwynder, a denai drachefn toc i ymofyn am ei llymaid. Dyna'r tro diweddaf iddynt gydfwyta; ni chyfarfuant mwy; canys pan ddeallwyd arfer y plentyn, gwyliwyd y neidr; a phan ddaeth i'r fan yr amser arferol, lladdwyd hi; ond o'r dydd hwnaw allan dihoenodd yntau beunydd a pheunos o alar am ei hen gyfeilles dorchog, a bu farw o'r herwydd.

Os da yr wyf yn cofio, y mae chwedlig debyg i hon ym mhlith Chwedlau y Tylwyth Teg gan y Brodyr

Grimm; ond geneth fechan sydd yno, nid bachgen, a llyffant (yn ol ystyr Deheu yn gystal a Gogledd) yn lle neidr; ond clywais y ffregel fechan yma yug Ngheredigion flynyddoedd cyn cyhoeddi gwaith y brodyr hyglood hynny; ac yr oedd yr un a'i hadroddes i mi wedi ei chlywed cyn eu geni hwynt. Mewn gair, y mae hi yn gyffredin ym mhlith gwerin Deheubarth. Y mae y chwedl gan hynny yn chwedl Geltig yn gystal a Thewtonig; a hynny a barodd iddi gael ei chyfranuu i *Ystên Sioned*.

HEN BEDOLAU.

YCHYDIG iawn o drigolion Cymru yn yr oes hon sydd yn gwybod dim am rinwedd ac effeithioldeb hen bedolau ceffylau i gadw draw bob swynion a rheibiaeth a rheibwyr, y rhai, oni bai hen bedolau a fuasant yn gwneyd rhyw wmbredd o ddifrod ac anfadrwydd mewn tai annedd yn gystal a thai anifeiliaid, drwy eu "llygad drwg."

Pa amser ar oes y byd y daethpwyd o hyd i'r fedd-giniaeth, neu yn hytrach y ddarbodaeth, anffaeledig yma, sydd hollol anhyspys i ni; rhaid ei fod ym mhell iawn yn ol; ac fel y mae mwyaf y golled i'n gwlad, mae defnyddio yr *antidote* syml yma yn myned allan o arfer, fel mae lle i ofni fod y gwylliaid maleisus llygad-ddrwg, rheibionawl hynny yn cael eu ffordd eu hunain, ac yn anafu ac yn dinystrio iechyd ac eiddo pobl ddiniwaid.

Tua deugain mlynedd yn ol, pan oeddym mewn cyflawn oed, a synwyr hefyd fel y gyffredin, yr oedd gwraig gall gyfrifol, wedi cael dygiad da i fyny, ac yn

barchus yn y dref, yn byw y drws nesaf i ni. Aethom ar neges ryw ddiwrnod i'r tŷ, ac wrth fyned allan, a hithau yn dyfod i agor y drws i ni, canfyddem, am y tro cyntaf erioed, hen bedol ceffyl wedi ei hoelio ar y drws o'r tu fewn yn lled uchel i fyny. "Yn enw pob peth, Mrs. D——," meddem ni, "beth y mae honna yn dda yn y fan yna?" "O'r anwyl! Mr. T—— bach," ebai hithau, "yr ydym yn gorfod ei chadw yna bob amser; ac ni fu ein tŷ ni erioed, er amser fy nhad a'm mam, heb y bedol yn ei lle priodol yn y fan yna; a diolch i'r anwyl, mae hi wedi cadw pob aflwydd i ffwrdd er pan wyf yn cofio; "waeth, chwi a wyddoch," ebai hi, "fod cymmaint o hen fenywaid yn myned o gwmpas â "llygad drwg" ganddynt, ac yn gwneyd hafog ar feddiannau pobl." Dyna y wers gyntaf erioed a gefais ar effeithioldeb hen bedolau i gau allan bob math o swynion.

Ym mhen llawer o flynyddoedd ar ol y wers gyntaf, wele yr ail. Yr oedd genyf yn gweithio yn yr ardd ddyn call, synwrol i'r pen, ac wedi cael cryn dipyn o fanteision addysg. Ar ryw ddiwrnod pan aethym i'r ardd, canfyddwn ar y llidiart bump o hen bedolau wedi eu sicrhau arno, hen bedolau rhydlyd, tair o honynt yn rhai mawrion, a'r ddwy arall yn rhai bychain, wedi bod dan draed un o ferlynod y mynyddoedd. "Beth yw y rhai hyn?" ebai fi. "Beth! a ydych chwi ddim yn gwybod?" meddai yntau. Cymmerais arnaf nad oeddwn yn deall beth oedd eu diben. "Wel," meddai yntau, "dyna yr unig beth a geidw bob "llygad drwg" o'r ardd; nid oes dim rhaid i chwi ofni yr un hen *witch* tra byddo y pedolau o wahanol faintioli wedi ei rhoi ar y llidiart." Ac yno cawsant fod am flynyddoedd, gan eu bod yn ei foddloni

ef, a heb fy niweidio innau; ac ni fu unrhyw anhap mewn cyssylltiad â'r ardd yn ystod llawer o flynyddoedd, am a wn i; ond cefais hyn allan, nad oedd digon o rinwedd ynddynt i gadw yr adar duon na phlantos drygionus rhag lladrata y ffrwythau.

Hefyd, nid oes neb yn gwybod pa faint o gymhorth ydyw yr hen bedolau i'r morwyr. Gwyddom am Gymry yn llongwyr yn eu sicrhau mewn amryw fannau ar eu llongau, o herwydd mae y gwr drwg, drwy offerynoliaeth ei blant, yn ddigon hyf i reibio a drygu llwyddiant y morwyr, yn gystal a phobl y tir.

Y mae yn beth hynod fod ein brodyr, y Llydawiaid, yn credu yn fwy dilys, hyd yn oed na'r Cymry, yn effeithioldeb y bedol. Yng nghylch pum mlynedd ar hugain yn ol, dygwyddodd i ni fod ar fwrdd llong o Lydaw yn un o borthladdoedd Cymru, ac yr oedd pedolau yn dryfrith ar hyd y llong; gallasem gyfrif rhai dwсени, wedi eu dosparthu a'u hoelio ar wahanol bethau ar y bwrdd. Gwnaethom ymholiad â'r cadben, yr hwn yn ddifrifol a'n hyspysai fod eu gwerth yn annhraethol iddynt ar y môr ac yn y porthladdoedd, rhag ystryw maleisus y gêr felldigedig ag sydd yn myned o gwmpas i reibio pobl a'u meddiannau. Maent hwy yn credu yn helaethach na'r Cymry, sef bod yr hen bedolau yn cadw draw y diafol ei hunan—tad pob llygad drwg; ac felly maent yn cael llai o drafferth gyda 'i blant. Credant hwy, pan genfydd ef bedol, ei fod yn dianc nerth ei garnau, mewn cymmaint dychryn, fel na ddychwel yn ol am faith flynyddoedd.

DYDD SUL Y GWRYCHON.

CYFRIFIR Suliau y Deugain Nydd Garawys weithiau yn y wedd a ganlyn :

1. Dydd Sul Ynyd ;
2. Dydd Sul hefyd ;
3. Dydd Sul a ddaw ;
4. Dydd Sul ger llaw ;
5. Dydd Sul y Meibion ;
6. Dydd Sul y Gwrychon ;
7. Dydd Sul y Blodau ;
8. Pasc a'i ddyddiau."

Mewn rhai parthau, "Dydd Sul a ddaw," "Dydd Sul rhag llaw," y gelwir y trydydd a'r pedwerydd ; ac enwir yr wythfed yn "Basc y Wiau" mewn ambell ardal ; sef yn y manau lle yr arferir hel "wiau Pasc." Llygrir y chweched weithiau i "Sul y *Gwreichion*," ac eglurir ef fel yn dynodi Sul y *Goruchafion*, gyda rhyw gyfeiriad tybiol, dichon, at yr hanes ym Matthew xxi. 9 ; ond nid oes dim a fynno yr enw â gwreichion tân, nac â goruchafion nac iseifion chwaith. Hyn ydyw y gwir ystyr, os cywir nodyn i'r perwyl canlynol, yr hwn a ddarllenais (nid mewn "llyfr preint Cymraeg," fel y dywedwyd am hanes yr Hen Wr o'r Coed,) ond mewn dogfen a ysgrifenyd pan nad oedd "Sul y Gwrychon" eto wedi disgyn i blith y pethau a aethant heibio : "Gwrychon yw pys a fwyder mewn dwr, laeth, gwin, osai, a'r cyffelyb, dros noswaith, yna gadael iddynt sefyll oni bônt led sych ; wedi hynny eu doddi mewn crochan ar dân araf, a'u trafod yn ddibaid, oni bônt yn *gwrychynu*, sef y plisgyn yn torri ac yn agor ; yna

eu cwnnu a'u bwyta. Os yfer cwrw, osai, medd, neu win, gyda nhwy, yn ol eu mwydo eu doddi mewn gogr i ddyferu yn lled sych o'r tu faes." Hyn yna, meddir i mi, yw ystyr "Sul y Gwrychon."

Ymdeugys yr arferai y bobl dda yn yr amser gynt ymborthi ar "wrychon" ar y Sul nesaf o flaen Sul y Blodau, ac ar ryw bethau cyffelyb trwy holl gorff y tymmor ymarbedol; o blegid, mae yn ddilys na fwytäent *gig* yn y Garawys, ar ddydd Sul nac ar ddydd gwaith; canys un o'u dywediadau, ac yn ddiau un o'u harferion hefyd, ydoedd

"Dydd Mercher y Llundw
Codi'r cig i gadw."

Ar Sul Canol y Garawys yr oedd yn arferiad gan y bobl fcheddol gynt fyned i ymweled â'r *fam*-eglwys, i dalu eu defodol offrymau Pasc, ac o ba herwydd y gelwid ef yn fynych yn "Sul y *Mama*." Oddi wrth y ddefod o ymweled â'r *fam*-eglwys, tyfodd arferiad arall, a elwid "*Mama*" hefyd. sef gwaith plant yn myned i ymweled â'u *mamau*, ne'u rhieni, ar y cyfryw Sul, pryd y byddid yn bwyta teisenau a elwid "teisenau *mama*;" ac ef allai fod rhyw adgof o'r arfer hon ar gadw yn "Sul y Meibion."

Enw arall a roddid ar yr un Sul, sef y pedwerydd yn y Garawys, ydoedd *dominica refectiois*, sef Sul y Porthiant, yr hwn a gyfenwid felly mewn cyfeiriad at y llith gyntaf am y dydd, yr hon a grybwyll am waith Ioseph yn gwledda ei frodyr (*Gen.* xliii. yn ol yr hen lithiadur); a'r efengyl am yr unrhyw, yr hon a gofnoda wyrth porthi y pum mil. mewn lle anghyfannedd (*Ioan* vi. 1—15). Y cyttarawiad hwn a fu yn achos o'r enw. Dichon fod rhyw gymmaint o frith adlewyrch y naill neu'r llall o'r arferion hyn ar gof yn "Sul

y Gwrychon." Nid wyf sier eu bod yn ffynnu ym mhlith ein hynafiaid; ond nid oes un rheswm i gredu fod y Dywysogaeth yn y pethau yma yn wahanol i rannau ereill y deyrnas. Un o'r enwau Seisoneg ar ddydd Sul canol y Garawys yw *Mothering Sunday*, yr hwn a drowyd uchod yn "Sul y Mama;" sef yw hynny, Sul ymweled â'r fam.

"Dydd Sul y Pys" yw Sul na ddaw byth; gan nad oes Sul o'r enw yn holl gorff y flwyddyn. Golygir yr un peth, sef byth ni bydd, pan ddywedir y dygwydd rhywbeth "yng nghyfarfod deu-Sul; neu, yn ol "yr iaith nesaf atom," at the *Greek Calends*. Nid oedd y Groegiaid yn rhannu eu misoedd yn *galanau*: arfer y Rhufeiniaid ydoedd hynny.

CWRT Y FELIN WYNT.

DYMA hen le sydd yn ddigon adnabyddus i drigolion Aberystwyth; ac os bydd awydd ar ddieithriaid weled y fan, ni a gyfarfyddwn â hwynt wrth "Dŵr y Cloc Mawr," ac yna awn i lawr ar hyd Heol y Wig, a thrown i "Heol y Porth Tywyll Bychan," ac ar y llaw chwith cawn weled y fynedfa, ac uwch ei phen "*Windmill Court*." Dyna yr unig fan y gellir myned iddo ac o hono. Mae yno gryn lawer o dai, ac yn y pen pellaf mae y Felin Wynt. Ond dan gofio, mae yr hen adeilad hwnnw wedi cael ei dynnu i lawr er ys amryw flynyddoedd.

Dywedir fod saith ugain mlynedd er pan y bu malu yno, a chlodwyd y peiriannau i *Felin y Môr*, fel ei gelwir, a dyna y pryd yr adeiladwyd honno. Byth ar ol rhoddi heibio falu, defnyddiwyd yr hen adeilad

yn dai, neu yn hytrach yn ystafelloedd, lle yr anneddai hen gymmeriadau tra hynod; a chan mai hwn yw yr unig gofiant a ysgrifeniir byth am danynt, amcangwn, os yn fyr, fod yn gywir a goonest yn ein hadroddiad.

Yr ydym yn gorfod myned yn ol o leiaf hanner can mlynedd, o blegid gwirionedd profedig yw, nad oes rhyw lawer o gymmeriadau hynod a gwreiddiol wedi eu geni byth ar ol hynny.

Yr oedd yr hen Felin yn bedair llofft, a grisiau cerryg troellog yn esgyn i fyny o'r tu allan; gan hynny nid oedd dim cyssylltiad rhwng y naill gymmydog a'r llall, ond a fyddai ar y grisiau, a byddai hynny yn ddigon ar rai achlysuron. Hefyd, nid yr un faint a fyddai ardreth pob ystafell; yr oedd yr isaf yn helaethach nag un o'r lleill, ac felly elent yn lleilai ym mhob ystyr nes cyrhaedd yr uchaf. A chan ein bod ar yr uchaf yn awr, ni a ddechreuwn gyda'r preswlydd, *Siarlo Bach*. Gelwid ef felly, nid yn gymmaint am fychander corfforol, nac ychwaith o herwydd bychander ei dalent; os dim, yr oedd ganddo fwy o dalent na nemawr un o'r teulu lluosog yr hanai o hono; ond am y rheswm ei fod yr un enw â'i dad, a diau ei fod ryw bryd yn llai o faintioli na'i dad.

Nid ydym yn cofio neb yn feddiannol ar fwy o *humour* ddigrifol. Yr oedd rhywbeth digrif yn ei wynebpryd, a cheid ef bob amser ym mhob man yn "ddigon o grwth a thelyn;" a chan ei fod yn annhraethol hoff o'r ddiod, gall y darllenydd benderfynu fod galw mawr am y cyfryw ddyn yn fynych mewn tafarnau, er nad oedd ganddo ond ychydig ei hunan i wario, ond ei fod yn cadw ereill yn ddifyr yno hefyd. Dylasem ddywedyd mai crydd oedd

Siarls wrth ei alwedigaeth; felly hefyd yr oedd ei holl frodyr; a buasai yn filwr yn ei ddyddiau goreu, neu yn hytrach yn dabyrddwr yn y fyddin; a phan oedd yn hen ddyn gallasech benderfynu ei fod wedi bod yn *sowldiwr*, gan ei fod hyd ei fedd "cyn unioned a saeth."

Collodd ei wraig, mam i dŵr o blant, pan yr oedd-ynt yn fanaidd iawn, a chafodd y rhai hynny eu dwyn i fyny ar y peth nesaf i ddim o angenrheidiau bywyd.

Rhyw nos Sadwrn, pan oedd eu tad wedi bod yn treulio ei wythnos yn eithaf didoraeth, daeth adref tua hanner nos, ac heb un tamaid o fwyd iddo ei hun nac i'r plant o fath yn y byd ar gyfer y Sabbath, nac un ddimai tuag at ei gael. Beth oedd i'w wneyd? Daeth i'w ben roddi cauad ar y ffenestr, a chuddio pob rhigol i fyny â chadachau, i gadw y goleuni allan; a phenderfynodd aros yn y gwely dros drannoeth i ymladd â'r newyn goreu y gallai.

Bore Sul, gwaeddai y plant, "Dada, a gawn ni godi? mae arnom eisieu bwyd." "Byddwch ddistaw, blant," ebai yntau; "beth yw cadw swm sydd arnoch fel hyn ganol nos?" Cafodd ganddynt lonyddu, a chysgasant eto dan y prydawn. "Dada, a gawn ni godi? mae arnom eisieu bwyd." "Hawyr bach," ebai Siarlo, "beth sydd ar y plant yma heno? pam na fyddech ddistaw, yn lle bod fel hyn yn aflonyddu pawb yng nghanol nos?" Cafodd ddistawrwydd eto am dipyn; ond methai y plant, druain, berswadio eu cylla i fod heb fwyd; gwaeddasant drachefn ryw bryd; a thrwy fygwth ac addaw, buont heb yr un briwsionyn dan fore Llun, pan y gorfu arno godi yn fore, a gollwng y dydd i mewn, a chwilio am grystyn iddo ei hun ac i'r trueiniaid bychain oedd bron llewygu.

Y nesaf o breswlyddion y Felin Wynt a gawn ei goffâu yw *Tomas Robert*, a *Nans* ei wraig. Yr oeddynt yn hen bobl pan yr adwaenem hwy gyntaf, yn rhywle uwch law tri ugain a deg. Dan gofio, crydd oedd *Tomas* hefyd, ac ni welsom ef erioed (ond y *Sal*) heb hen ffedog ledr o'i flaen, gwaith neu beidio. Pysgod-yn digon "sychedig," a'i syched yn parhau yn ddidor drwy ei oes ydoedd. Yr oedd yn rhagori ar lawer o'i gymmydogion, drwy ei fod yn ddarllenwr mawr, a chryn syniad ganddo ar lywod-ddysg, yn gallu gwneyd defnydd o'r newyddiadur *Seisoneg* yr amser hwnnw ar fyd; yr oedd hynny yn rhoddi safle uchel i *Tom* ym mhlith ei gymmydogion. Hefyd darllennai lawer ar lyfrau dūwinyddol, ac yn enwedig y mân lyfrynau dadleuol oedd yn llauw y wlad y cyfnod hwnnw, yn cynnwys y ddadl ddiddiwedd a fu rhwng yr *Arminiaid* a'r *Calfiniaid*. "Uchel Galfin" o ran ei farn oedd *Tom*; ond y drwg oedd fod y gweithredoedd dipyn ar ol; bratiog iawn oedd y rhai hynny, a chai y gair ei fod yn "*Antinomian*." Beth bynnag, yr oedd y "llymaid diod" yn brofedigaeth dost iddo. Byddai "Modryb Nans," fel y byddem ni yn ei galw, yn hen wreigan lanwaith, gall, a rhesymol, ac ni fu raid i neb roddi y priodoleddau hynny mewn gweithrediad fel y gorfu arni hi gannoedd o weithiau mewn cyssylltiad â'r "hen wr," fel ei galwai. Hen wraig ddiwyd a hynod o "dda at ei chetyn" ydoedd, ac yr oedd gyda hi lawer o getynau i ofalu am danynt. Byddai yn cadw bob amser ryw fath o fasnachaeth fechan, megys gwneyd a gwerthu *pop* a *diod sinsir*; gwneyd hefyd a gwerthu *India rock* a *chisis*, yng nghyd â mân gacenau; ac felly yn cael elw y gwneuthurwr a'r gwerthwr, a hynny, gallwn feddwl, oedd tuag at "gadw tŷ," am y

rheswm fod Tom yn rhoddi ei holl lafur i ennill arian i gael cwrw. Lle tlawd oedd y Cwrt i gario unrhyw fasnach ym mlaen, drwy ei fod allan o olwg; ond byddai Modryb Nans yn eistedd wrth fwrdd bychan yn llawn o'r nwyddau a enwyd bob amser bron wrth y "fynedfa" i'r Cwrt y soniasom o'r blaen am dano. Ni fyddai Tom yn arfer cyssondeb dyddiol i ddilyn y ddiod; ond gweithio â'i holl egni, fe allai, am wythnos o'r bron, ac yna dechreuai ar "ddyddiau yr wyl;" ac wedi bod felly yn gwneyd dim ond yfed am ddau neu dri diwrnod, byddai yn sâl ofnadwy, ac arosai yn y gwely i "dreio gwella." Byddai Modryb Nans yn deall ei glefyd yn lled dda.

Rhyw dro wedi bod ar ei "derm," ac yn salaidd dros ben, aeth Modryb Nans tua chanol dydd at ochr y gwely, a gofynodd yn ddifrifol iawn, mewn tôn yn llawn o gydymdeimlad, "Beth yw'r mater, Tom, a wyt ti ddim yn iach?" "O! 'r wy'n sâl iawn, Nans, 'r wyf bron â marw." "Yr wyt ti 'n wir, Tom bach!" "O! ydwyf, yn sâl iawn, bron â marw; 'r wy'n credu y byddaf farw yn union deg." "Felly 'n wir," ebai Nans, "a wyt ti yn meddwl, Tom bach, y byddi di farw 'n fuan." "O! ydwyf, bron—bron â myn'd." "Wel, Tom bach," ebai hithau, "gan dy fod yn myn'd i'n gadael, fe fydd yn chwith iawn ar dy ol; ond gan dy fod yn ein gadael, pwy wyt ti yn *recommendo* i fod yn ail wr i mi?" "Beth?" ebai Tom. "Pwy wyt ti yn ddangos i mi briodi yn ail wr?" Cyffrôdd Tom, ac mewn llais cynhyrfus, gwaeddai, "Prioda'r diawl, os leici di." "O, Tom!" ebai yr hen wraig yn bwylllog, "yr wyt ti yn gwybod gwell pethau, ac yn fwy o ysgolhaig, ac yn deall y gyfraith yn well na hynna; ti wyddost o'r goreu nad yw y gyfraith yn

caniatâu i neb briodi *dan frawd*;" a fwrdd â hi cyn gynted byth ag y gallai rhag ofn i Tom ddial arni am ei ffig-gydyndeimlad.

Yr oedd ganddynt blant, ond yr oedd y rhai hynny wedi "gadael y nyth" cyn yr amser hwnnw. Adwaenem un mab iddynt, ond nid oes neb byw a all ysgrifenu hanes ei fywyd; a phe gwneid hynny, credem nad oes neb o ddarllenwyr yr *Ystên* yn alluog i gredu dim o hono, gan mor anesponiadwy o ryfedd a fyddai.

BREUDDWYD GWRAIG Y CALCHWR.

DIWEDER a fyner, y mae rhyw beth rhyfedd, a rhyfedd iawn, weithiau mewn breuddwydion; ac o bob peth a berthyn i'r bywyd presennol, nid oes, ond odid, ddim anhawddach rhoddi rheswm am dano a'i egluro yn foddhaol na gweledigaethau cwsg. Llauer y sydd wedi eu hysgrifenu ar y pwnc; ond hyd yn hyn y mae yn gorwedd mor dawel ag erioed o dan orchudd anhydraidid tywyllwch; ac yno y rhaid ei adael.

Mae mwy o bethau yn y nef a'r llawr

Nag a ddychymmyg eich athroniaeth chwi.

Nid yw yr hanesan ganlynol, yr hon adroddir gan yr un yr achubwyd ei fywyd, ond un o blith llauer a ellid eu cofnodi, neu y sydd wedi eu cofnodi eisoes; ac nid yw yn tueddu yn y mesur lleiaf i chwalu dim ar y dyryswch, ond yn hytrach chwanegu ato. Y mae ei dyddordeb yn gynnwysedig yn fwy yn y gwr y breuddwydiwyd o'i achos, nag yn arbenigrwydd y breuddwyd ei hun.

Iolo Morganwg, wedi dyfod o Lanrwst drwy Ben-

machno a Ffestiniog, Maentwrog a Thrawsfynydd, i Lanelltyd wrth y Dolgellau, yr oedd yr hwyr wedi myned cyn belled i'r nos fal nad oedd gobaith cael tŷ yn agored, na neb a godai, yn y Dolgellau, yn gyfun â llawer prawf a gafas ef yng Ngwynedd. Gweled o dyn galch yn Llanelltyd, efe a ddodes ei faich llyfrau a phapyrau i lawr, ac a eisteddodd ar arffed yr olyn; ac o'r diwedd daeth trymgwsg arno, a gorwedd a wnaeth ar astyllen yn lled agos i'r olyn, er mwyn cynhesrwydd. Ychydig wedi torri gwawr, dyma hen wraig brydferth yr olwg arni yn taro ei dwylaw arno, ac yn ei ddihuno o'i ddargwsg trwm magedig, ac efe braidd yn gallu anadlu gan fogiant, a chaethiwed mynwes. A'r hen wraig a letarodd fal hyn: "Pwy ydwyt ti, druan? Duw a'th fendithio, pwy bynnag ydwyt. Oni buasai i mi ddyfod yma, ti a fuasit farw; mi a wn yr awran yr achos nas gallaswn gysgu na gorphwys yn fy ngwely; clod i Dduw am hynny, ac imi ddwad yma i sefyll dy fywyd."

Gwraig y calchwr ydoedd hi; a hi a wiriodd yn ddwys ddirifol ei bod dros ddwy-awr, neu fwy, yn ffael bod ennyd fechan yn esmwyth, gorff na meddwl, yn ei gwely, gan megys rhyw beth yn dywedyd wrthi fod rhyw wall neu arall ar yr olyn, neu o'i chylch, yn gofyn dyn yno i'w ddiwallu. Hi a ddihunodd ei gwr, ac a ddywedodd ei meddwl; ond megys chwerthin am ei phen a wnaeth ef, a cheisio ganddi orwedd yn llonydd yn ei gwely; eithr cyn gynted ag y gwelodd hi wawr, codi a wnaeth, a dyfod at yr olyn. Hi a ddywedodd i amryw o fewn i'w chof hi golli eu bywydau wrth orwedd a chysgu ar arffed yr olyn; tach yr olyn yn eu dianadlu yn hollol.

Mehefin y 19dd, 1799, y bu hyn.

PENNILLION.

52.

Yr eneth deg benfelen
 Sy'n byw ym Mhen y Graig,
 Dymunwn yn fy nghalon
 Gael honno imi'n wraig :
 Hi fedra bobî a golchi,
 A thrin y tamaid bwyd,
 Ac ennill llawer ceiniog
 Er lles i'r bwthyn llwyd.

53.

Dymunol iawn a braf dros ben
 Yw brigyn pren afalau :
 Mae arno olwg hawddgar iawn
 Pan fyddo'n llawn o flodau.

54.

Yr oedd bwch yn nhroed y Wyddfa
 Yn rhwym wrth aerwy pren,
 A bwch yn Ynys Enlli,
 Yn ymryson taro pen :
 Wrth swm y rhai'n yn taro,
 Mae hyn yn chwedl chwith,
 Fe syrthiodd clochdy'r Bermo
 Na chodwyd mo'no byth.

55.

Mae brân i frân y dyffryn,
 Mae Siân ar gyfer Sionyn ;
 Ac os yw pawb i gael rhyw garp,
 Mae Huwcyn larp i rywun.

56.

Mi af i Lundain Galanmai,
 Os byddaf byw ac iach ;
 Ni arosaf ddim yng Nghymru
 I dorri'm calon fach :
 Nid ar y flwyddyn fach mae'r bai,
 Ond dynion drwg sy o beutu'r tai.

57.

Mae'n gofyn gwr synwyrol,
 Mwyn, araf, call ragorol,
 O ddeugain oed i hanner cant,
 I ddysgu plant mewn ysgol.*

Modd arall arno:—

Mae'n gofyn gwr synwyrol,
 Gwr gwraig, tad plant cynneddfol,
 O ddeugain oed i hanner cant,
 I ddysgu plant mewn ysgol.*

58.

Hed drosof, aderyn pigfelyn, at ferch,
 Dwg gân i fy ngwen o ias awen fy serch,
 Ac arch iddi ddyfod i'r gwaelod, lle y gŵyr,
 I gyffwrdd â'r bardd, y wawr hardd, yn yr hwyr.

59.

Tra bo rhew yn dew ar dwyn,
 Ia'n y cwm, a llwm y llwyn,
 Ydd wy'n ddi fraw'n cyweiriaw cân,
 Yn fardd hy mewn tŷ, min tân :
 Byw fal hyn mewn bwthyn bach,
 Brenin wyf, a'm bron yn iach.

* Yng Ngheredigion priodolir y pennill hwn i Edward Richard, o Ystrad Meurig; ond ym Morganwg, i Wiliam Ifan, o Lanelltud Nedd.

Ni welodd neb o fewn fy safn
 Erioed un datu o gwrw ;
 A thra bo'r frân yn gwneyd ei nyth
 Ni'm gwelir byth yn feddw.

Mae llefain mawr a gwaeddi
 Yn Ystrad Ffin eleni,
 A'r cerryg mân yn toddi'n blwm,
 Rhag ofn Twm Sion Cati.

Ofer ydyw saethu'r seren,
 Ofer golchi traed hwyaden ;
 Ofer ydyw, cofia'r ddammeg,
 Iro tor yr hwch â bloneg :
 Ofer ceisio grawnwin deall
 Ar fwyeri, drain, ac ysgall ;
 Ofer disgwyl y felgafod
 Yn ddefnynau ar y wermod :
 Ofer, ffol yw'r dyn sy'n tybied
 Ei fod heb farn yn medru cerdded :
 Ni chariodd ei erioed ei gynffon
 Wrth fodd pawb, mae'n hyspys ddigon.

Mae'm calon i mor drymed
 A'r march sy'n dringo'r rhiw ;
 Wrth geisio bod yn llawen,
 Nis medraf yn fy myw :
 Mae'm hesgid fach yn gwasgu
 Mewn man na wyddoch chwi ;
 A llawer gofid meddwl
 Sy'n torri'm calon i.

Ofer yw, er maint fo rhinwedd,
 Dysg, a dawn, a hir amynedd,
 Geisio byth, gwrandëwch y testun,
 Ddala tafod merch ysgymmun.

Anhyfryd beth yw methu ;
 A ffwyl ar ddyn yw ffaelu ;
 Ni wel fwynder glwysber glân,
 Nac un awr gân a gwenu.

Dyn cwynfanllyd ynfyd wyf,
 Gwr yn wyllt i'w gur a'i nwyf,
 Yn dwyn nod gresyndod serch,
 Gwewyr mawr o garu merch ;
 Tost yw'r fron a'r galon gaeth,
 Lle rhy serch yn llwyr ei saeth ;
 Ond gresynach, tostach twyll,
 Yw ias pen heb naws y pwyll.

Pe tybiwn i y gwyddai'm crys
 Yn yspys fy nghyfrinach,
 Ni ddeuai, dros ei daflu i'r fflam,
 I'm canlyn gam ym mhellach.

Pe caem ni fwyd y bore,
 A bregwest gyda'r dydd,
 A bolaid fawr o fwdran,
 A chinio hanner dydd,

A bara a chaws bryd godro,
 A bwyd wrth fyn'd i'r glwyd,
 A swper yn ddigonol,
 Ni ynganem ni am fwyd.*

69.

Cân di bennil mwyn i'th nain,
 Fe gân dy nain i tithau ;
 Nid yw hyny ddim i neb,
 Ond talu'r echwyn adre'.

70.

I'm cinio cael bresygen
 Cawn yn fy nwrn erfinen,
 Bara barlys coch i'm 'sgâr:—
 Tewheais fel iar i'w thalcen.
 Lle bai rhyw lewndid lawer,
 Cawn fwdran sur i'm swper,
 A chydag ef, drwy ffillach ffraeth,
 Cawn faidd a llaeth dau hanner.

71.

Er gweled y llyisiau yn wyrdd ac yn hardd,
 Mae'n enbyd bod neidr dan gel yn yr ardd ;
 A chwithau, wŷr trechol, 'dd wy'n ofni'n rhy dost,
 Mai cariad morforwyn yw'ch crefydd a'ch bost.

* Y mae'r pennill hwn yn gofyn am eglurnod. Cyffes credo nyddwragedd yr amser gynt ydyw. Codent at eu gwaith ym mhell cyn y dydd; a dalient ato nes y byddai'r nos wedi cerdded yn lled bell. Y "bwyd y bore" oedd y pryd cyntaf, yr hwn a fwyteid wrth oleu canwyll; y "felaid fawr o fwdran" oedd y trydydd pryd, yn rhywle o naw i ddeg, rhwng boreufwyd a chiniaw am ddeuddeg; "pryd godro" ydoedd o ddeutu canol y pryd-nawn, a'r "bwyd wrth fyn'd i'r glwyd" oedd y pryd a gymmerid pan fo'r ieir yn myned i glwydo neu gysgu ym min yr hwyr, i wella pwyll nes dyfod swper. Gwelir fod y gwragedd da hyn mor ymwadol ag ymfoddloni ar ddim ond saith bryd y dydd. Pan fyddai dim ond un yn canu'r pennill, dywedai: "Pe cawn i . . . Ni ynganwn i;" er mwyn iddo fod yn gymhwysach. Gwelir nad oes son am "ddysglaid" neu "gwpanaid o de" yn y pennill.

72.

O, rhyfedd yw'r ffoledd a'r màledd mewn merch !
 Er hacred y mab, lle bo'n gadarn ei serch,
 A'i fod yn flin elyn i'w thad ac i'w mam,
 Hi a'i dilyn hyd angen, bid cymhwys bid cam.

73.

Caru'm mhell a charu'n agos,
 Newid cariad bob pythefnos ;
 Er hyn i gyd ni all fy nghalon
 Lai na charu'r hen gariadon.

74.

Ydd wyt ti'n hardd tu hwnt i neb,
 A theg yw'th wyneb serchus ;
 Ail i ti, 'r ysgeiddig fun,
 Ni welais un o'r ynys.

75.

Ffol wyf fi, a ffol yw bagad,
 Ffol yw'r mab ni charo'i gariad ;
 A ffol iawn yw'r mab a garo
 Lle na bo dim cariad iddo.

76.

Os bûm ffol, mi fyddaf ffelach ;
 Mwy nid af i ymgais ffrilach,
 I gael gair fy mod ya chwannog
 I garu'r merched saith-am-geiniog.

77.

Dyn a garo lwyddiant mawr,
 Cwnned beunydd gyda'r wawr :
 Dyn a lwyddwys yn ei waith,
 Cysged beunydd hyd awr saith.

Er nad wyf ond dierth yma,
 Fel rhyw 'dderyn ar ddisgynfa,
 Nid wy'n prisio am wŷr trawsion,
 Mwy na'r gath sy'n siglo'i chynffon.

Gwell bara haidd a heddwch
 Na bara can a garrwch ;
 Gwell na llys brenin, Duw a'i gwŷr,
 Cwr perth mewn llwyr lonyddwch.

Mi wrthodais, ffol yr oeddwn,
 Ferch a garai'r tir a gerddwn ;
 Ac a gerais, do, 'n garedig,
 Ferch a'm gwerthai am ychydig.

Yr hwn sy'n teithio môr a thir,
 Er caffael gwir gyfeillion,
 Gwiliad ei fod yn rhy chwit-chwat
 Rhag taro at elynion ;
 Gan fod bleiddiaid lawer haid,
 Yn awr fal defaid dofion.

Do, mi welais heddyw'r boreu
 Ferch a gawn pan fynnwn innau ;
 Ac a welais, do, brydnawn,
 Ferch a garwn, ac nis cawn.

PROFIAD CEISPWL.

RHIF 2.

DYGWYDDODD tro lled drwstan arnaf er ys amryw flynyddoedd yn ol, ac effeithiodd ar fy nghymmeriad yn fwy na dim a gyfarfum yn ystod fy holl oes, o herwydd i mi fod mor ysgyfala yn cyflawni fy swydd. Cefais fy anfon ym mhell oddi cartref gan fy meistr-iaid, sef y cyfreithwyr, at dyddynwr ag oedd "wedi myned yn ol," fel y dywedir, "yn ei amgylchiadau." Yr oedd arno i'w feistr tir amryw ardrethoedd heb ea talu. Cefais bob awdurdod angenrheidiol i gymmeryd meddiant o'r cwbl o'r anifeiliaid oedd ar y fferm. Aethym â dyn ieuanc dibrofiad fel cynnorthwywr; cyrhaeddasom yno yn bur fore, a chasglasom y ceffylau, y gwartheg, ac ychydig ddefaid oedd yno, a chawsom gynnorthwy y ddau fab cyn diwedd i'w cael yn ddiogel i'r "cae tŷ" (*farm-yard*). Ar hyn daeth yr hen wr, sef y perchenog, allan i'n cyfarfod. "Bore da," meddwn i wrtho; "bore da, gyfaill bach," ebai yntau; "gobeitho na chawsoch lawer o drafferth gyda'r creaduriaid." "O na," meddwn innau, "dyna yw ein gwaith, ond gwaith digon diflas i ni, ac yr enwedig i chwi, yr hen wr." "O, wel," atebai yntau, "nid oes genyf le i achwyn am ddim oll; mae yn deilwng i'r meistr tir gael yr hyn sy ddyledus iddo; ac am danoch chwi, gyfaill, nid oes dim bai yn y byd; rhaid i chwi gyflawni eich dyledswydd. Yr oeddyn yn myned at ein boreufwyd yn awr, ac y mae cyflawn roesaw i chwithau eich dau ddyfod i gydgyfranogi â ni; rhaid eich bod mewn angen am rywbeth i'w fwyta eich dau erbyn hyn." Gwir oedd hynny; ac aethom i mewn, eisteddwyd wrth y bwrdd, yna gofynodd yr

hen frawd fendith ar y trugareddau, a dechreuai siarad yn grefyddol iawn, ei fod yn teimlo ei hun yn ymostwng yn hollol i drefn y Rhagluniaeth fawr oedd yn trefnu pob peth; nad oedd yn disgwyl dim yng wahanol, gan mai felly y rhyngai bodd y Penllywodraethwr. Buom gryn amser (o herwydd yr holl siarad) wrth y boreufwyd, a theimlwn yn wirioneddol ddrwg dros yr hen frawd a'i deulu, yn enwedig dros y plant ag oedd yno. Pan oeddym ar gychwyn allan, "O," meddai yr hen wr, "ein harferiad ni bob amser yw cynnal tipyn o wasanaeth crefyddol bob bore ar ol boreufwyd, sef darllen pennod a myned dipyn i weddi; ac os aroswech chwithau eich dau i gyđuno â ni byddai yn dda iawn genyf. Teimlais ar unwaith, gan ein bod wedi cael ein porthi mor gysurus ganddo, mai gwell a gweddusach i ni aros iddo fyned drwy hynny o wasanaeth. Rhaid cyfaddef mai o barch i'r hen gyfaill, ac nid o herwydd bod genym ryw lawer o archwaeth at y gwaith, yr arosasom. Galwyd pawb yng nghyd, ymaflodd yntau yn y Beibl mawr, a darllenodd y bennod fwyaf y clywais son am dani erioed, gan wneyd sylwadau arni wrth fyned ym mlaen; aeth hynny i'r pen rywbryd, ac yna aethom ar ein gliniau; a dyna lle y bu yr hen greadur "yn amgylchynu môr a thir," ac yn son am Iuddewon a Chenhedloedd; daeth cyn y diwedd i erfyn am fendith "ar y ddau gyfaill ag oedd Rhagluniaeth wedi eu dwyn o dan ein cronglwyd;" a dyna y weddi wedi cyrhaedd yr Amen.

Gwnaethom bob brys i fyned allan, a'r hen frawd gyda ni; ond, Ow! nid oedd yr un creadur byw i'w weled yn un man, ond rhyw chwech neu saith o wyddau ar y "grein"—yr oll wedi eu hysgubo ym-

aith. Canfuais ar unwaith ein bod "*wedi ein gwerthu*" yn deg; collais bob rheolaeth ar fy nhymmerau, a bygythiais y rhoddwn y ffon oedd yn fy llaw ar gefn yr hen bryfyn. Chwarddai yntau yn iachus, yr hyn a'm cynhyrfai innau yn fwy o lawer; dywedais wrth y bachgen oedd gyda mi: "Dos â'r gwyddau yna at eu gilydd, fel y byddo genym rywbeth i ddangos ein bod wedi bod yma." "*Hysh, hwy lac,*" gwaeddai yr hen ddyn; a dyma y rhai hynny yn rhoi ysgrêch, ac yn cyd-godi ar eu hadenydd, a ffwrdd â hwy dros ben y tai a'r gwrychoedd na wyddai neb i ba le. Triniais yr hen ffermwr yn dda, a dannodais iddo ei ffug-grefydd-older a'i ystryw drygionus; ond atebai fi gyda phob hynawsedd, gan fy nghynghori "i gadw ac i lywodr-aethu fy nhymmerau yn well yn wyneb profedigaethau o'r fath," yr hyn a'm gyrrai innau yn saith gwaeth. Aethym oddi yno, fel y mae gwaethaf adrodd, dan dyngu a rhegu. Aeth yr ystori ar led, a chafais "hi yn fy nannedd," fel y dywedir, tra y bûm yn y swydd.

LLIWIAU'R GWALLT.

Y MAE o bwys i ddyn, ac i ddynion ereill hefyd, pa beth yw lliw ei wallt; canys,

Gwallt du, gofidus;
 Gwallt gwineu, dawnus;
 Gwallt melyn, lleuog;
 Gwallt coch, cynddeiriog.

Ymddengys gan hynny mai'r gwallt mwyaf dymunol ei liw ydyw y gwineu. Yn amser y **Mabinogion**, gwallt melyn a gyfrifid yr harddwch mwyaf ar rian-

edd; a mynych y dywedir am danynt fod eu gwallt
 “cyn felyned a blodau'r banadl;” a soniwn ninnau,
 ddiweddariaid dirywiedig, weithiau am wallt plentyn
 tlws, ei fod “cyn felyned a'r olden.”

ORIAU'R FLWYDDYN.

Y MAE rhai o'n rhigyman poblogaidd yn anghywir o
 barth ffaith, lle mae'r ffaith yn ddigon amlwg, ac o
 fewn cyrhaedd pob dyn a fyddo yn berchen ar synwyr
 cyffredin. Un o'r cyfeiliornadau gwerinaidd hyn sydd
 yng nghylch nifer yr oriau mewn blwyddyn, yr hwn
 sydd wedi myned dan ystrydeb yn y pennill canlynol:

“*Deunaw mil* o oriau hirion

Sydd ym mlwyddyn drom y galon,

A saith gant, a *thrigain* hefyd,

A thair awr a phedair mynyd.”

Sef yw hynny, mewn rhifnodau, 18763 o oriau, a 4 o
 fynydau: ac nid gwaeth i chwi geisio llusgo yr afanc
 allan o Llyn Llion na cheisio darbwylllo ambell ddyndyn
 nad oes cynnifer a hyn o oriau yng nghorff y flwydd-
 yn; pryd nad oes, mewn gwirionedd, mo hanner
 hynny ynddi, yr hyn sydd ddigon hawdd i bawb ei
 ddarganfod. Gwyddys mai 365 o ddiwrnodau sy
 mewn blwyddyn, a 24 awr mewn diwrnod; llaosoger
 y rhai hyn â'u gilydd (365 x 24), a cheir y daill yn
 8760; chwaneger at hyn y 6 awr sy dros ben y 365 o
 ddyddiau cyfain yn y flwyddyn, a cheir yr holl gyfan-
 swm yn 8766, sef llai o gryn lawer na hanner y nifer
 a grybwyllir yn yr hen rigwm. Nid pell iawn o'r nod
 a fuasai dywedyd:

Y mae wyth fil o oriau
 O fewn blwyddyn drom y galon,
 A saith gant, a thrigain hefyd,
 A chwech awr, a phedair mynyd.

Yn rhyw fodd neu gilydd, ymddengys i mi fod y Cymry i raddau yn gyffelyb i bobl y Dwyrain, yn analluog i amgyffred *nifer* pethau, os bydd y nifer hwnnw yn nifer mawr. Y mae mil, a myrdd, a mil-iwn, gellid meddwl, i ambell un braidd yn eiriau cyfystyr; ac o herwydd pa ham anfynych iawn y gellir ymddibynu yn gwbl ar gywirdeb rhifedi y cyfarfyddom â hwynt yn y cylchgronau a'r newyddiaduron Cymreig. Rhaid cyfaddef fod y dull Cymreig, neu yn hytrach y dull Celtig, o gyfrif yn un lled drwstan; ond nid yw mewn un modd mor drwstan ag i gyfreithloni un o bob cant o'r camsyniadau dybryd a welir yn britho ein cyfnodolion.

Camsynied bychan mewn cymhariaeth, a wnaeth awdwr canu "Morgan Jones o'r Dolau," pan y dywedodd,

"Mae saith milltir a saith ngain
 O Bont Llanbedr i Bont Llundain;
 Cerddwn rhai'n ar ben fy ngliniau
 Er mwyn Morgan Jones o'r Dolau;

er bod yma ryw hanner can milltir o amryfusedd; yr hyn sy gryn lawer mewn nifer mor fychan a dan gant; canys nid oes llai na dau gan milltir faith "o Bont Llanbedr i Bont Llundain."

DANGOSEG:

Aeronwydd Margam	21
Alarch, y llên am dano	67
Arawn	25
Arth, y llên am dani	54
Arthur, ei dwmpathau	3
Bardd Cwsg, traddodiad am dano	4
Beili Einon, y ferch o'r	30
Bragwr, gwraig y	40
Brân, y llên am dani	70
Breuddwyd gwraig y Calchwr	103
Breuddwyd, pennill ynddo	29
Bryn Rhosog, bwci	75
Bwci Bryn Rhosog	75
Bwci Melyn Bach y Cwm	85
Calchwr, gwraig y	103
Cân y Ffermwr	5
Cân Serch	28
Capan Cornicyll	71
Carw, y llên am dano	56
Cath Ddu, y llên am dani	74
Cawrfil, y llên am dano	57
Ceiliog, y llên am dano	73
Ceiliog Gwyn	74
Ceisawl, ei brofiad	16, 112
Coesau Prenau	35
Cog, y llên am dani	65
Colomen, y llên am dani	72
Corelwest, ei yspryd	22
Cornchwigl, y llên am dani	71
Cornicyll, y llên am dano	71
Crechydd, Crychydd, y llên am dano	71
Crŷyr Glas, y llên am dano	71
Cwow, y llên am dani	65
Cwm Coednerth, bwci y lle	85
Cwpan Nant Eos	83
Cwrt y Felin Wynth	98

Cydwely Anghynhes	36
Cyheuraeth	9
Dryw, y llên am dano	60, 63
Dwy Goes Bren	37
Dydd Mercher y Llundw	97
Dydd Sul y Gwrychon	96
Dylluan, y llên am dani	59
Eryr, y llên am dano	57
Ffermwr, cân iddo	5
Ffrancwr Ieuanc, y	39
Ffynnon Fyw, y	20
Giach y Garrau	70
Gwennol, y llên am dani	63
Gwraig y Bragwr, ei chyfrwysdra	40
Gwraig y Calchwr, ei breuddwyd	103
Gwrychon, Sul y	96
Gwyliau Ma'r	64
Hebog, y llên am dano	59
Hen Bedolau...	93
Hir yw aros Arawn	25
Iolo Morganwg, breuddwyd am dano	103
Llaw Oer, y	81
Llên y Milod...	50
Llew, y llên am dano	52
Llewpard, y llên am dano	54
Lliwiau'r Gwallt	114
Margam, Aeronwydd	21
Melin Wynt, y Cwrt	98
Merch Anffodus	1
Merch o'r Beili Eion	30
Mercher y Llundw	97
Milod, eu llên	50
Nans, Modryb	101
Nansi'r Fagaboniad	32
Nant Eos, Cwpan	83
Nat Pen Cefn	33
Neidiau Arthur	3
Neidr a'r Plentyn	92
Oriau'r Flwyddyn	115
Owain Gruffydd o Lanystumdwy	29
Pardus, y llên am dano	54
Pedolau Hen...	93

Pelen a'r Giach	70
Penaeth Coleg Rhydychain	78
Pennillion	43, 87, 105
Pennill mewn Breudfwyd	29
Pioden, Piogen, Pi, y llên am dani	68
Plentyn a'r Neidr	92
Profiad Ceispwl	16, 112
Rhisiart Iorwerth Brydydd	19
Rhisiart, Edward, o Ystrad Meurig	78, 106
Robert, Tomos, o Gwrt y Felin Wynt	101
Seroh, cân arno	28
Siacci Bryn Sinsir, ei ymgyrch â'r bwei	76
Siarlo Bach	99
Sul y Gwrychon	96
Suliau y Garawys	96
Toeli, y	8
Tolaeth	9
Tomos Robert	101
Traddodiad am y Bardd Cwsg	4
Tregaian, gwr tylwythog	7
Tro ar Fyd	23
Twmpathau Arthur	3
Tylwythog wr Tregaian	7
Tylluan, y llên am dani	59
Wynn, Elis, traddodiad am dano	4
Y Cydwely Anghynhes	36
Y Ddwy Goes Bren	35
Y Dylluan (a gamargraffwyd y tylluan)	59
Y Ferch Anffodus	1
Y Ferch o'r Beili Einon	30
Y Ffynnon Fyw	20
Y Ffrancwr Ieuane	39
Y Llaw Oer	81
Y Plentyn a'r Neidr	92
Yspryd Corelwest	22
Ysgolheigion Ystrad Meurig	78
Ystrad Meurig, ysgolheigion y lle	78
Y Toeli	8
Y Wennol	63

ABERYSTWYTH :
JOHN MORGAN, AEGRAFFYDD, SWYDDFA YE "OBSERVER,"
1, NORTH PARADE.

TRÜBNER AND CO.'S PUBLICATIONS.

AMERICAN LINGUISTICS.

Howse.—A Grammar of the Cree Language. With which is combined an analysis of the Chippeway Dialect. By Joseph Howse. 8vo. cl., pp. xx. and 324. 7s. 6d.

Ludewig.—The Literature of the American Aboriginal Languages. By Hermann E. Ludewig. With Additions and Corrections, by Prof. W. W. Turner. Edited by N. Trübner. 8vo. cl., pp. xxiv. and 258. 10s. 6d.

Markham.—Quichua Grammar and Dictionary. Contributions towards a Grammar and Dictionary of Quichua, the Language of the Yncas of Peru; collected by Clements R. Markham. Crown 8vo. cl., pp. 223. £1 11s. 6d.

Markham.—Ollanta: A Drama in the Quichua Language. Text, Translation, and Introduction. By Clements R. Markham. Crown 8vo. cl., pp. 128. 7s. 6d.

Nodal.—Elementos de Gramática Quichua ó Idioma de los Yncas. Bajo los Auspicios de la Redentora, Sociedad de Filántropos para mejorar la suerte de los Aborígenes Peruanos. Por el Dr. José Fernandez Nodal. Royal 8vo. cl., pp. xvi. and 441. Appendix, pp. 9. £1 5s.

Nodal.—Los Vinculos De Ollanta y Cusi-Kcuyllor. Drama en Quichua. Obra compilada y Espurgada con la version Castellana al Frente de su testo por el Dr. José Fernandez Nodal, bajo los Auspicios de la Redentora, Sociedad de Filántropos Para Mejorar la Suerte de los Aborígenes Peruanos. Roy. 8vo. bds., pp. 70. 7s. 6d.

ARABIC LITERATURE AND PHILOLOGY.

Ahlwardt.—The Diváns of the Six Ancient Arabic Poets, Ennábiga, 'Antara, Tarafa, Zuhair, 'Algama, and Imruolgais; chiefly according to the MSS. of Paris, Gotha, and Leyden, and the collection of their Fragments: with a complete list of the various readings of the Text. Edited by W. Ahlwardt. 8vo. pp. xxx., 340, sewed. 12s.

Alif Laïlat wa Laïlat.—The Arabian Nights, in Arabic. 4 vols. 4to. pp. 495, 493, 442, 434. Cairo. £3 3s.

This celebrated Edition of the Arabian Nights is now, for the first time, offered at a price which makes it accessible to Scholars of limited means.

Koran (The).—Arabic Text, lithographed in Oudh, A.H. 1284 (1867). 16mo., pp. 942. 7s. 6d.

The printing, as well as the outer appearance of the book, is extremely tasteful, and the characters, although small, are very legible. As a cheap edition for reference this is preferable to any other, and its price puts it within the reach of every Oriental scholar. It is now imported from India, for the first time.

Leitner.—Introduction to a Philosophical Grammar of Arabic. Being an attempt to discover a few Simple Principles in Arabic Grammar. By Dr. G. W. Leitner. 12mo. sd. 3s.

Leitner.—Arabic Grammar in Urdu. By Dr. G. W. Leitner. 12mo. sd. 2s.

Newman.—A Dictionary of Modern Arabic. 1. Anglo-Arabic Dictionary. 2. Anglo-Arabic Vocabulary. 3. Arabo-English Dictionary. By F. W. Newman. In 2 vols. crown 8vo. cl., pp. xvi. and 376, 464. £1 1s.

Newman.—A Handbook of Modern Arabic, consisting of a Practical Grammar, with numerous Examples, Dialogues, and Newspaper Extracts, in a European Type. By F. W. Newman. Post 8vo. cl., pp. xx. and 192. 6s.

Tabari.—Chronique de Abou-Djafar-Mohammed-Ben-Djarir-Ben-ÿezid. Traduite par Monsieur Hermann Zotenberg. Vol. I. 8vo. pp. 608. Vol. II. 8vo. pp. ii. and 252. Vol. III. 8vo. pp. 752. Sewed. (To be completed in Four Volumes.) 7s. 6d. each

ASSYRIOLOGY.

- Hincks** — Specimen Chapters of an Assyrian Grammar. By the late Rev. E. Hincks, D.D. 8vo. sd., pp. 44. 1s.
- Rawlinson.**—A Commentary on the Cuneiform Inscriptions of Babylonia and Assyria, including Readings of the Inscription on the Nimrud Obelisk, and Brief Notice of the Ancient Kings of Nineveh and Babylon. By Major H. C. Rawlinson. 8vo. sd., pp. 84. 2s. 6d.
- Rawlinson.**—Outlines of Assyrian History, from the Inscriptions of Nineveh. By Lieut.-Col. Rawlinson, C.B., followed by some Remarks by A. H. Layard, D.C.L. 8vo. sd., pp. xlv. 1s.
- Sayce.**—An Assyrian Grammar for Comparative Purposes. By A. H. Sayce, M.A. 12mo. cl., pp. xvi. and 188. 7s. 6d.

BUDDHISM AND THE PALI LANGUAGE.

- Alabaster.**—The Wheel of the Law: Buddhism illustrated from Siamese Sources by the Modern Buddhist, a Life of Buddha, and an account of the Phra Bat. By Henry Alabaster. Demy 8vo. pp. lviii. and 324. 14s.
- Alwis.** — Buddhist Nirvána; a Review of Max Müller's Dhammapadam. By James D'Alwis. 8vo. sd., pp. x. and 140. 6s.
- Alwis.**—Páli Translations. Part First. By James D'Alwis. 8vo. sd., pp. 24. 1s.
- Alwis.** — A Descriptive Catalogue of Sanskrit, Pali, and Sinhalese Literary Works of Ceylon. By James D'Alwis. In Three Vols. Vol. I., pp. xxxii. and 244, sd. 8s. 6d.
Vols. II. and III. in preparation.
- Beal.**—The Romantic History of Sakya Buddha: translated from the Sanskrit into Chinese by *Djnanakuta* (A.D. 600), and from the Chinese into English by the Rev. Samuel Beal. (In preparation).
- Beal.**—Travels of Fah Hian and Sung-Yun, Buddhist Pilgrims from China to India (400 A.D. and 518 A.D.) Translated from the Chinese, by S. Beal, B.A. Crown 8vo. cl., ornamental, with a coloured map, pp. lxxiii. and 210. 10s. 6d.

- Beal.**—A Catena of Buddhist Scriptures from the Chinese. By S. Beal, B.A. 8vo. cl., pp. xiv. and 436. 15s.
- Bigandet.**—The Life or Legend of Gaudama, the Buddha of the Burmese, with Annotations. The ways to Neibban, and Notice on the Phongyies, or Burmese Monks. By the Right Reverend P. Bigandet. 8vo. sd., pp. xi., 538, and v. £1 11s. 6d.
- Buddhaghosha's Parables :** translated from Burmese by Captain H. T. Rogers, R.E. With an Introduction containing Buddha's Dhammapadam, or, Path of Virtue; translated from Pali by F. Max Müller. 8vo. cl., pp. 378. 12s. 6d.
- Childers.**—Khuddaka Patha. A Páli Text, with a Translation and Notes. By R. C. Childers. 8vo. pp. 32.
- Childers.**—A Páli-English Dictionary, with Sanskrit Equivalents, and with numerous Quotations, Extracts, and References. Compiled by Robert Cæsar Childers. First Part, Imperial 8vo. stiff covers, pp. 276. Double Columns. £1 4s.
The first Pali Dictionary ever published. The Second Part, completing the Work, is in the Press.
- Childers.**—A Páli Grammar for Beginners. By Robert C. Childers. In 1 vol. 8vo. cloth. [In preparation.
- Childers.**—Notes on Dhammapada, with special reference to the question of Nirvâna. By R. C. Childers, 8vo. sd., pp. 12. 1s.
- Childers.**—On the Origin of the Buddhist Arthakathás. By the Mudliar L. Comrilla Vijasinha, Government Interpreter to the Ratnapura Court, Ceylon. With an Introduction by R. C. Childers. 8vo. sewed. 1s.
- Childers.**—Notes on the Sinhalese Language. No. 1. On the Formation of the Plural of Neuter Nouns. By R. C. Childers. Demy 8vo. sd., pp. 16. 1s.
- Coomára.**—Sutta Nipáta; or, the Dialogues and Discourses of Gotama Buddha (2500 years old). Translated from the original Páli, with Notes and Introduction, by Sir Mutu Coomára. Cr. 8vo. cl., pp. xxxvi. and 160. 6s.

Coomára.—The Dáthávansa; or, the History of the Tooth Relic of Gotama Buddha. The Páli Text, and Translation into English, with Notes. By Sir Muta Coomára Demy 8vo. cl., pp. 174. 10s. 6d.

English Translation, with Notes. 6s.

Cunningham.—The Bhilsa Topes: or, Buddhist Monuments of Central India: comprising a brief Historical Sketch of the Rise, Progress, and Decline of Buddhism; with an Account of the Opening and Examination of the various Groups of Topes around Bhilsa. By Brev.-Major Alexander Cunningham. Illustrated with thirty-three Plates. 8vo. cl., pp. xxxvi. 370. £1 1s.

Cunningham.—The Ancient Geography of India. I. The Buddhist Period, including the Campaigns of Alexander, and the Travels of Hwen-Tsang. By Alexander Cunningham, Major-General. With thirteen Maps. 8vo. cl., pp. xx. 590. £1 8s.

Eitel.—Handbook for the Student of Chinese Buddhism. By the Rev. E. J. Eitel. Crown 8vo. cl., pp. viii. and 224. 18s.

Eitel.—Buddhism: its Historical, Theoretical, and Popular Aspects. In Three Lectures. By Rev. E. J. Eitel, M.A., Ph.D. Second Edition. Demy 8vo. sd., pp. 130. 5s.

Fausböll.—The Dasaratha-Játaka, being the Buddhist Story of King Ráma. The original Páli Text, with a Translation and Notes by V. Fausböll. 8vo. sd., pp. iv. and 48. 2s. 6d.

Fausböll.—Two Játakas. The Original Páli Text, with an English Translation and Critical Notes. By V. Fausböll. 8vo. sd., pp. 14. 1s.

Fausböll.—Five Játakas, containing a Fairy Tale, a Comical Story, and Three Fables. In the original Páli Text, accompanied with a Translation and Notes. By V. Fausböll. 8vo. sd. pp. viii. and 72. 6s.

Fausböll.—Ten Játakas. The Original Páli Text, with a Translation and Notes. By V. Fausböll. 8vo. sd. pp. xiii. and 128. 7s. 6d.

Kistner.—Buddha and his Doctrines. A Bibliographical Essay. By Otto Kistner. Imp. 8vo. sd., pp. iv. and 32. 2s. 6d.

Müller.—Lecture on Buddhist Nihilism. By F. Max Müller, M.A. (Translated from the German). Fcap. 8vo. sewed. 1s.

Nagananda; or, the Joy of the Snake-World. A Buddhist Drama in Five Acts. Translated into English Prose, with Explanatory Notes, from the Sanskrit of Sri-Harsha-Deva. By Palmer Boyd, B.A. With an Introduction by Professor Cowell. Crown 8vo. cl., pp. xvi. and 100. 4s. 6d.

Schlagintweit.—Buddhism in Tibet. Illustrated by Literary Documents and Objects of Religious Worship. With an Account of the Buddhist Systems preceding it in India. By Emil Schlagintweit, LL.D. With a Folio Atlas of 20 Plates, and 20 Tables of Native Prints in the Text. Royal 8vo. bds., pp. xxiv. and 404. £2 2s.

Steele.—An Eastern Love Story. Kusa Játakaya: A Buddhistic Legendary Poem, with other Stories. By Thomas Steele, Ceylon Civil Service. Crown 8vo. cl., pp. xii. and 260. 6s.

CHINESE LANGUAGE, LITERATURE, & RELIGIONS.

Bretschneider.—On the Knowledge Possessed by the Ancient Chinese of the Arabs and Arabian Colonies, and other Western Countries mentioned in Chinese Books. By E. Bretschneider, M.D. 8vo. sd., pp. 28. 1s.

Chalmers.—The Origin of the Chinese; an Attempt to Trace the connexion of the Chinese with Western Nations in their Religion, Superstitions, Arts, Language, and Traditions. By John Chalmers, A.M. Foolscap 8vo. cl., pp. 78. 2s. 6d.

Chalmers.—The Speculations on Metaphysics, Polity, and Morality of "The Old Philosopher" Lau Taze. Translated from the Chinese, with an Introduction by John Chalmers, M.A. Fcap. 8vo. cl., pp. xx. and 62. 4s. 6d.

Dennys.—China and Japan. A complete Guide to the Open Ports of those Countries, together with Peking, Yeddo, Hong Kong, and Macao; forming a Guide Book and Vade Mecum for Travellers, Merchants, and Residents in general; with 56 Maps and Plans. By Wm. Frederick Mayers, N. B. Dennys, and Charles King. Edited by N. B. Dennys. In one volume. 8vo. hf. bd., pp. 600. £2 2s.

- Doolittle.**—A Vocabulary and Handbook of the Chinese Language. Romanized in the Mandarin Dialect. In Two Volumes comprised in Three Parts. By Rev. Justus Doolittle. Vol. I. 4to. pp. viii. and 548. Vol. II. Parts II. and III. pp. vii. and 695. £1 11s. 6d. each vol.
- Douglas.**—Chinese-English Dictionary of the Vernacular or Spoken Language of Amoy, with the principal variations of the Chang-Chew and Chin-Chew Dialects. By the Rev. Carstairs Douglas, M.A., LL.D. 1 Vol. Imp. 8vo. cl., double columns, pp. 632. £3 3s.
- Edkins.**—China's Place in Philology. An Attempt to show that the Languages of Europe and Asia have a common origin. By the Rev. Joseph Edkins. Crown 8vo. cl., pp. xxiii. and 403. 10s. 6d.
- Edkins.**—A Vocabulary of the Shanghai Dialect. By J. Edkins. 8vo. half-calf., pp. vi. and 151. £1 1s.
- Edkins.**—A Grammar of Colloquial Chinese, as exhibited in the Shanghai Dialect. By J. Edkins, B.A. Second edition, corrected. 8vo. half-calf, pp. viii. and 225. £1 1s.
- Edkins.**—A Grammar of the Chinese Colloquial Language, commonly called the Mandarin Dialect. By Joseph Edkins. Second Edition. 8vo. half-calf, pp. viii. and 279. £1 10s.
- Eitel.**—Handbook for the Student of Chinese Buddhism. By the Rev. E. J. Eitel. Crown 8vo. cl., pp. viii. and 224. 18s.
- Eitel.**—Feng-Shui: or the Rudiments of Natural Science in China. By the Rev. E. J. Eitel, M.A., Ph.D. Second Edition. Demy 8vo. sd., pp. vi. and 84. 6s.
- Eitel.**—Buddhism; its Historical, Theoretical, and Popular Aspects. In Three Lectures. By Rev. E. J. Eitel, M.A., Ph.D. Second Edition. Demy 8vo. sd. pp. 130. 5s.
- Hernisz.**—A Guide to Conversation in the English and Chinese Languages, for the use of Americans and Chinese in California and elsewhere. By Stanislas Hernisz. Square 8vo. sd., pp. 274. 10s. 6d.

- Legge.**—The Chinese Classics. With a Translation, Critical and Exegetical Notes, Prolegomena, and Copious Indexes. By James Legge, D.D. In seven vols.
- Vol. I. containing Confucian Analects, the Great Learning, and the Doctrine of the Mean. Imp. 8vo. cl., pp. 526. £2 2s.
- Vol. II. containing the Works of Mencius. Imp. 8vo. cl., pp. 634. £2 2s.
- Vol. III. Part I. containing the First Part of the Shoo-King, or the Books of Tang, the Books of Yu, the Books of Hea, the Books of Shang, and the Prolegomena. Imp. 8vo. cl., pp. viii. and 280. £2 2s.
- Vol. III. Part II. containing the Fifth Part of the Shoo-King, or the Books of Chow, and the Indexes. Imp. 8vo. cl., pp. 281—736. £2 2s.
- Vol. IV. Part I. containing the First Part of the She-King, or Lessons from the States; and the Prolegomena. Imp. 8vo. cl., pp. 182—244. £2 2s.
- Vol. IV. Part II. containing the First Part of the She-King, or the Minor Odes of the Kingdom, the Greater Odes of the Kingdom, the Sacrificial Odes and Praise-Songs, and the Indexes. Imp. 8vo. cl., pp. 540. £2 2s.
- Vol. V. Part I. containing Dukes Yin, Hwan, Chwang, Min, He, Wan, Seuen, and Ch'ing; and the Prolegomena. Imp. 8vo. cl., pp. xii., 148 and 410. £2 2s.
- Vol. V. Part II. Contents: Dukes Seang, Ch'aon, Ting, and Gal, with Tso's Appendix, and the Indexes. Imp. 8vo. cl., pp. 526. £2 2s.
- Legge.**—The Life and Teachings of Confucius, with Explanatory Notes. By James Legge, D.D. Reproduced for General Readers from the Author's work, "The Chinese Classics," with the original Text. Second edition. Crown 8vo. cl., pp. vi. and 338. 10s. 6d.
- Legge.**—The Life and Works of Mencius. With Essays and Notes. By James Legge, D.D. 8vo. cloth, pp. 410. 12s.
- Lobscheid.**—English and Chinese Dictionary, with the Punti and Mandarin Pronunciation. By the Rev. W. Lobscheid. In Four Parts. Folio, stiff covers, pp. viii. and 2016. £8 8s.

- Lobscheid.**—Chinese and English Dictionary, arranged according to the Radicals. By the Rev. W. Lobscheid. 1 vol. 4to. cl., pp. 600, double columns. £2 8s.
- Macgowan.**—A Manual of the Amoy Colloquial. By Rev. J. Macgowan. 8vo. sd., pp. xvii. and 200. £1 1s.
- Maclay and Baldwin.**—An Alphabetic Dictionary of the Chinese Language in the Foochow Dialect. By Rev. R. S. Maclay, D.D., and Rev. C. C. Baldwin, A.M. 8vo. half-bound, pp. 1132. £4 4s.
- Mayers.**—Illustrations of the Lamaist System in Tibet, drawn from Chinese Sources. By William Frederick Mayers. 8vo. sd., pp. 24. 1s. 6d.
- Mayers.**—The Chinese Reader's Manual. A Handbook of Biographical, Historical, Mythological, and General Literary Reference. By W. F. Mayers. Demy 8vo. cl., pp. xxiv. and 440. £1 5s.
- Medhurst.**—Chinese Dialogues, Questions, and Familiar Sentences, literally translated into English, with a view to promote commercial intercourse and assist beginners in the Language. By the late W. H. Medhurst, D.D. A new and enlarged Edition. 8vo. cl., pp. 226. 18s.
- Morrison.**—A Dictionary of the Chinese Language. By the Rev. R. Morrison, D.D. Two vols. Vol. I. pp. x. and 762; Vol. II. pp. 828, cloth. £6 6s.
- Rudy.**—The Chinese Mandarin Language after Ollendorff's New Method of Learning Languages. By Charles Rudy. In 3 volumes. Vol. I. 8vo. pp. iii. and 248. £1 1s.
- Smith.**—A Vocabulary of Proper Names in Chinese and English, of Places, Persons, Tribes, and Sects, in China, Japan, Corea, Assam, Siam, Burmah, The Straits, and adjacent Countries. By F. Porter Smith, M.B. 4to. half-bound, pp. vi., 72, and x. 10s. 6d.
- Smith.**—Contributions towards the Materia Medica and Natural History of China. For the use of Medical Missionaries and Native Medical Students. By F. Porter Smith, M.B. Imp. 4to. cl., pp. viii. and 240. £1 1s.
- Stent.**—A Chinese and English Pocket Dictionary. By G. C. Stent. 12mo. cl., pp. 250. 10s. 6d.

Stent.—A Chinese and English Vocabulary in the Pekinese Dialect. By G. C. Stent. 8vo. cl., pp. ix. and 677. £1 10s.

Stent.—The Jade Chaplet, in Twenty-four Beads. A Collection of Songs, Ballads, etc. (from the Chinese). By George Carter Stent. Cr. 8vo. cl., pp. 176. 5s.

Wade.—Yü-Yen Tzú-Erh Chi. A progressive course designed to assist the Student of Colloquial Chinese, as spoken in the Capital and the Metropolitan Department. In eight parts, with Key, Syllabary, and Writing Exercises. By Thomas Francis Wade, C.B. 8 vols. 4to. sd. Progressive Course, pp. xx., 296, and 16; Syllabary, pp. 126 and 36; Writing Exercises, pp. 48; Key, pp. 174 and 140. £4.

Wade.—Wén-Chien Tzŭ-Erh Chi. A series of papers selected as specimens of documentary Chinese, designed to assist Students of the language, as written by the officials of China. In sixteen parts, with Key. Vol. I. By Thomas Francis Wade, C.B. 4to. half-cloth, pp. xii. and 455; and iv., 72, and 52. £1 16s.

Williams.—A Syllabic Dictionary of the Chinese Language; arranged according to the Wu-Fang Yuen-Yin, with the Pronunciation of the Characters as heard in Peking, Canton, Amoy, and Shanghai. By S. Wells Williams, LL.D. 4to. cl., pp. 1320. £5 5s.

DRAVIDIAN LANGUAGES.

Arden.—A Progressive Grammar of the Telugu Language, with copious Examples and Exercises. In Three Parts. Part I. Introduction.—On the Alphabet and Orthography.—Outline Grammar and Model Sentences. Part II. A Complete Grammar of the Colloquial Dialect. Part III. On the Grammatical Dialect used in Books. By A. H. Arden, M.A. 8vo. sd., pp. xiv. and 380. 14s.

Caldwell.—A Comparative Grammar of the Dravidian, or South-Indian Family of Languages. By the Rev. R. Caldwell, LL.D. A Second, corrected, and enlarged Edition. [In the Press.]

EGYPTOLOGY.

Gliddon.—Ancient Egypt. Her Monuments, Hieroglyphics, History, and Archæology. By Geo. R. Gliddon, late U.S. Consul at Cairo. 15th ed. 4to. sd., pp. 68. 3s. 6d.

Osburn.—The Monumental History of Egypt, as recorded on the Ruins of her Temples, Palaces, and Tombs. By William Osburn. Illustrated with Maps, Plates, etc. 2 vols. 8vo. cl., pp. xii. and 461; vii. and 643. £2 2s.

Vol. I.—From the Colonization of the Valley to the visit of the Patriarch Abram.

Vol. II.—From the visit of Abram to the Exodus.

Palmer.—Egyptian Chronicles, with a harmony of Sacred and Egyptian Chronology, and an Appendix on Babylonian and Assyrian Antiquities. By William Palmer, M.A. 2 vols. 8vo. cl., pp. lxxiv. 428, and viii. 636. 12s.

ENGLISH PHILOLOGY, ETC.

Bartlett.—Dictionary of Americanisms: a Glossary of Words and Phrases colloquially used in the United States. By John R. Bartlett. Second ed., considerably enlarged and improved. 8vo. cl., pp. xxxii. and 524. 16s.

Edda Saemundar Hinns Froda.—The Edda of Saemund the Learned. From the Old Norse or Icelandic. By Benjamin Thorpe. Part I. with a Mythological Index. 12mo. cl., pp. 152. 3s. 6d. Part II. with Index of Persons and Places. 12mo. cl., pp. viii. and 172, 4s.; or in 1 Vol. complete; 7s. 6d.

English Gipsy Ballads.—By E. H. Palmer, Charles G. Leland, and Janet Tuckey. Crown 8vo. [In the press.]

Furnivall.—Education in Early England. Some Notes used as Forewords to a Collection of Treatises on "Manners and Meals in the Olden Time," for the Early English Text Society. By Frederick J. Furnivall, M.A. 8vo. sd., pp. 74. 1s.

Leland.—The English Gipsies and their Language. By C. G. Leland. 2nd ed. Cr. 8vo. cl., pp. 276. 7s. 6d.

Rask.—A Grammar of the Anglo-Saxon Tongue, From the Danish of Erasmus Rask. By Benjamin Thorpe. Second edition, corrected and improved. 12mo. cl., pp. 200. 5s. 6d.

Schele de Vere.—*Studies in English ; or, Glimpses of the Inner Life of our Language.* By M. Schele de Vere. LL.D. 8vo. cl., pp. vi. and 365. 10s. 6d.

Schele de Vere.—*Americanisms : the English of the New World.* By M. Schele de Vere, LL.D. 8vo. cl., pp. 685. 12s.

Stratmann.—*A Dictionary of the Old English Language.* Compiled from the writings of the XIIIth, XIVth, and XVth centuries. By Francis Henry Stratmann. Second edition. 4to. pp. xii. and 594. In wrapper, £1 11s. 6d. ; cloth, £1 14s.

Wedgwood.—*A Dictionary of English Etymology.* By Hensleigh Wedgwood, M.A. Second edition, thoroughly revised and corrected by the Author, and extended to the Classical Roots of the Language. With an Introduction on the Formation of Language. Imperial 8vo. cl., pp. lxxii. and 744. £1 6s.

Wright.—*A Volume of Vocabularies, illustrating the Condition and Manners of our Forefathers, as well as the History of the forms of Elementary Education, and of the Languages spoken in this Island from the Tenth Century to the Fifteenth.* Edited by Thomas Wright, M.A. (In preparation.)

Wright.—*The Celt, the Roman, and the Saxon ; a History of the Early Inhabitants of Britain down to the Conversion of the Anglo-Saxons to Christianity.* Illustrated by the Ancient Remains brought to light by Recent Research. By Thomas Wright, M.A. Third corrected and enlarged edition. (In the Press.)

HINDI AND HINDUSTANI LANGUAGE AND LITERATURE.

Ballantyne.—*Elements of Hindí and Braj Bháká Grammar.* By the late James R. Ballantyne, LL.D. Second edition, revised and corrected. Crown 8vo. cl., pp. 44. 5s.

Dowson.—*A Grammar of the Urdu or Hindustani Language.* By John Dowson. 12mo. cl., pp. xvi. and 264. 10s. 6d.

Dowson.—A Hindustani Exercise Book. Containing a Series of Passages and Extracts adapted for Translation into Hindustani. By John Dowson. Crown 8vo. limp cloth, pp. 100. 2s. 6d.

Etherington.—The Student's Grammar of the Hindí Language. By the Rev. W. Etherington. Second Edition. Crown 8vo. cl., pp. xiv., 255, and xiii. 12s.

Ikhwánu-s Safá; or, Brothers of Purity. Describing the Contention between Men and Beasts as to the Superiority of the Human Race. Translated from the Hindustání by Professor J. Dowson. Crown 8vo. cl., pp. viii. and 156. 7s.

Khírad-Afroz (The Illuminator of the Understanding). By Maulaví Hafízu'd-dín. A new edition of the Hindustání Text, carefully revised, with Notes, Critical and Explanatory. By Edward B. Eastwick, M.P. 8vo. cl., pp. xiv. and 321. 18s.

INDIA, HISTORY OF.

Elliot.—The History of India, as told by its own Historians. The Muhammadan Period. Edited from the Posthumous Papers of the late Sir H. M. Elliot, K.C.B., by Prof. John Dowson,

Vols. I. and II. With a Portrait of Sir H. M. Elliot. 8vo. cl., pp. xxxii. and 542; x. and 580. 18s. each.

Vol. III. 8vo. cl., pp. xii. and 627. £1 4s.

Vol. IV. 8vo. cl., pp. x. and 563. £1 1s.

Vol. V. 8vo. cl., pp. xii. and 576. £1 1s.

Vol. VI. in the press.

Griffin.—The Rajas of the Punjab. Being the History of the Principal States in the Punjab, and their Political Relations with the British Government. By Lepel H. Griffin. Second edition. Royal 8vo., pp. xiv. and 630. £1 1s.

Wheeler.—The History of India from the Earliest Ages. By J. Talboys Wheeler.

Vol. I. The Vedic Period and the Maha Bharata. Demy 8vo. cl., pp. lxxv. and 576. 18s.

Vol. II. The Ramayana and the Brahmanic Period. Demy 8vo. cl., pp. lxxxviii. and 680, with two Maps. £1 1s.

- Vol. III. Hindu, Buddhist, Brahmanical Revival. Demy 8vo. cl., pp. 484, with two maps. 18s.
 Vol. IV. (In preparation.)

JAPANESE PHILOLOGY.

- Aston.**—A Short Grammar of the Japanese Spoken Language. By W. G. Aston, M.A. Third Edition. 12mo. cl., pp. ii. and 92. 12s.
Baba.—An Elementary Grammar of the Japanese Language, with Easy Progressive Exercises. By Tatui Baba. Crown 8vo. cl., pp. xii. and 92. 5s.
Hepburn.—A Japanese and English Dictionary. With an English and Japanese Index. By J. C. Hepburn, M.D., LL.D. Second Edition. Imperial 8vo. cl., pp. xxxii., 632, and 201. £8 8s.
Hepburn.—Japanese-English and English-Japanese Dictionary. By J. C. Hepburn, M.D., LL.D. Abridged by the Author from his larger work. Small 4to. cl., pp. vi. and 206. 12s. 6d.
Hoffmann.—Shopping Dialogues, in Japanese, Dutch, and English. By Professor J. Hoffmann. Oblong 8vo. sd., pp. xiii. and 44. 3s.
Hoffmann.—A Japanese Grammar. By J. J. Hoffmann, Ph. Doc. Imp. 8vo. sd., pp. viii. and 352. 12s. 6d.

LANGUAGE, SCIENCE OF.

- Beames.**—A Comparative Grammar of the Modern Aryan Languages of India (to wit), Hindi, Panjabi, Sindhi, Gujarati, Marathi, Uriya, and Bengali. By John Beames. Vol. I. On Sounds. 8vo. cl., pp. xvi. and 360. 16s.
 Vol. II. (In the press.)
Bellows.—English Outline Vocabulary, for the use of Students of the Chinese, Japanese, and other Languages. Arranged by John Bellows. With Notes on the writing of Chinese with Roman Letters. By Professor Summers. Crown 8vo. cl., pp. 6 and 368. 6s.
Bellows.—Outline Dictionary, for the use of Missionaries, Explorers, and Students of Language. By Max Müller, M.A. With an Introduction on the proper use of the ordinary English Alphabet in transcribing Foreign Languages. The Vocabulary compiled by John Bellows. Crown 8vo. limp morocco, pp. xxxi. and 368. 7s. 6d.

- Bleek.**—A Comparative Grammar of South African Languages. By W. H. I. Bleek, Ph.D. Volume I. I. Phonology. II. The Concord. Section 1. The Noun. 8vo. cl., pp. xxxvi. and 322. 16s.
- Caldwell.**—A Comparative Grammar of the Dravidian, or South-Indian Family of Languages. By the Rev. R. Caldwell, LL.D. A second, corrected, and enlarged edition. (In the press.)
- Hodgson.**—Essays on the Languages, Literature, and Religion of Nepal and Tibet; together with further Papers on the Geography, Ethnology, and Commerce of those Countries. By B. H. Hodgson. Royal 8vo. cl., pp. 288. 14s.
- Hunter.**—A Comparative Dictionary of the Languages of India and High Asia, with a Dissertation, based on the Hodgson Lists, Official Records and Manuscripts. By W. W. Hunter, B.A. Folio cl., pp. vi., and 224. £2 2s.
- Moffat.**—The Standard Alphabet Problem; or the Preliminary Subject of a General Phonic System, considered on the basis of some important facts in the Sechwana Language of South Africa, and in reference to the views of Professors Lepsius, Max Müller, and others. A contribution to Phonetic Philology. By Robert Moffat, jun. 8vo. cl., pp. xxviii. and 174. 7s. 6d.
- Sayce.**—The Principles of Comparative Philology. By A. H. Sayce, M.A. Crown 8vo. cl., pp. 384. 10s. 6d.
- Sweet.**—A History of English Sounds from the Earliest Period, including an Investigation of the General Laws of Sound Change, and full Word Lists. By Henry Sweet. 8vo. cloth, pp. 164. 4s. 6d.
- Schleicher.**—Compendium of the Comparative Grammar of the Indo-European Languages, so far as it relates to the Sanskrit, Greek, and Latin. By August Schleicher. Translated from the Third German Edition, by Herbert Bendall, B.A. Demy 8vo. cl., pp. xxiv. and 160. 7s. 6d.
- Wedgwood.**—On the Origin of Language. By Hensleigh Wedgwood. Fcap. 8vo. cl., pp. 172. 3s. 6d.
- Whitney.**—Language and the Study of Language: Twelve Lectures on the Principles of Linguistic Science. By William Dwight Whitney. Third Edition, augmented by an Analysis. Crown 8vo. cl., pp. xii. and 504. 10s. 6d.

Whitney.—**Oriental and Linguistic Studies.** The Veda; the Avesta; the Science of Language. By William Dwight Whitney. Crown 8vo. cl., pp. x. and 418. 12s.

CONTENTS: The Vedas.—The Vedic Doctrine of a Future Life.—Müller's History of Vedic Literature.—The Translation of the Veda.—Müller's Rig-Veda Translation.—The Avesta.—Indo-European Philology and Ethnology.—Müller's Lectures on Language.—Present State of the Question as to the Origin of Language.—Bleek and the Simious Theory of Language.—Schleicher and the Physical Theory of Language.—Steinthal and the Psychological Theory of Language.—Language and Education.—Index.

Whitney.—**Oriental and Linguistic Studies.** Second Series. The East and West; Religion and Mythology; Orthography and Phonology; Hindu Astronomy. By William Dwight Whitney. Cr. 8vo. cl., pp. x. and 432. With a plate. London, 1875. 12s.

MUHAMMADANISM.

Brown.—**The Dervishes; or, Oriental Spiritualism.** By John P. Brown. With twenty-four Illustrations. 8vo cloth, pp. viii. and 415. 14s.

Elliot.—**The History of India, as told by its own Historians.** The Muhammadan Period. Edited from the Posthumous Papers of the late Sir H. M. Elliot, K.C.B., by Prof. John Dowson.

Vols. I. and II. With a Portrait of Sir H. M. Elliot. 8vo cl. pp. xxxii. and 542, x. and 580. 18s. each.

Vol. III. 8vo. cl. pp. xii. and 627. £1 4s.

Vol. IV. 8vo. cl. pp. x. and 563. £1 1s.

Vol. V. 8vo. cl. pp. xii. and 576, cloth. £1 1s.

Vol. VI. in the press.

Koran (The).—Arabic text, lithographed in Oudh, 16mo. pp. 942. 7s. 6d.

The printing, as well as the outer appearance of the book, is extremely tasteful, and the characters, although small, are very legible. As a cheap edition for reference this is preferable to any other, and its price puts it within the reach of every Oriental scholar. It is now imported from India, for the first time.

Leitner.—**Sinin-ul-Islam, being a Sketch of the History and Literature of Muhammadanism and their place in Universal History, for the use of Maulvis and European Students of Urdu.** By Dr. G. W. Leitner. Part I. (136 pages) contains the Early History of Arabia to the year 1259 A.D. 12mo. sd. 3s. 6d. (Part II. Shortly).

Syed Ahmed.—A Series of Essays on the Life of Mohammed, and subjects subsidiary thereto. By Syed Ahmed Khan Bahador, C.S.I. 8vo. cl., pp. 532, with 4 Genealogical Tables, 2 Maps, and a Coloured Plate. £1 10s.

NUMISMATICS AND CHRONOLOGY, ORIENTAL.

Brown.—Carnatic Chronology. The Hindu and Mahomedan Methods of Reckoning Time explained: with Essays on the Systems; Symbols used for Numerals, a new Titular Method of Memory, Historical Records. By C. P. Brown. 4to. sd., pp. xii. and 90. 10s. 6d.

Marsden's Numismata Orientalia. Part I. Ancient Indian Weights. By E. Thomas, F.R.S. Royal 4to. pp. viii. and 74, with a map and a plate. 10s. 6d.

Patell.—Cowasjee Patell's Chronology, containing corresponding Dates of the different Eras used by Christians, Jews, Greeks, Hindús, Mohamedans, Parsees, Chinese, Japanese, etc. By C. S. Patell. 4to. cl., pp. viii. 184. £2 10s.

Thomas.—Early Sassanian Inscriptions, Seals and Coins, illustrating the Early History of the Sassanian Dynasty, containing Proclamations of Ardeshir Babek, Sapor I., and his Successors. With a Critical Examination and Explanation of the Celebrated Inscription in the Hájiábád Cave, demonstrating that Sapor, the Conqueror of Valerian, was a Professing Christian. By Edward Thomas, F.R.S. Illustrated. 8vo. cl., pp. 148. 7s. 6d.

Thomas.—The Chronicles of the Pathán Kings of Dehli. Illustrated by Coins, Inscriptions, and other Antiquarian Remains. By E. Thomas, F.R.S. Copperplates and Woodcuts. Demy 8vo. cl., pp. xxiv. and 467. £1 8s.

Thomas.—The Revenue Resources of the Mughal Empire in India, from A.D. 1593 to A.D. 1707. A Supplement to "The Chronicles of the Pathán Kings of Dehli." By Edward Thomas, F.R.S. Demy 8vo. cl., pp. 60. 3s. 6d.

Thomas.—Comments on Recent Pehlvi Decipherments. With an Incidental Sketch of the Derivation of Aryan Alphabets, and Contributions to the Early History and Geography of Tabaristán. Illustrated by Coins. By E. Thomas, F.R.S. 8vo. cl., pp. 56, and 2 plates. 3s. 6d.

Thomas.—**Sassanian Coins.** Communicated to the Numismatic Society of London. By E. Thomas, F.R.S. Two parts. 3 Plates and Woodcut. 12mo. sd., pp. 43. 5s.

PERSIAN LANGUAGE AND LITERATURE.

Bicknell.—The Poems of Háfiz, of Shíráz, abridged and translated from the original Persian by Herman Bicknell. In one magnificent volume in demy quarto, printed on fine stout plate paper with appropriate Oriental borderings in gold and colour, and Illustrated by Herbert, R.A. (In the press).

Blochmann.—The Prosody of the Persians, according to Saifi, Jami, and other Writers. By H. Blochmann, M.A. 8vo. sd., pp. 166. 10s. 6d.

Blochmann.—A Treatise on the Ruba'i entitled *Risalah i Taranah*. By Agha Ahmad 'Ali. With an Introduction and Explanatory Notes, by H. Blochmann, M.A. 8vo. sd., pp. 11 and 17. 2s. 6d.

Blochmann.—The Persian Metres by Saifi, and a Treatise on Persian Rhyme by Jami. Edited in Persian, by H. Blochmann, M.A. 8vo. sd., pp. 62. 3s. 6d.

Palmer.—A Persian-English and English-Persian Dictionary. By E. H. Palmer, M.A. (In the press.)

Strong.—Selections from the Bostan of Sadi, translated into English Verse. By Dawsonne Melancthon Strong. 12mo. cl., pp. ii. and 56. 2s. 6d.

RELIGION, SCIENCE OF; COMPARATIVE MYTHOLOGY, FOLKLORE, ETC.

Bleek.—**Reynard in South Africa; or, Hottentot Fables.** Translated from the Original Manuscript in Sir George Grey's Library. By Dr. W. H. I. Bleek. In one vol., small 8vo. cl., pp. xxxi. and 94. 3s. 6d.

Bottrell.—**Traditions and Hearthsides Stories of West Cornwall.** By William Bottrell (an old Celt). Crown 8vo. cl., pp. vi. and 292.

- Bottrell.**—Traditions and Hearthside Stories of West Cornwall. By William Bottrell. With illustrations by Mr. Joseph Blight. Second Series. Crown 8vo. cl., pp. iv. and 300. 6s.
- Brown.**—The Dervishes; or Oriental Spiritualism. By John P. Brown. With twenty-four illustrations. 8vo. cl., pp. viii. and 415. 14s.
- Buddhism.**—See Separate List.
- Catalogue of Books relating to the Science of Religion,** including American Indian and South African Religions; Paganism of Greece and Rome; German and Slavonic Religions; Scandinavian and Teutonic Mythology; Brahmanism and Buddhism; Confucianism and Taoism; Mohammedanism and Zoroastrianism.
- Callaway.** — Izinganekwane, Nensumansumane, Nezindaba, Zabantu (Nursery Tales, Traditions, and Histories of the Zulus). In their own words, with a Translation into English, and Notes. By the Rev. Henry Callaway, M.D. Vol. I., 8vo. cl., pp. xiv. and 378. 16s.
- Callaway.**—The Religious System of the Amazulu.
- Part I.—Unkulunkulu; or, the Tradition of Creation as existing among the Amazulu and other Tribes of South Africa, in their own words, with a translation into English, and Notes. By the Rev. Canon Callaway, M.D. 8vo. sd., pp. 128. 4s.
- Part II.—Amatongo; or, Ancestor Worship, as existing among the Amazulu, in their own words, with a translation into English, and Notes. By the Rev. Canon Callaway, M.D. 8vo. sd., pp. 127. 4s.
- Part III.—Izinyanga Zokubula; or, Divination, as existing among the Amazulu, in their own words. With a Translation into English, with Notes. By the Rev. Canon Callaway, M.D. 8vo. sd., pp. 150. 4s.
- Part IV.—On Medical Magic and Witchcraft. (In preparation.)
- Catlin.**—O-Kee-Pa. A Religious Ceremony of the Mandans. By George Catlin. With 13 Coloured Illustrations. 4to. bound in cloth, gilt edges, pp. 60. 14s.
- Chintamon.**—A Commentary on the Text of the Bhagavad-Gítá; or, the Discourse between Krishna and Arjuna on Divine Matters. A Sanscrit Philosophical Poem. With a few Introductory Papers. By Hurrýchund Chintamon. Post 8vo. cl., pp. xxxiv. 84. 6s.

- Clarke.—**Ten Great Religions: an Essay in Comparative Theology.** By James Freeman Clarke. 8vo. cl., pp. x. and 528. 14s.
- Colebrooke.—**Miscellaneous Essays. A New Edition.** Edited with Notes by E. B. Cowell. 2 vols. demy 8vo. cl., pp. xvi.-544, and x.-520. £1 8s.
- Confucianism.—*See Chinese Literature.*
- Conway.—**The Sacred Anthology: A Book of Ethical Scriptures.** Collected and Edited by Moncure D. Conway. Second Edition. Demy 8vo. cl., pp. viii. and 480. 12s.
- Elliot.—**Memoirs on the History, Folklore, and Distribution of the Races of the North Western Provinces of India; being an amplified Edition of the original Supplementary Glossary of Indian Terms.** By the late Sir Henry M. Elliot, K.C.B. Edited, revised, and re-arranged, by John Beames. In 2 vols. demy 8vo. cl., pp. xx., 370, and 396. With two Lithographic Plates, one full-page coloured Map, and three large coloured folding Maps. £1 16s.
- Fiske.—**Myths and Myth-Makers: Old Tales and Superstitions interpreted by Comparative Mythology.** By John Fiske, M.A. Crown 8vo. cl., pp. viii. and 252. 10s. 6d.
- Gover.—**The Folk-Songs of Southern India.** By Charles E. Gover. 8vo. cl., pp. xxiii. and 299. 10s. 6d.
- Gubernatis. — **Zoological Mythology; or the Legends of Animals.** By Angelo de Gubernatis. 2 vols. 8vo. cl., pp. xxvi. and 432; vii. and 442. £1 8s.
- Inman. — **Ancient Pagan and Modern Christian Symbolism Exposed and Explained.** By Thomas Inman, M.D. (London). 8vo. stiff covers, with numerous Illustrations, pp. xvi. and 68. 5s.
- Inman. — **Ancient Faiths Embodied in Ancient Names.** By Thomas Inman, M.D. Vol. I. Second Edition. With 4 plates and numerous woodcuts. Royal 8vo. cl., pp. xlv. and 792. £1 10s.
- Vol. II. Second Edition. With 9 plates and numerous woodcuts. Royal 8vo. cl., pp. xvi. and 1028. £1 10s. (Vol. III. in preparation.)

- Johnson.**—Oriental Religions, and their Relation to Universal Religion. By Samuel Johnson. Large 8vo. handsomely bound in cloth, 8vo. pp. vi. and 802. £1 4s.
- Leigh.**—The Religion of the World. By H. Stone Leigh. 12mo. cl., pp. xii. and 66. 2s. 6d.
- Muhammadanism.**—See Separate List.
- Muir.**—Original Sanskrit Texts, on the Origin and History of the People of India, their Religion and Institutions. Collected, translated, and Illustrated by John Muir, Esq., D.C.L., LL.D., Ph.D.
- Vol. I. Mythical and Legendary Accounts of the Origin of Caste, with an Inquiry into its existence in the Vedic Age. Second Edition, re-written and greatly enlarged. 8vo. cl., pp. xx. and 532. £1 1s.
- Vol. II. The Trans-Himalayan Origin of the Hindus, and their Affinity with the Western Branches of the Aryan Race. Second Edition, revised, with Additions. 8vo. cl., pp. xxxii. and 512. £1 1s.
- Vol. III. The Vedas: Opinions of their Authors, and of later Indian Writers, on their Origin, Inspiration, and Authority. Second Edition, revised and enlarged. 8vo. cl., pp. xxxii. and 312. 16s.
- Vol. IV. Comparison of the Vedic with the later representations of the principal Indian Deities. Second Edition Revised. 8vo. cl., pp. xvi. and 524. £1 1s.
- Vol. V. Contributions to a Knowledge of Cosmogony, Mythology, Religious Ideas, Life and Manners of the Indians in the Vedic Age. 8vo. cl., pp. xvi. and 492. £1 1s.
- Müller.**—The Hymns of the Rig-Veda, in the Samhitá and Pada Texts, without the Commentary of Sáyana. Edited by Prof. Max Müller. In 2 vols. 8vo. paper, pp. 1704. £3 3s.
- Müller.**—The Sacred Hymns of the Brahmins, as preserved to us in the oldest collection of religious poetry, the Rig-Veda-Sanhita, translated and explained. By F. Max Müller, M.A. Volume I. 8vo. cl., pp. clii. and 264. 12s. 6d.
- Rig-Veda Sanhita.**—A Collection of Ancient Hindu Hymns, constituting the Fifth to Eighth Ashtakas, or Books of the Rig-Veda, the oldest Authority for the Religious and Social Institutions of the Hindus. Translated from the Original Sanskrit by the late Horace Hayman Wilson,

M.A. Edited by E. B. Cowell, M.A. Vol. IV., 8vo. cl., pp. 214. 14s.

A few copies of Vols. II. and III. still left. (Vols. V. and VI. in the press.)

Stent.—The Jade Chaplet, in Twenty-four Beads.

A Collection of Songs, Ballads, etc. (from the Chinese).

By George Carter Stent. 8vo. cl., pp. 176. 5s.

Tauism.—See Chinese Language.

Whitney.—Oriental and Linguistic Studies. The

Veda; the Avesta; the Science of Language. By William Dwight Whitney. Cr. 8vo. cl., pp. x. and 418. 12s.

CONTENTS.—The Vedas.—The Vedic Doctrine of a Future Life.—

Müller's History of Vedic Literature.—The Translation of the Veda.

—Müller's Rig-Veda Translation.—The Avesta.—Indo-European

Philology and Ethnology.—Müller's Lectures on Language.—Present

State of the Question as to the Origin of Language.—Bleek and the

Simious Theory of Language.—Schleicher and the Physical Theory

of Language.—Steinthal and the Psychological Theory of Language.

—Language and Education.—Index.

Whitney.—Oriental and Linguistic Studies.

Second Series. The East and West; Religion and My-

thology; Orthography and Phonology; Hindu Astronomy.

By William Dwight Whitney. Crown 8vo., pp. x, and 432.

With a plate. London, 1875. 12s.

Wilson.—Essays and Lectures chiefly on the Re-

ligion of the Hindus, by the late H. H. Wilson, M.A.,

F.R.S., etc. Collected and edited by Dr. Reinhold Rost.

2 vols. cl., pp. xiii. and 399, vi. and 416. £1 1s.

Wilson.—Vishnu Puráná, a System of Hindu

Mythology and Tradition, Translated from the original

Sanskrit, and Illustrated by Notes derived chiefly from

other Puránás. By the late H. H. Wilson. Edited by Fitz-

edward Hall, M.A., D.C.L. Vols. I. to V. 8vo. cl., pp.

cxl. and 200; 344; 344; 346. £2 12s. 6d.

Zoroastrianism.—See Zend.

SANSKRIT LANGUAGE AND LITERATURE.

Auctores Sanscriti.—Edited for the Sanskrit Text

Society, under the supervision of Theodor Goldstücker.

Vol. I., containing the Jaiminíya-Nyáya-Malá-Vistara.

Parts I. to V.; pp. 1 to 400, large 4to. sd. 10s. each part.

Ballantyne.—First Lessons in Sanskrit Grammar;

together with an Introduction to the Hitopadésa. Second

edition. Second Impression. By James R. Ballantyne,

LL.D. 8vo. cl., pp. viii. and 110. 3s. 6d.

- Benfey.**—A Practical Grammar of the Sanskrit Language, for the use of Early Students. By Theodor Benfey. Second edition, revised and enlarged. Royal 8vo. cl., pp. viii. and 296. 10s. 6d.
- Brown.**—Sanskrit Prosody and Numerical Symbols Explained. By Charles Philip Brown. Demy 8vo. cl., pp. 64. 3s. 6d.
- Burgess.**—Surya-Siddhanta (Translation of the): A Text-book of Hindu Astronomy, with Notes and an Appendix, containing additional Notes and Tables, Calculation of Eclipses, a Stellar Map, and Indexes. By Rev. Ebenezer Burgess. 8vo. bds., pp. iv. and 354. 15s.
- Burnell.**—Catalogue of a Collection of Sanskrit Manuscripts. By A. C. Burnell. Part I. Vedic Manuscripts. Fcap. 8vo. sd., pp. 64. 2s.
- Burnell.**—The Sâma-vidhânabrâhmana (being the Third Brâhmana) of the Sâma Veda. Edited, together with the Commentary of Sâyana, an English Translation, Introduction, and Index of Words. By A. C. Burnell. Vol. I., Text and Commentary, with Introduction. 8vo. cl., pp. xxxviii. and 104. 12s. 6d.
- Burnell.**—The Vamçabrâhmana (being the Eighth Brâhmana) of the Sâma Veda. Edited, together with the Commentary of Sâyana, a Preface and Index of Words. By A. C. Burnell. 8vo. sewed, pp. xliii., 12, and xii., with 2 coloured plates. 10s. 6d.
- Burnell.**—The Devattâdhyâyabrâhmana (being the Fifth Brâhmana) of the Sama Veda. The Sanskrit Text edited, with the Commentary of Sâyana, an Index of Words, etc. By A. C. Burnell. 8vo. and Translation pp. 34. 5s.
- Colebrooke.**—The Life and Miscellaneous Essays of Henry Thomas Colebrooke. The Biography by his Son, Sir T. E. Colebrooke, Bart., M.P., The Essays edited by Professor Cowell. In 3 vols,
 Vol. I. The Life. With Portrait and Map. Demy 8vo. cl., pp. xii. and 492. 14s.
 Vols. II. and III. The Essays. A New Edition, with Notes by Prof. E. B. Cowell. Demy 8vo. cl., pp. xvi.-534, and x.-520. £1 8s.

Goldstücker.—A Dictionary, Sanskrit and English, extended and improved from the Second Edition of the Dictionary of Professor H. H. Wilson, with his sanction and concurrence. Together with a Supplement, Grammatical Appendices, and an Index, serving as a Sanskrit-English Vocabulary. By Theodor Goldstücker. Parts I. to VI. 4to. sewed, pp. 400. 6s. each.

Goldstücker.—Panini: His Place in Sanskrit Literature. An investigation of some Literary and Chronological Questions which may be settled by a study of his Work. A separate impression of the Preface to the Facsimile of MS. No. 17 in the Library of Her Majesty's Home Government for India, which contains a portion of the Manava-Kalpa-Sutra, with the Commentary of Kumarila-Swamin. By Theodor Goldstücker. Imp. 8vo. cl., pp. 268. £1 1s.

Griffith.—Scenes from the Ramayana, Meghaduta, etc. Translated by Ralph T. H. Griffith, M.A. Second Edition. Crown 8vo. cl., pp. xviii. 244. 6s.

CONTENTS. — Preface—Ayodhya—Ravan Doomed—The Birth of Rama—The Heir apparent—Manthara's Guile—Dasaratha's Oath—The Step-mother—Mother and Son—The Triumph of Love—Farewell!—The Hermit's Son—The Trial of Truth—The Forest—The Rape of Sita—Rama's Despair—The Messenger Cloud—Khumbakarna—The Suppliant Dove—True Glory—Feed the Poor—The Wise Scholar.

Griffith.—The Rámáyan of Válmíki. Translated into English verse. By Ralph T. H. Griffith, M.A., Vol. I., containing Books I. and II. Demy 8vo. cl., pp. xxxii. 440. 18s.

— Vol. II., containing Book II., with additional Notes and Index of Names. pp. 504, cl. 18s.

— Vol. III. 8vo. cl., pp. v. and 371. 15s.

— Vol. IV. 8vo. cl., pp. viii. and 432. 18s.

Haug.—The Aitareya Brahmanam of the Rig-Veda: containing the Earliest Speculations of the Brahmans on the meaning of the Sacrificial Prayers, and on the Origin, Performance, and Sense of the Rites of the Vedic Religion. Edited, Translated, and Explained by Martin Haug, Ph.D. In Two vols. Crown 8vo. Vol. I. Contents, Sanskrit Text, with Preface, Introductory Essay, and a Map of the Sacrificial Compound at the Soma Sacrifice, pp. 312. Vol. II. Translation with Notes, pp. 544. £2 2s.

Kern.—The *Bṛhat-Saṅhitā*; or Complete System of Natural Astrology of *Varāha-Mihira*. Translated from Sanskrit into English by Dr. H. Kern. Part I. 8vo. stitched, pp. 50. Parts II. and III. pp. 51-154. Part IV. pp. 155-210. Part V. pp. 211-266. 2s. each part. (Will be completed in Nine Parts.)

Laghu Kaumudī. A Sanskrit Grammar. By *Varadarāja*. With an English Version, Commentary, and References. By James R. Ballantyne, LL.D. 8vo. cl., pp. xxxvi. and 424. £1 11s. 6d.

Maha-Vira-Charitā; or, the Adventures of the Great Hero *Rama*. An Indian Drama in Seven Acts. Translated into English Prose from the Sanskrit of *Bhavabhūti*. By *John Pickford*, M.A. Crown 8vo. cloth., pp. xviii. and 172. 5s.

Manava-Kalpa-Sūtra; being a portion of this ancient work on Vaidik Rites, together with the Commentary of *Kumarila-Swamin*. A Facsimile of the MS. No. 17, in the Library of Her Majesty's Home Government for India. With a Preface by *Theodor Goldstücker*. Oblong folio, cl., pp. 268 of letterpress and 121 leaves of facsimiles. £4 4s.

Megha-Dūta (Cloud Messenger.) By *Kālidāsa*. Translated from the Sanskrit into English verse, with Notes and Illustrations. By the late *H. H. Wilson*. The Vocabulary by *Francis Johnson*. New Edition. 4to. cl., pp. xi. and 180. 10s. 6d.

Muir.—Original Sanskrit Texts, on the Origin and History of the People of India, their Religion and Institutions. Collected, Translated, and Illustrated by *John Muir*, Esq., D.C.L., LL.D., Ph.D.

Vol. I. *Mythical and Legendary Accounts of the Origin of Caste*, with an Inquiry into its existence in the Vedic Age. Second Edition, rewritten and greatly enlarged. 8vo. cl., pp. xx. and 532. £1 1s.

Vol. II. *The Trans-Himalayan Origin of the Hindus, and their Affinity with the Western Branches of the Aryan Race*. Second edition, revised, with additions. 8vo. cl., pp. xxxii. and 512. £1 1s.

Vol. III. *The Vedas: Opinions of their Authors, and later Indian Writers, on their Origin, Inspiration, and*

Authority. Second edition, revised and enlarged. 8vo. cl., pp. xxxii. and 812. 16s.

Vol. IV. Comparison of the Vedic with the later representation of the principal Indian Deities. Second edition, revised. 8vo. cl., pp. xvi. and 524. £1 1s.

Vol. V. Contributions to a Knowledge of the Cosmogony, Mythology, Religious Ideas, Life and Manners of the Indians in the Vedic Age. 8vo. cl., pp. xvi. and 492. £1 1s.

Müller.—The Sacred Hymns of the Brahmins, as preserved to us in the oldest collection of religious poetry, the Rig-Veda-Sanhita, translated and explained. By F. Max Müller, M.A. Vol. I. 8vo. cl., pp. clii., 264. 12s. 6d.

Nagananda; or, the Joy of the Snake World. A Buddhist Drama in Five Acts. Translated into English Prose, with Explanatory Notes, from the Sanskrit of Sri-Harsha-Deva. By Palmer Boyd, B.A. With an Introduction by Professor Cowell. Crown 8vo. cl., pp. xvi. and 100. 4s. 6d.

Prakrita-Prakasa; or the Prakrit Grammar of Vararuchi, with the Commentary (Manorama) of Bhamaha. The first complete edition of the Original Text with Various Readings from a Collation of Six Manuscripts in the Bodleian Library at Oxford, and the Libraries of the Royal Asiatic Society and the East India House; with copious Notes, an English Translation, and Index of Prakrit words, to which is prefixed an easy Introduction to Prakrit Grammar. By Edward Byles Cowell. Second issue, with new Preface, and corrections. 8vo. pp. xxxii. and 204. 14s.

Ram Jasan.—A Sanskrit and English Dictionary. Being an Abridgment of Prof. Wilson's Dictionary. With an Appendix explaining the use of Affixes in Sanskrit. By Pandit Ram Jasan. Royal 8vo. cl., pp. ii. and 707. £1 8s.

Ram Raz.—Essay on the Architecture of the Hindus. By Ram Raz. With 48 plates. 4to. sd., pp. xiv. and 64. £2 2s.

Rig-Veda.—The Hymns of the Rig-Veda, in Samhitā and Pada Texts, without the Commentary of Sāyana. Edited by Prof. Max Müller. In 2 vols. 8vo. paper, pp. 1704. £3 8s.

Rig-Veda Sanhita.—Collection of Ancient Hindu Hymns, constituting the Fifth to Eighth Ashtakas, or books of the Rig-Veda, the oldest Authority for the Religious and Social Institutions of the Hindus. Translated from the Original Sanskrit by the late Horace Hayman Wilson, M.A., F.R.S., etc. Edited by E. B. Cowell, M.A., Vol. IV., 8vo. cl., pp. 214. 14s.

A few copies of Vols. II. and III. still left. (Vols. V. and VI. in the Press.)

Sherring.—The Sacred City of the Hindus. An Account of Benares in Ancient and Modern Times. By the Rev. M. A. Sherring, M.A., LL.D.; and Prefaced with an Introduction by Fitzedward Hall, Esq., D.C.L. 8vo. cloth, pp. xxxvi. and 388, with numerous full-page illustrations. £1 1s.

Sherring.—Hindu Tribes and Castes, as represented in Benares. By the Rev. M. A. Sherring, M.A., LL.B. With Illustrations. 4to. cl., pp. xxiii. and 405. £4 4s.

Surya-Siddhanta (Translation of the).—A Text-book of Hindu Astronomy, with Notes and Appendix, &c. By Rev. Ebenezer Burgess. 8vo. bds., pp. iv. and 354. 15s.

Vishnu-Purana (The); a System of Hindu Mythology and Tradition. Translated from the original Sanskrit, and Illustrated by Notes derived chiefly from other Purānas. By the late H. H. Wilson, M.A., F.R.S. Edited by Fitzedward Hall. In 6 vols. 8vo. Vol. I. 8vo. cl., pp. cxl. and 200; Vol. II. 8vo. cl., pp. 343; Vol. III. 8vo. cl., pp. 348; Vol. IV. 8vo. cl., pp. 346; Vol. V. 8vo. cl., pp. 392. 10s. 6d. each.

Weber.—On the Rāmāyana. By Dr. Albrecht Weber, Berlin. Translated from the German by the Rev. D. C. Boyd, M.A. Reprinted from "The Indian Antiquary." Fcap. 8vo. sd., pp. 130. 5s.

Whitney.—Atharva Veda Prātiçākhyā, or, Cāuna-kīyā Caturādhyāyikā (The). Text, Translation, and Notes. By William D. Whitney. 8vo. bds., pp. 286. 12s.

Whitney.—Tāittirīya-Prātiçākhyā, with its Commentary, the Tribhāshyaratna: Text, Translation, and Notes. By W. D. Whitney. 8vo. bds., pp. 469. £1 5s.

Williams.—A Dictionary, English and Sanskrit.

By Monier Williams, M.A. Published under the Patronage of the Hon. E. I. Co. 4to. cl., pp. xii. and 862. £3 3s.

Wilson.—Works of the late Horace Hayman Wilson, M.A., F.R.S.

Vols. I. and II. *Essays and Lectures chiefly on the Religion of the Hindus*, by the late H. H. Wilson, M.A., F.R.S. Collected and edited by Dr. Reinhold Rost. 2 vols. cl., pp. xiii. and 399. vi. and 416. £1 1s.

Vols. III., IV., and V. *Essays Analytical, Critical, and Philological, on Subjects connected with Sanskrit Literature*. Collected and edited by Dr. Reinhold Rost. 3 vols. 8vo. cl., pp. 408, 406, and 390. £1 16s.

Vols. VI., VII., VIII., IX., and X. *Vishnu Puráná, a System of Hindu Mythology and Tradition*. Translated from the original Sanskrit, and Illustrated by Notes derived chiefly from other Puránás. By the late H. H. Wilson. Edited by Fitzedward Hall, M.A., D.C.L. Vols. I. to V. 8vo. cl., pp. cxl. and 200; 344; 344; 346. £2 12s. 6d.

Vols. XI. and XII. *Select Specimens of the Theatre of the Hindus*. Translated from the Original Sanskrit. By the late Horace Hayman Wilson, M.A., F.R.S. Third corrected edition. 2 vols. 8vo. cl., pp. lxi. and 384; and iv. and 418. £1 1s.

Wise. — *Commentary on the Hindu System of Medicine*. By T. A. Wise, M.D. 8vo. cl., pp. xx. and 432. 7s. 6d.

VARIA.

Yates. — *Bengálí Grammar*. By the late Rev. W. Yates, D.D. Reprinted, with improvements, from his *Introduction to the Bengálí Language*. Edited by I. Wenger. Fcap. 8vo. bds., pp. iv. and 150. 3s. 6d.

Leitner. — *Dardistan*. By Dr. G. W. Leitner. With Illustrations, a Map of the Region between Kabul and Kashmir, by E. G. Ravenstein, a Comparative Vocabulary and Grammar of the Dardu Languages, a Vocabulary of and Dialogues in the Shiná Dialects, and Legends, Riddles, Proverbs, Fables, Customs, Songs, Religion, Government, etc., of the Shiná Races, and the History of the Encroachments of Kashmir on Dardistan. [In February next.]

Andrews.—A Dictionary of the Hawaiian Language, to which is appended an English-Hawaiian Vocabulary, and a Chronological Table of Remarkable Events. By Lorrin Andrews. 8vo. cl., pp. 560. £1 11s. 6d.

Gundert.—A Malayalam and English Dictionary. By the Rev. H. Gundert, D.Ph. Royal 8vo., sd., pp. viii. and 1116. £2 10s.

Bellairs.—A Grammar of the Marathi Language. By H. S. K. Bellairs, M.A., and Laxman Y. Ashkedhar, B.A. 12mo. cl., pp. 90. 5s.

Molesworth.—A Dictionary, Maráthi and English. Compiled by J. T. Molesworth, assisted by George and Thomas Candy. Second edition, revised and enlarged. By J. T. Molesworth. Royal 4to. bds., pp. xxx. and 922. £3 3s.

Trumpp.—Grammar of the Pasto, or Language of the Afghans, compared with the Iranian and North-Indian Idioms. By Dr. Ernest Trumpp. 8vo. sd., pp. xvi. and 412. £1 1s.

Bellew.—A Grammar of the Pukkhto or Pukshto Language, on a New and Improved System. Combining Brevity with Utility, and Illustrated by Exercises and Dialogues. By H. W. Bellew. Super-royal 8vo. cl., pp. xii. and 156. £1 1s.

Bellew.—A Dictionary of the Pukkhto, or Pukshto Language, on a New and Improved System. With a reversed Part, or English and Pukkhto. By H. W. Bellew, Super-royal 8vo. cl., pp. xii. and 350. £2 2s.

Trumpp.—Grammar of the Sindhi Language. Compared with the Sanskrit, Prakrit and the Cognate Indian Vernaculars. By Dr. Ernest Trumpp. Demy 8vo. sd., pp. xvi. and 590. 15s.

ZEND AND PAHLAVI LITERATURE.

Haug.—A Lecture on an Original Speech of Zoroaster (Yasna 45), with remarks on his age. By Martin Haug, Ph.D. 8vo. sd., pp. 28. 2s.

- Haug.**—The Book of Arda Viraf. The Pahlavi text prepared by Destur Hoshangji Jamaspji Asa. Revised and collated with further MSS., with an English Translation and Introduction, and an Appendix containing the Texts and Translations of the Gosht-i Fryano and Hadokht Nask. By Martin Haug, Ph.D., Assisted by E. W. West, Ph.D. 8vo. sd., pp. lxxx., v., and 316. £1 5s.
- Haug.**—Essays on the Sacred Language, Writings, and Religion of the Parsees. By Martin Haug, Dr. Phil., Superintendent of Sanskrit Studies in the Poona College. 8vo. cl., pp. 278. (New edition in the press).
- Haug.**—Outline of a Grammar of the Zend Language. By Martin Haug, Dr. Phil. 8vo. sd., pp. 82. 14s.
- Haug.**—The Aitareya Brahmanam of the Rig-Veda; containing the Earliest Speculations of the Brahmans on the meaning of the Sacrificial Prayers, and on the Origin, Performance, and Sense of the Rites of the Vedic Religion. Edited, Translated and explained by Martin Haug, Ph.D.; In 2 Vols. Crown 8vo. Vol I. Contents, Sanskrit Text, with Preface, Introductory Essay, and a Map of the Sacrificial Compound at the Soma Sacrifice, pp. 312. Vol. II. Translation with Notes, pp. 544. £2 2s.
- Haug.**—An Old Zand-Pahlavi Glossary. Edited in the Original Characters, with a Transliteration in Roman Letters, an English Translation, and an Alphabetical Index. By Destur Hoshengji Jamaspji. Revised with Notes and Introduction by Martin Haug, Ph.D. 8vo. sd., pp. lvi. and 132. 15s.
- Haug.**—An Old Pahlavi-Pazand Glossary. Edited with an Alphabetical Index, by Destur Hoshangji Jamaspji Asa. Revised and Enlarged, with an Introductory Essay on the Pahlavi Language. By Martin Haug, Ph.D. 8vo. sd., pp. xvi., 152, and 268. £1 8s.
- Haug.**—Essay on the Pahlavi Language. By Martin Haug, Ph. D. (From the Pahlavi-Pazand Glossary edited by Destur Hoshangji and M. Haug.) 8vo. sd., pp. 152. 3s. 6d.
- Haug.**—The Religion of the Zoroastrians, as contained in their Sacred Writings. With a History of the Zend and Pehlevi Literature, and a Grammar of the Zend and Pehlevi Languages. By Martin Haug, Ph.D. 2 vols. 8vo. (In preparation.)

Maino-i-Khard (The Book of the).—The Pazand and Sanskrit Texts (in Roman characters) as arranged by Neriosengh Dhaval, in the fifteenth century. With an English translation, a Glossary of the Pazand text, containing the Sanskrit, Rosian, and Pahlavi equivalents, a sketch of Pazand Grammar, and an Introduction. By E. W. West. 8vo. sd., pp. 484. 16s.

Glossary and Index of the Pahlavi Texts of the Book of Arda Viraf, the Tale of Gosht-i Fryano, the Hadokht Nask, and to some Extracts from the Din-Kard and Nirangistan. Prepared from Destur Hoshangji Jamaspji Asa's Glossary to the Arda Viraf Namak, and from the Original Texts, with Notes on Pahlavi Grammar. By E. W. West. Revised by Martin Haug. 8vo. pp. viii. and 350. £1 5s.

KELTIC.

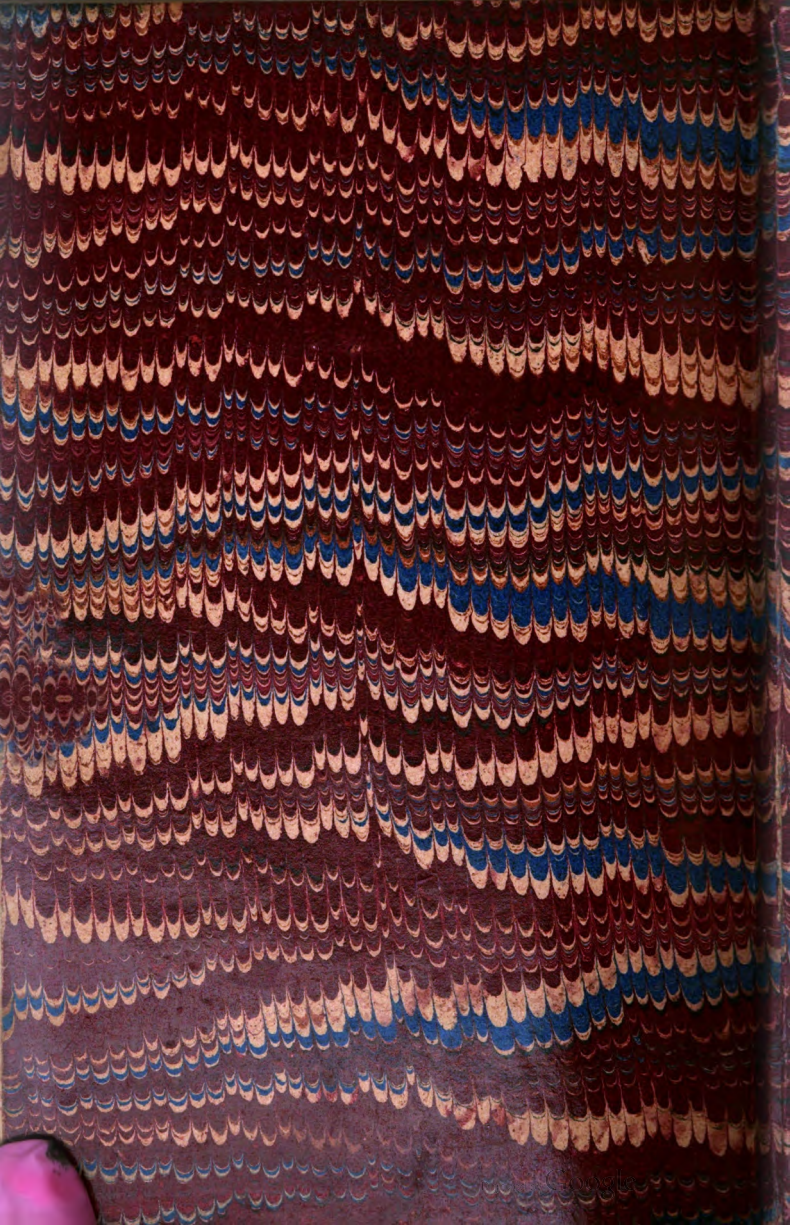
The Celt, the Roman, and the Saxon: a History of the Early Inhabitants of Britain down to the Conversion of the Anglo-Saxons to Christianity. Illustrated by the Ancient Remains brought to Light by Recent Research. By Thomas Wright, Esq., F.S.A., etc. Third, Corrected, and Enlarged Edition. (In the press.)

Volume of Vocabularies. Illustrating the Condition and Manners of our Forefathers, as well as the History of the Forms of Elementary Education, and of the Languages spoken in this Island from the Tenth Century to the Fifteenth. Edited by Thomas Wright, Esq., F.S.A., etc. (In preparation.)

Stokes.—Goidelica—Old and Early-Middle Irish Glosses: Prose and Verse. Edited by Whitley Stokes. Second edition. Med. 8vo. cl., pp. 192. 1872. 18s.

Stokes.—Beunans Meriasek. The Life of Saint Meriasek, Bishop and Confessor. A Cornish Drama. Edited, with a Translation and Notes, by Whitley Stokes. Med. 8vo. cl., pp. xvi. and 280, and Facsimile. 1872. 15s.

Stephen Austin and Sons, Printers, Hertford.

OCT 8 1901
OCT 17 1901

JAN 18 1902

27225.27

Ysten Sloned;
Widener Library

003552008

3 2044 089 094 650